

**T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
TEFSİR BİLİM DALI**

**KUR'AN'DA SELAM KAVRAMININ SEMANTİK
ANALİZİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**DANIŞMAN
PROF. DR. H. MEHMET SOYSALDI**

**HAZIRLAYAN
MUHAMMET BİLAL TOLAN**

ELAZIĞ - 2006

T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLÂM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
TEFSİR BİLİM DALI

**KUR'AN'DA SELAM KAVRAMININ SEMANTİK
ANALİZİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Bu tez .../06/2006 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından oybirliği/oy çokluğu
ile kabul edilmiştir.**

Danışman
Prof. Dr. H. Mehmet SOYSALDI

ÜYE
Doç. Dr. Gıyasettin ARSLAN

ÜYE
Doç. Dr. İskender OYMAK

Tasdik Olunur
...../...../2006

**Bu tezin kabulü Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun .../.../2006
tarih ve ..... sayılı kararıyla onaylanmıştır.**

Enstitü Müdürü
Doç. Dr. Ahmet AKSIN

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

KUR'AN'DA SELAM KAVRAMININ SEMANTİK ANALİZİ

Muhammet Bilal TOLAN

Fırat Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı

Tefsir Bilim Dalı

2006, Sayfa: VIII+83

Müslümanlar için Kur'an ve onun sunduğu sosyal zihniyet dünyası hiç şüphesiz ki çok önemlidir. Bu nedenle çalışmamız, Kur'an'da selam kavramının semantik analizini içermektedir. Selam bir tahiyeye ve iltifattır. Selam bilinçli bir etki olmaksızın uyarıcı etki yapan bir kelimedir.

Selam kavramı, selamet, kurtuluş, maddi ve manevi her türlü zararlardan, kötülüklerden uzak kalma, dünyevi musibetlerden ve ahiret azabından kurtulma anlamlarını topluca ifade eden bir terimdir. Bu kavram Kur'an'da, "tahiyeye, selamet/kurtuluş, barış, cennet, dua, Allah" anlamlarında kullanılmaktadır. Selamlaşma vahiy öncesinde farklı lafız ve anlamda kullanılırken vahiyden sonra "selâmun aleyküm" şekline dönüşmüştür.

Anahtar kelimeler: Selam, tahiyeye, barış, dâru's-selam, dua, selamun aleyküm.

ABSTRACT

Master Thesis

**THE SEMANTIC ANALYZE CONCEPT OF THE SALAM
IN THE QOR'AN**

Muhammet Bilal TOLAN

The Universty of Firat

Social Scienses Institute

The Department of Basic Islamic Sciences

Commentary (Tafseer) Branch

2006, Page: VIII+83

For Muslims, Qor'an its social mentality is very important. So, we have made semantic analyzes the word of "salam" that include in the Qor'an. Salam is a tahiyyah and courtesy. When it has not effect consciliously it effects on warnly.

Word of the salam is mean that saving from the torment of the ahirah and unpleseant of world, purness, salvation, be pure of the material and immaterial things. So if we continion to explain: word of the salam in the Qor'an is mean that "tahiyyah, be pure, peace, paradise, salvation and Allah". Before prophet time the word of the meeting has different means in the between people but after prophet it changed as "salamun alaykum".

Key words : Salam, tahiyyah, peace, daru's-salam, salvation, salamun aleykum.

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	I
ABSTRACT.....	II
İÇİNDEKİLER.....	III
KISALTMALAR.....	VI
ÖNSÖZ.....	VII
GİRİŞ.....	1
A. Araştırma Konusunun Amaç ve Önemi.....	1
B. Araştırmanın Kapsam, Yöntem ve Kaynakları.....	2
C. Semantik ve Semantik Analizin Yapılış Metodu Hakkında Kısa ve Özlü Bilgi	
	3
<u>BİRİNCİ BÖLÜM</u>	
SELAM KAVRAMI	
A. “Selam” Kavramının Lügat ve İstilah Manaları.....	6
A. 1. Lügat Manası.....	6
A. 2. İstilah Manası.....	9
B. İslam Öncesi (Cahiliyye Döneminde) Selam Kavramının Kullanılması.....	9
C. Selam Kavramıyla İlişkili Bazı Kavramlar ve Konular.....	11
C. 1. “İslam/İstislam/İnkıyâd” Kavramları.....	11
C. 2. “Salat” Kavramı.....	13
C. 2. a. “Salat”ın Lügat ve İstilah Manası.....	13
C. 2. b. “Salat ve Selam”ın Fıkhi Yönü.....	15
C. 2. c. “Salat ve Selam” Getirmenin Fayda ve Hikmetleri.....	16
C. 2. d. Salat-Selam İlişkisi.....	17
C. 3. “Silm” ve “Selem” Kavramları.....	18
C. 3. a. İslam’ın Barışa Verdiği Önem.....	18
C. 4. Fıkıh Literatüründeki “Selem” Kavramı	22
D. Hadislerde “Selam” Kavramı	23

İKİNCİ BÖLÜM

KUR'AN'DA "SELAM" KAVRAMI

A. Selam Kavramının Kur'an-ı Kerim'de Kullanıldığı Anlamlar	28
A.1. Selamın Tahiyye/Selamlaşma Anlamında Kullanılması	28
A.1.a. Tahiyyenin Lügat Manası	28
A.1.b. Kur'an'da Tahiyye-Selam İlişkisi	29
A.1.c. Kur'an'da "Selam"ın Tahiyye Anlamında Kullanılması	33
A.2. Selam Kavramının "Selamet / Huzur / Esenlik / Kurtuluş" Anlamlarında Kullanılması	34
A.2.a. "Selam" ile "Selamet" Lafızlarının Karşılaştırılması	34
A.2.b. Kur'an'da "Selam"ın Selamet / Huzur / Esenlik / Kurtuluş" Anlamlarında Kullanılması	36
A.3. Selam Kavramının "Dâru's-Selâm" Terkibiyle "Cennet" Anlamında Kullanılması	39
A.3.a. Cennet Hakkında Kısa Bilgi	40
A.3.b. Cennete "Dâru's-Selâm" Denilmesi	41
A.4. Selamın Allah'ın İsmi Olarak Kullanımı	45
A.4.a. Esmâu'l-Hüsnâ	45
A.4.b. Selamın Allah'ın İsmi Olarak Kullanımı	46
A.4.c. Allah'ın "Selam" Olarak İsimlendirilmesinin Sebebi	48
A.5. Selam Kavramının "Barış/Sulh" Anlamında Kullanılması	49
A.6. Kur'an'da Selam Kavramının "Dua" İçin Kullanılması	53
A.6.a. Dua İle İlgili Genel Bilgi	54
A.6.b. Kur'an'da "Selam"ın Dua İçin Kullanılması	55
B. Değerlendirme	61

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

VAHİY SONRASI DÖNEMDE SELAM KAVRAMI

A. İslam Sonrası Selam'ın Aldığı Şekil	64
A.1. İslam Öncesi ve Sonrasındaki “Selam” İfadelerinin Karşılaştırılması.....	65
B. Selam Kavramının Selamlaşmalarda Kullanılması	66
C. Selam Kavramının Emniyet / Güven Kavramlarıyla İlişkili Olarak Kullanılması	70
D. Selam Kavramının İzin İsteme Aracı Olarak Kullanılması	71
E. Selam Kavramının “Tevazu, Hilm, Alçakgönüllülük” İfadesi Olarak Kullanılması	72
SONUÇ	75
BİBLİYOGRAFYA	78

KISALTMALAR

a.g.m.	: Adı Geçen Makale.
a.g.mad.	: Adı Geçen Madde.
a.s	: Aleyhi's-Selam.
a.y.	: Aynı Yer.
age.	: Adı Geçen Eser.
bkz.	: Bakınız.
byy.	: Basım Yeri Yok.
çev.	: Çeviren.
D.İ.B.	: Diyanet İşleri Başkanlığı.
D.İ.D.	: Diyanet İlmi Dergisi.
EKEV	: Erzurum Eğitim ve Kültür Vakfı.
h.	: Hicri.
Hz.	: Hazreti.
İFAV	: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları.
İSAM	: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi Merkezi.
M.Ü.İ.F.	: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi.
Mad.	: Maddesi.
nşr.	: Neşriyat.
r.a	: Radiyallahu Anh.
s.	: Sayfa.
s.a.v	: Sallallahu Aleyhi Vesellem.
sad.	: Sadeleştiren.
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı.
Thk.	: Tahkik Eden.
Trc	: Tercüme Eden.
trs.	: Tarihsiz.
vb.	: Ve Benzeri.

ÖNSÖZ

İslam medeniyetinin bugüne dek vücut bulmuş uygarlıklara nispetle, “insani oluş” açısından taşıdığı baskın karakteriyle tarihin belleğinde derin izlere sahip olduğu konusunda hiçbir kuşku yoktur. Zira nice uygarlıklar vardır ki, edindikleri fiziksel güce ters orantılı şekilde “insani oluş” keyfiyetinden uzaklaşmış ve asırlar sonra da olsa varislerini insanlık önünde özür dilemek zorunda bırakmıştır.

Öyle ise İslam medeniyetini öteki uygarlıklardan ayırt eden temel bir unsurun olması gerekir ki, bu unsurun Kur’ânî öğretiler ve Nebevî gelenek olduğu açıktır. Müslümanlar kendi uygarlıklarını, inşa ve ikame etme sürecinde bu iki kaynaktan doğru ve sağlıklı biçimde beslendikleri ölçüde başarılı olmuş, onlardaki ruh ve özü terk edip toplumsal maslahat esasından kopuk yöntemleri sürdürdükleri ölçüde, dünya ölçeğinde başarı ve etkinlik grafiğini düşürmüşlerdir. Bu itibarla Kur’an-ı Kerim eksenindeki çalışmalar çok büyük önem arz etmektedir.

Kur’an-ı Kerim’de insanı ilgilendiren her konuya işaretler vardır. Çünkü insan, Allah’ın yeryüzündeki halifesidir. Öyleyse bu güzel varlığın, melekleri dahi imrendirecek mükemmel bir yaşam tarzını sergilemesi gerekmektedir. Yüce Rabbimiz insanların gerek ferdi, gerek ailevi, gerekse içtimai hayatlarında mutlu olacağı yaşam tarzına ait prensipleri Kur’an-ı Kerim’de bildirmiştir.

Kur’an-ı Kerim’in bildirdiği prensipler, sadece ferdin özel ve aile hayatı ile ilgili değil; sosyal, ekonomik, ahlakî, idarî, hukukî ilişki ve görevleri, inanç, amel, söz, fiil ve davranışları ile ilgili temel kurallardır. Konuşma adabı, sabır, kavga eden kişi veya grupların barıştırılması, adalet, doğruluk, alay etme ve lakaplar takmanın yasak olması, belirtilen kurallardan bazılarıdır.

Kur’an-ı Kerim’in insanlar arasında karşılıklı ünsiyeti geliştirmek, insanların birbirlerinden haberdar olmalarını sağlamak; ilgisizliği, dışlanmışlığı, toplumda yalnızlığı bertaraf etmek için teşri ettiği kaidelerden birisi de “selam”dır.

Selam kavramında, sevgiye, saygıya, kardeşliğe, dostluğa, barışa, duaya, cennete, cemaat olma bilincine, aynı kültürü-medeniyeti paylaşıyor olmaya, ümmet şuuruna, hepsinden önemlisi Allah’a atıflar vardır.

Bu nedenlerle çalışmamız, ilahî ve evrensel bir özellik taşıyan Kur’an-ı Kerim’den daha üst düzeyde faydalanmak isteğiyle seçtiğimiz ve üzerinde yoğunlaşma ihtiyacı

hissettiğimiz bir kavram olan “selam” kavramı üzerindeki tahlili çalışmadan meydana gelmektedir.

Çalışmamız bir giriş, üç bölüm ve bir sonuçtan oluşmaktadır. Giriş kısmında araştırma konusu, amaç ve önemi, yöntem ve kaynakları sıralandıktan sonra semantik analiz hakkında kısa ve özlü bir bilgi sunulmaya çalışılmıştır. Birinci bölümde “selam” kavramının lügat ve ıstılah manaları verilmiş, gerek selam kavramının ve gerekse selamlaşmanın cahiliyedeki kullanım şekli aktarılmış, ardından konunun daha iyi anlaşılması için, semantik incelemesi yapılan kavramla ilişkili olduğuna inanılan bazı kavram ve konulara değinilmiştir.

İkinci bölüm, tezin ana konusu olan “Kur’an’da Selam Kavramının Semantik Analizi”ne ayrılmış, bu bölümde kavramın Kur’an’da kullanıldığı manalar, özel başlıklar altında sunulmuştur. Bu bölümün sonunda bir “değerlendirme” yapılarak konunun toparlanması sağlanmıştır. Üçüncü bölümde ise, İslam sonrası selamın aldığı şekle değinilerek, kullanıldığı anlamlar incelenmiş, vahiy öncesiyle vahiy sonrasındaki selam ifadelerinin karşılaştırılması yapılmış, bu suretle aradaki farklara dikkat çekilmiştir.

Çalışmalarında bana yol gösteren değerli tez danışmanım, Sayın Prof. Dr. Mehmet SOYSALDI beye en derin şükranlarımı arz etmeyi borç bilirim.

M. Bilal TOLAN

Elazığ–2006

GİRİŞ

A. Araştırmanın Konusu, Amaç ve Önemi

İslam toplumu ve kültürü, hareket noktası ve dayanakları itibariyle ‘dil esaslı’ ve iletişime (beyan) dayalı bir toplum ve kültürdür. Bu toplum esas itibariyle, yüce Allah’ın Hz. Peygamber’e vahiyetmesi ve onun bu vahyi tebliği ile ortaya çıkmış; dolayısı ile varlık nedeni, vahiy olan bir toplum olmuştur. Bu toplum vahyin ihtiva ettiği mükellefiyetleri yerine getirmekle var olduğu için onun kıyımı da (varlığını devam ettirmesi de) vahiy ile anlamaya dayalı bir irtibatı muhafazaya bağlı olagelmıştır. Vahiy insanlara lisani olarak ulaşan bir mesaj olduğu için vahyin anlaşılması her zaman lisani olanın anlaşılmasına bağlı olmuştur.

Dünya üzerinde yaşayan diller, o dillerin kavramlara yükledikleri anlamlar, tıpkı canlı bir organizma gibi değişime uğrar. Zaman içerisinde meydana gelen olaylar, ihtiyaçlar, buluşlar, insanların düşüncelerini, dolayısıyla bu düşüncenin ifade şekli olan dili etkiler. Böylece aynı kelime farklı zamanlarda farklı şekillerde anlaşılma ve kullanılma zeminine sahip olabilir. Bu bağlamda Kur’an-ı Kerim, nazil olduğu dönemdeki Arap toplumunun inançlarını, zihni tasavvurlarını, yaşayışlarını “ilahi vahiy” çerçevesinde büyük çapta yeniden vücuda getirmiş ve ıslah etmiştir.

Yüce Allah’ın insanlığa hitap etmiş olması ve bu hitabın lisani olarak bizim elimizde bulunması, alışıldığı için söylenmesi kolay olmakla birlikte, kavranması ve kavrandığı zaman bunun hesabının verilmesi, yani mucibince amel edilmesi, ilk bakışta görüldüğü kadar kolay değildir. Bunu fark etmenin zorunlu neticelerinden birisi, dil araştırmalarına yönelmek ve dil ile din arasındaki irtibatı tesis etmeye çalışmak olacaktır.

Bu itibarla araştırma konusu olarak “Kur’an’da ‘Selam’ Kavramının Semantik Analizi”ni seçtik.

Öncelikle çalışmamızda, Kur’an-ı Kerim’in, günümüz insanına daha doğru bir şekilde aktarılabilmesi için taşıdığı kavramların analizine olan ihtiyaçtan hareketle, bu kavramlardan biri olan “selam” kavramının semantik analizini ele alarak, Kur’an’ı anlama çabasına mütevazı bir katkı sağlama amacını hedefledik.

Kavramın cahiliyyede kullanımı ve vahiy sonrası Kur’an’ı Kerim’de hangi anlamlarda kullanıldığını ortaya koyduktan sonra, günlük yaşantımızda çok sık

kullanmakla beraber üzerinde belki de hiç düşünmediğimiz selamın/selamlaşmanın hayatımızdaki yeri ve önemine dikkat çekmeye çalıştık.

Kur'an-ı Kerim, Müslümanların gayri Müslimlerle birlikte yaşadıkları bir toplumda, bir "kimlik bilinci" geliştirmek istemekte, kendi değerlerine güveni olan her toplumda olduğu gibi, yeni oluşturduğu Müslüman toplumun üyelerinin birbirini tanıyacağı "kültür kodları" tespit etmektedir. İşte tezimizde incelemeye tabi tuttuğumuz "selam" kavramı bu kodlardan birisini teşkil etmektedir.

Selam, bilinçli bir etki olmaksızın, uyarıcı etki yapan bir kelimedir. Her gün belki de defalarca kullandığımız bu kelime toplumsal bütünlüğün temelini atar. Selamlaşma bireyde çok yönlü açılımları yapıp onu yalnızlıktan kurtararak toplumsallaşmasına yardımcı olur. Çünkü Kur'an sadece bir bilgi kaynağı değil, bunun ötesinde ve bundan daha esaslı olarak, bir toplum ve bu toplumun faaliyetleri neticesinde bir medeniyet ortaya çıkaran bir "varlık kaynağı" dır.

Semantik analizini yapmaya çalıştığımız İslam dininin en güzel ve en köklü şiarlarından biri olan selam kavramıyla ilgili olarak Türkiye'de müstakil bir bilimsel çalışmaya rastlamadık. Bu itibarla tezimiz orijinal bir çalışma niteliğindedir.

B. Araştırmanın Kapsam, Yöntem ve Kaynakları

Tezimiz öncelikle semantik tahlil özelliği taşıdığından dolayı, semantik ilmi ve semantik analizin yapılış metodu hakkındaki yöntem ve bilgilerin sunulması gerekmektedir. Bu itibarla bahsedilen bilgi ve yöntemler bir sonraki başlık altında ele alınmış ve gerekli bilgiler verilmiştir.

Semantik analiz derken Kur'an vokabularisinin verdiği malzemeye semantik bir metotla veya kavramsal tahliller ile yaklaşacağımızı kastetmekteyiz.

Çalışmamız semantik tahlil özelliğinin yanında Kur'an-ı Kerim, sünnet ve diğer tâli kaynaklar ışığında, Kur'an'da "selam" kavramıyla alakalı ayetlerin müstakil olarak incelenmesi ve Kur'an'ın bu konudaki görüşünü ortaya koyması yönlerinden "özel konulu tefsir" kapsamında değerlendirilmesi mümkündür.

Tezimizde kullandığımız ayet mealleri, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın hazırladığı, 2005 yılı Ankara baskılı "Kur'an'ı Kerim Meali" adlı meal çalışması esas alınarak yazılmıştır.

Tefsir alanında yapılan kavramsal bir çalışma olması hasebiyle tezimizdeki temel referanslar, kelimelerin kök anlamları, İslam öncesindeki kullanımları hakkında bilgi veren lügat kitapları ile özellikle ilk dönem ve günümüz tefsir kitaplarıdır. Bunun yanında imkanlar çerçevesinde ulaştığımız, İslam öncesi döneme ait şiirler, yeri geldiğinde örnek olarak verilmiştir. Elde edilen bilgiler tefsir ilminin verileri ışığında sunulmaya çalışılmıştır. Ayrıca konuyla ilgili olarak tefsir ilminin yanında, hadis, fıkıh, ahlak ve din psikolojisinin verilerinden faydalanılarak farklı bakış açıları geliştirilmiştir.

Araştırmamız boyunca kullanılan referanslar, ilk geçtiği yerde tam şekliyle yazılmış, daha sonraki tekrarlarda ise sadece müellifin adı verilmiştir. Aynı yazara ait iki veya daha fazla eserde ise yazar isminin yanında hangi esere atıf yapıldığı da belirtilerek kolaylık sağlanmıştır.

C. Semantik ve Semantik Analizin Yapılış Metodu Hakkında Kısa ve Özlü Bilgi

Salam kavramının semantik analizini yaptığımızdan bu çerçevede semantik ilmi ile ilgili kısa bir bilgi vermemiz uygun olacaktır.

Semantik, Grekçe “semantike-semantikos”dan gelme bir kelime olup “anlam veren anlamlayan, anlamını belirten” demektir. Buradan hareketle bir disiplin olarak “semiologie (anlam bilim) anlamına gelir ki, Arapça’da bunun karşılığı “ilmu’l-meâni”dir. Türkçe’de ise semantik, “mana ilmi, sözlerin manası ilmi ve anlam bilimi” olarak kullanılmaktadır. “Semantik”, anlam çalışmalarıyla ilgili olarak kullanılan teknik bir terimdir, bu yüzden “anlam” dilin bir parçası ise semantik de dil biliminin bir parçasıdır.¹

Semantik bir disiplin olarak şöyle tarif edilmiştir: “Kelimeler ve önermelerle onların ifade ettiği anlam arasındaki ilişkiyi inceleyen bilim dalıdır.”²

İzutsu, semantiğin tarifi ile ilgili olarak şunları söyler: “Semantik bir dilin anahtar terimleri üzerindeki tahlili çalışmadır. Bu çalışma yalnız konuşma aleti olarak değil bundan daha önemli olmak üzere kendilerini kuşatan dünya hakkındaki anlayış ve düşüncelerinin de aleti olarak o dili kullanan halkın, dünya hakkındaki düşüncelerini kavramak için yapılır. Bu suretle semantik, bir ulusun tarihinin şu veya bu önemli

¹ Soysaldı, Mehmet, “*Kur’ân-ı Anlama Metodolojisi*”, Fecr Yayınları, Ankara, 2001, s. 18.

² Soysaldı, age., s. 18.

devresindeki dünya görüşünün mahiyeti ve yapısı hakkında bir çalışmadır. Bu çalışma o ulusun yapıp, dilindeki anahtar terimleri içerisindeki ifade ettiği kültürel düşüncelerin metodolojik analizi vasıtasıyla yürütülür.³

İzutsu'ya göre hakikatte mesele “Allah, selam, nebi, iman vs. gibi çok önemli Kur'an sözlerini toplayıp Kur'an'da ne anlam verildiklerine bakmakla hallolmamaktadır. Ona göre: “Bu kelimeler Kur'an'da birbirinden ayrı, yalın halde bulunmazlar. Her birinin öteki ile yakın bir ilişkisi vardır. Bu kelimeler somut anlamlarını, birbirleriyle olan bu ilişki sisteminden alırlar. Diğer deyişle bu kelimeler, kendi aralarında büyük-küçük çeşitli gruplar teşkil ederler ve birbirlerine muhtelif yollarla bağlanırlar. Bu suretle, sonunda gayet düzenli bir bütün, son derece karışık kavramsal münasebet ağı kurarlar.”⁴

Allah kelamının lisanî olarak bize ulaşmış olması, onu anlamanın muktezâsının, lisanî olanın mahiyeti konusunda bir tasavvur sahibi olmayı gerekli kıldığı unutulmamalıdır.⁵ Kur'an'ın dünya görüşünü ortaya koymada önemli rol oynayan anahtar kelimeler, vahiy öncesinde çeşitli anlamlarda kullanılmakta idi. İslam nizamı teşkil edilmeye başlayınca bu terimler yeni bir ilişkiler sistemi içerisinde yeniden ihya edildi. Günümüzde dilbilimcilerin tümünün bir araya gelip de başaramayacağı bu durum, yirmi üç sene gibi kısa bir zaman dilimi zarfında, sözlü edebiyatta ilerlemiş bir topluma Kur'an tarafından uygulanmış ve onların dünya ve insanlık görüşlerini kökünden değiştirip yeni dünya görüşünde zirveye çıkaran atılım gerçekleştirilmiştir.

Semantik ile ilgili yukarıdaki bilgileri verdikten sonra başarılı bir semantik tahlilin yapılması için gerekli merhaleleri; semantik metot, tarihsellik ve bu zeminde tartışılan hermenötik konularını ele alıp, klasik Kur'an ilimlerinin verileriyle modern anlama ve yorumlama yöntemlerini karşılaştırdığı kitabında bu aşamaları maddeler halinde sunan Prof. Dr. Mehmet SOYSALDI'nın kitabına atfen, şu şekilde sıralayabiliriz:

1) Bir kelimenin veya kavramın semantik analizini yapabilmek için önce o kelimenin veya kavramın etimolojisi iyi bilinmelidir. Anlamı tespit edilecek kelimenin mümkün olduğunca ilk dönem kaynaklarına inilerek taranması gerekir.

³ İzutsu, Toshihiko, “*Kur'an'da Allah ve İnsan*”, (çev. Süleyman Ateş), Yeni Ufuklar Neşriyat, İstanbul, trs., s. 17.

⁴ İzutsu, age., s. 19.

⁵ Görgün, Tahsin, “*İlahi Sözün Gücü*”, Gelenek Yayınları, İstanbul, 2003, s. 22.

2) Bu işlemlerden sonra etimolojideki anlam esas tutulmak kaydı ile, hepsinde gizli olan bu söz konusu kelimenin kök manası aranmalıdır. Buna uygun olmayanlar sonradan kazandırılmış anlamlardır. Uygun olanlar ise, zaten semantik tanımın kapsamına girmektedir.

3) Semantik, sadece kelimenin anlamını oluşturan kök manaya inmek değil, aynı zamanda onun bu kök anlamından hareketle tarih boyunca kazandığı anlamların bir analizini yapmak ve gerek bu anlamların ve gerekse türevlerin içinde ilk (kök) mananın olup olmadığına bakmaktır. Dolayısıyla semantik tahlil yapan kişi bir kelimenin anlamının, tarihî süreç içerisinde ne gibi mana daralmalarına veya genişlemelerine uğradığını da tespit etmek mecburiyetindedir.

4) Bu kelimenin Kur'an öncesi anlamlarını da araştırıp öğrenmemiz gerekmektedir. Kelimelerin Kur'an öncesi anlamlarını ise, Cahiliye devri Arap şairlerinden istifade ederek tespit etmeliyiz.

5) Kelimenin Kur'an öncesi anlamları açığa çıkarıldıktan sonra, bu kelime ve kavramı Kur'an'ın edebi metni içerisinde araştırıp nerelerde ve hangi anlamlarda kullanıldığını tespit etmeliyiz.

6) Kelimenin ayet içinde geçtiği manalar tespit edilirken, “siyak-sibak”a çok dikkat edilmelidir. Çünkü bu manalar bazen ancak siyak ve sibak göz önünde bulundurularak anlaşılabilir. Bazı kelimeler Kur'an'da asıl kök anlamında kullanıldığı gibi farklı yerlerde farklı anlamlarda da kullanılabilir. Dolayısıyla bütün bu tahliller sonucunda, Kur'an'ın kendi düşünce sistemi ve semantik alanı içerisinde bu kelime ve kavrama yüklediği yeni anlamları da belirtmeliyiz.

7) Şayet bu kelime ve kavramda Kur'an'dan sonraki devirlerde bir anlam değişmesi olmuşsa, ona da çalışmamızda yer vermemiz gerekmektedir.⁶

---

⁶ Soysaldı, age., s. 34, 35.

BİRİNCİ BÖLÜM

SELAM KAVRAMI

A. “Selam” Kavramının Lügat ve İstilah Manaları

Bu başlık altında tezimizin konusu olan selam kavramını, lügatteki anlamları yönünden analiz edeceğiz.

A. 1. Lügat Manası

Arapça (s-l-m: سلم) kökünden gelen “selam” kelimesi, mastar olup,¹ “açık ve gizli bütün afetlerden, noksanlıklardan, kerih görülen şeylerden selamet bulma, emin olma” gibi anlamlarda kullanılmaktadır.² Araplar birçok mastarın sonuna ‘ta’yı ekleyip çıkarmaktadırlar.³ Buna göre “selamet” mastarının sonundaki ‘ta’nın atılmasıyla elde edilmiş olduğu söylenebilir. Kurtûbî, (ilerde karşılaştırmasını yapacağımız) selam ile selametın aynı manalara geldiğini ifade etmiştir.⁴

Selam’ın selametın çoğulu olma ihtimali de mevcuttur.⁵ Böylece selam içerisinde bir çok selameti barındırmış olmaktadır.

Arapça temel lügatlere baktığımızda selam kelimesinin içerdiği manaları şöylece sıralayabiliriz:

1) Tahiyye/selamlaşma, barış,⁶ açık ve gizli tehlikelerden emin olma, uzak olma,⁷ beraat (kurtuluş), afiyette olma.⁸ Şu şiirde selam barış/sulh anlamında kullanılmıştır:

أنا نل انني سلم لأهلك فأقبلي سلمى

“Barışçıl olduğum halde ehline ulaşabilir miyim? Ki barışıma karşılık veresin.”⁹

2) İçerisinde herhangi bir yalan ve boş söz olmayan, doğru.¹⁰

¹ el-İsfahâni, Ebu’l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed er-Râgıb, “*Müfredât Elfâzi’l-Kur’an*”, Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, Beyrut, 2004, s. 268.

² el-İsfahâni, age., s. 268.

³ er-Râzi, Fahrüddin Muhammed b. Ömer, “*et-Tefsîru’l-Kebîr (Mefâtihu’l-Ğayb)*”, Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, Beyrut, 1990, V, 146.

⁴ el-Kurtûbî, Ebu Abdullah Muhammed b. Ahmet, “*el-Câmi’ li Ahkâmi’l-Kur’ân*”, Dâru İhyâi’t-Turasi’l-Arabiyye, Beyrut, 1995, III, 435.

⁵ er-Râzi, age., V, 146.

⁶ el-İsfahâni, age., s. 270.

⁷ el-İsfahâni, age., s. 268.

⁸ İbn Manzûr, Ebu’l-Fadl Cemâluddin Muhammed b. Mükerrrem, “*Lisânu’l-Arabi’l-Muhîr*”, Dâru İhyâi’t-Turasi’l-Arabiyye, Beyrut, 1997, VI, 342.

⁹ ez-Zebîdî, Muhibbu’d-Dîn Ebî Feyz Seyit Muhammed Murtaza, “*Tâcu’l-Arûs min Cevâhiri’l-Kâmûs*”, Dâru’l-Fikr, Beyrut, 1994, XVI, 345.

3) “Her türlü tehlikeden uzak ol” manasında dua. Yaratıkların karşı karşıya kalabildikleri felaketlerden, ayıplardan, tehlikelerden uzak olduğu için ayrıca Allah’a isim olmuştur.¹¹

4) Aşağıdaki şiirde olduğu gibi “sert taş” demektir.

تداعين باسم الشيب في متثلم جوانبه من بصرة وسلام

“.....Onun kenarları çakıllı toprak ve sert taştır.”¹²

“Selem”; dikenli olan, meyvesi ile deri debagat olunan; afetlere, şiddetli rüzgara, sele karşı dayanıklı olan büyük ve kuvvetli ağaç.¹³

إنك لن ترويهها فذهب ونم إن لها ربا كمصال السلم

“Sen onu hiçbir zaman döndüremezsın. Dolayısıyla git ve rahatına bak. Çünkü onun, selem ağacının kancalı sopası gibi (tutup) koruyanı var.”¹⁴ Sert taşın ve bahsedilen ağacın bu şekilde isimlendirilmelerinin sebebi, bunların rehavet ve gevşeklikten uzak olmalarından dolayıdır.

5) Es-Sülemü; kendisiyle selametin istendiği, yüksek imkanlara ulaştıran şey. Daha sonra –Kur’an-ı Kerim’de de geçtiği gibi (En’am, 6/35; Tahrim, 66/38)- ulaştıran manasında “merdiven”e isim olmuştur.¹⁵

لا تحرز المرء احجاء البلاد ، ولا يبني له في السماوات السلايم

“Şehrin sığınakları kişiyi korumaz, ona göklere yükselmesi için merdiven de kurulmaz.”¹⁶

6) Allah’ın yeryüzündeki “eman”ı.¹⁷ Bazı âlimler “selam”ın, “eman” manasıyla tanımlanmasını uygun görmemişlerdir. Çünkü “eman”ın zıddında korku vardır. Buna göre eğer birine selam verirken “eman” manası kastediliyorsa, bu muhatabın bir şeyden korkuyor olduğu zannını içerebilir.¹⁸

¹⁰ İbn Manzûr, age., VI, 342.

¹¹ el-İsfahâni, age., s. 269, 270.

¹² İbn Manzûr, age., VI, 347.

¹³ el-Fîruzâbâdi, Mecdu’d-Dîn Muhammed b. Yâkub, “*el-Kâmûsu’l-Muhît*”, Dâru İhyâi’t-Turasi’l-Arabiyye, Beyrut, 1997, II, 1478.

¹⁴ ez-Zebîdî, age., XVI, 345.

¹⁵ Tûr, 52/27; En’am, 6/35; el-İsfahâni, age., s. 270.

¹⁶ İbn Manzûr, age., VI, 349.

¹⁷ İbn Manzûr, age., VI, 343.

¹⁸ el-Beycûri, İbrahim b. Muhammed, “*Şerh-u Cevheretü’t-Tevhîd*”, Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, Beyrut, 1983, s. 6.

7) Teslim olma. İmru'l Kays'ın aşağıdaki şiirinde kelime bu anlamıyla kullanılmıştır:

فأست مبدلاً بالله رباً ولا مستبدلاً بالسلم ديناً

“Ben başka bir Allah'a karşılık kendi Rabbımı değiştirmem. Ve ben dinimi teslim olmakla da değiştirmek istemiyorum.”¹⁹

İslam ve Müslim olma,²⁰ Allah Teala'nın emirlerine ve hükmüne razı ve boyun eğmektir. Allah'ın hükmünü, kaza ve kaderini, her ne zuhur ederse tam bir bağlılıkla kabul etmektir. Yine bu maddeden çıkmış olan “istislam” kelimesi de boyun eğme ve itaat etme, hiçbir suretle şaşıp sapmama, daima yolun ortasından gitme manasında kullanılır.²¹

8) Bağdat şehri için “Medinetü's-Selâm”, Dicle nehri için de “Nehrü's-Selâm” isimleri kullanılmıştır.²²

Selam kelimesinin diğer dillerdeki karşılığına göz attığımızda bu kelimenin, ingilizcede uygun bir karşılığa sahip olmadığını görürüz. Muhammet Esed kelime ile ilgili olarak şunları kaydeder: “İç huzuru, kararlılığı ve hem fiziksel hem de ruhsal nitelikteki her türlü kötülükten emin olmayı ve Hıristiyan terminolojisinde ‘kurtuluş’ olarak tanımlanan hale ulaşmayı gösterir. Ancak şu farkla ki; Hıristiyani kurtuluş kavramı, ‘ilk günah’ doktrininin Hıristiyanlık'ta haklı gösterdiği, ama bu doktrine iltifat etmeyen İslam'ın haklı görmediği peşin (a priori) bir günahkârlık durumunun varlığını kabul eder. Sonuç olarak ‘kurtuluş’ terimi –ki daha iyi bir kelime olmadığı için kullanıyorum- ‘selam’ın tam anlamını yeterli biçimde yansıtmaz. Onun batı dillerinde en yakın karşılığı, her ikisi de Hıristiyani kurtuluş doktrini ile zorunlu (yani dilbilimsel) bir bağlılık içinde olmadan ruhsal barış ve tatminkârlık fikrini ifade eden Almanca ‘heil’ veya Fransızca ‘salut’ kelimeleridir.”²³

¹⁹ ez-Zebîdî, age., XVI, 345.

²⁰ el-Fîruzâbâdi, age., II, 1478.

²¹ ez-Zebîdî, age., XVI, 345.

²² el-Fîruzâbâdi, age., II, 1478.

²³ Esed, Muhammed, “*Kur'ân Mesajı*”, (çev. Cahit Koytak, Ahmet Ertürk), İşaret Yayınları, İstanbul, 1999, I, 189.

A. 2. İstilah Manası

Selam kavramı; “selamet, esenlik, kurtuluş, maddî ve manevî her türlü zararlardan, kötülüklerden uzak kalma; dünyevî musibetlerden ve ahiret azabından kurtulma” anlamlarını topluca ifade eden bir terim olup, birbirleriyle karşılaşan Müslümanların sevgi, dostluk, iyi niyet ve dileklerini ifade etmek üzere söyledikleri veya yazdıkları “selâmun aleyküm” veya “es-selâmu aleyküm” şeklindeki dua cümlesi için kullanılır ki her ikisi de “selam size” anlamına gelir.²⁴

Selam, Müslümanlar arasındaki selamlaşmanın temel biçimi haline gelmiş olup, değer yargılarındaki sağlamlık, her türlü kötülükten emin olma ve dolayısı ile bütün ahlaki/manevi çatışma ve huzursuzluklardan kurtulma kavramlarını kapsayan ruhi bir muhtevaya sahiptir.²⁵

Selam, Müslümanlar arasında sevgi ve barışı sağlayan, mevcut sevgi ve samimiyeti artıran güzel bir vasıta, içerisinde her çeşit hayır manalarını toplamış, fesad unsurlarını da terk etmiş, bir ism-i ilâhî, karşılaşmaların hemen başında hayır ümidiyle zikredilen bir lafızdır.²⁶

Selam dostluğun, kardeşliğin, karşıdakine sevgi ve saygı duymanın, mütevazı davranmanın, insanların kalplerini kazanmanın ilk basamağı olarak, farklı kültürlerde farklı anlam ve lafızlarla kullanıla gelen bir karşılaşma sözüdür.

Selam bir tahiyeye ve iltifattır.²⁷ “Sizden biriniz din kardeşine rastladığında ona selam versin”²⁸ şeklindeki ve benzeri birçok hadiste selamlaşma teşvik edilmektedir.

B. İslam Öncesi (Cahiliyye Döneminde) Selam Kavramının Kullanılması

İslam’dan önceki Arap adetlerinde bir kimse başka bir kimseyle karşılaştığı zaman selam ifadesi olarak “hayyakellah: **حَيَّاكَ اللهُ**” derdi.²⁹ Bu, haber cümlesi olmakla birlikte içerisinde “Allah sana uzun ömür versin, çok yaşa, Allah uzun ömürler versin, nice yıllara...” şeklindeki bir mesajla, dua anlamını barındırıyordu.

“Hayyakellah” lafzı ve içerdiği manalar incelendiğinde eksik ve dar bir kalıp içerisine sıkıştırılmış olduğu görülecektir. Çünkü yukarıdaki ifade bir dua olmakla

²⁴ Çağrı, Mustafa, “Selâm Mad.”, “*İFAV Ansiklopedisi*”, İstanbul, trs., IV, 100.

²⁵ Esed, age., I, 236.

²⁶ Canan, İbrahim, “*Kütüb-i Sitte Tercüme ve Şerhi*”, Akçağ Yayınları, Ankara, 1995, X, 169.

²⁷ Elmalılı, Muhammet Hamdi Yazır, “*Hak Dîni Ku’ân Dili*”, Eser Neşriyat., 1979, II, 1408.

²⁸ Ebu Dâvud, Edeb, 135.

²⁹ er-Râzi, age., IV, 161.

beraber her zaman hayırlı bir dua olmayabilir. Zira ömür, hayat, mülk her zaman selameti, saadeti beraberinde getirmez. Hayat felaket içinde de geçebilir. Hatta Âlûsî'nin ifadesiyle bazen ölüm, daha hayırlı ve istenen konumunda olur.³⁰

“Allah uzun ömür versin” denildiği zaman muhatap, iyimser mananın kastedildiğini var sayarak hoşlanabilirse de bu bir yanılgı olmaktan öte bir şey değildir. Çünkü bunu söyleyen kişinin kastı açık ve net değildir veya hiç düşünmemiştir.³¹

Bununla beraber, cahiliye döneminde yapılan selamlaşmada, köleliğin ve sınıf farklarının izleri de görülür. Selam vermek mecburiyetinde olanlar verirken, köleler, zayıflar, garipler bir takım kayıtlara bağlı bulunmak durumunda bırakılırlardı.³²

Cahiliye Araplarında tahiyyenin kullanım şekli ve içeriği, o dönemdeki toplumun yapısına, ilgi alanlarına ışık tutmaktadır. “*Hayır hayır! Doğrusu siz yetime ikram etmiyorsunuz. Yoksulu yedirmek konusunda birbirinizi teşvik etmiyorsunuz. Mirası hak hukuk demeden yiyorsunuz. Malı da pek çok seviyorsunuz*”³³ ayetlerinde belirtildiği gibi mala karşı aşırı bir sevgileri vardı. Bu şekilde dünya hayatında kendilerine bir güvence sağlamış olduklarını zannediyorlardı. Aynı şekilde mal biriktirme hırslının bir tezahürü olarak Arap Yarımadasında faizcilik oldukça yaygınlaşmış,³⁴ bu durum zenginler ile fakirler arasındaki uçurumu artırmıştı. Fakirler, yoksullar ve yetimler ekonomik gücü elinde bulunduranlar tarafından ezilmekteydi. Bunlar mülhaza edildiğinde neden “Allah mülk sahibi kılsın” şeklindeki bir selam ifadesine ihtiyaç duydukları daha net anlaşılacaktır.

“Hayyakallah” ifadesinden anlaşılan bir diğer anlam olan “Allah uzun ömürler versin” ifadesinden dünya hayatına olan meyillerini ve ölüm korkularını yenmek için böyle bir kullanıma başvurmuş olabileceklerini düşünmekteyiz.

---

³⁰ el-Âlûsî, Ebu'l-Fadl Şihâbu'd-Dîn es-Seyyid Mahmud, “*Rûhu'l-Meânî fi Tefsîri'l-Kur'âni'l-Azîm ve's-Seb'îl-Mesânî*”, Dâru İhyâi't-Turâsî'l-Arabiyye, Beyrut, 1985, V, 98.

³¹ Elmalılı, age., II, 1407.

³² Karaman, Hayrettin; Çağrı, Mustafa; Dönmez, İbrahim K.; Gümüş, Sadrettin, “*Kur'an Yolu (Türkçe Meal ve Tefsir)*”, DİB Yayınları, Ankara, 2003, II, 82.

³³ Fecr, 89/17-20.

³⁴ Bakara, 2/275.

C. Selam Kavramıyla İlişkili Bazı Kavramlar ve Konular

Bu başlık altında özellikle selam kavramıyla ilişkisine inandığımız bazı kavramları açıklamayı uygun bulduk. Bu açıklamalarla beraber selamın Kur'an'daki yeri ve konumunun daha iyi anlaşılacağı kanaatindeyiz.

C. 1. “İslam/İstislam/İnkıyâd” Kavramları

Selam ile aynı kökten gelen “İslam”ın lügat anlamı “bağlanmak, itaat etmek, teslim olmak, esenlik ve barış içinde olmak”tır.³⁵ Cürcânî'ye göre İslam, “huzû, inkıyad ve Resûlun haberini tasdik etmek”³⁶ anlamlarını içermektedir.

Terim olarak İslam iki kısma ayrılır. Birincisi, ister beraberinde i'tikad olsun ister olmasın henüz iman yerleşmeden salt dil ile Allah'a teslim olduğunu ifade etmek, ikincisi imanın da ötesinde Müslüman olduğunu kalp ile i'tikad edip fiillerle de bunu göstermek ve Allah'ın kaza ve takdir ettiği her şeyi benimsemek ve bunu ortaya koyan bir teslimiyet içinde olmaktır.³⁷ İslam dininin mensubu olan kişi, Arapça'da “Müslim”, Farsça'da “Müselman” kelimesiyle ifade edilir. Türkçe'de bu din için İslamiyet veya Müslümanlık, bu dinin mensubu içinde “Müslüman” kelimeleri kullanılır.³⁸

“İslam”, Arap lügatında harp ve münazaanın zıddı olan selem ve istislam kelimeleri gibi müsâlemet, mutavaat, inkıyâd, ihlâs manalarını ifade ettiği gibi, “seleme (barışa) girmek” veya “selam vermek” manalarını da ihtiva eder ve daima selam ve selamet maddesinin manası ile alakadar olur.³⁹ Bu manaya göre İslam alelittlak, mutavaat, inkıyâd, ihlâs ve samimiyet hakkında kullanılabilir. Şu halde bir batıla, bir fenalığa, bir zulüme inkıyâd ve ihlasta dahi kullanılması mümkündür.⁴⁰

İslam kelimesinin fiili olan “esleme” cahiliyyede “teslim etmek, vermek” anlamına gelirdi. Diğer bir ifade ile “esleme” fiili bir kimsenin kendisi için çok değerli olan, vazgeçilmesi çok güç olan bir şeyi, isteyen kimseye vermesi demektir. Bu değerli şey, bazen insan için en değerli şey olan kendi varlığı da olabilirdi. (Bu durumda “esleme” fiili kendisini teslim etmek anlamını taşırdı.) Kur'an'da (أَسْلَمَ وَجْهَهُ لِلَّهِ) “Yüzünü

³⁵ İbn Manzûr, age., VI, 345.

³⁶ el-Cürcânî, Şerif Ali b. Muhammed, “*Kıtabut-Târifât*”, byy., trs., s. 14.

³⁷ el-İsfehânî, age., s. 270.

³⁸ Karaman, age., I, 380.

³⁹ Elmalılı, age., III, 1450.

⁴⁰ Elmalılı, age., III, 1450.

Allah'a teslim etti"⁴¹ ayetinde kullanılan manadaki "İslam" yahut "esleme" fiili esas olarak insanın, bütün halis niyetiyle Allah'a dayanarak kendisini Tanrı'nın iradesine teslim etmesidir. Kısaca İslam kendini şartsız teslim etmektir. Yine "esleme" fiili "inchoative" yani yeni başlayan bir işi belirten fiiller, grubuna girer. Diğer bir deyişle İslam, eskiden başlayıp devam eden bir şey değil, ilk defa var olan, yeni başlayan bir şeyi belirtir; yeni bir durumun başlangıcını, yeni bir hayatın doğuşunu işaretler.⁴²

Kur'an-ı Kerim'de İslam kelimesi sekiz yerde geçmektedir. Fiil halinde geçtiğinde daha çok, Allah'a yönelmek (Bakara, 2/112; Lokman, 3/22), O'na teslim olmak (Bakara, 2/131; Mü'min, 41/66), tevhid inancına sahip olmak (Enbiya, 21/108), Allah'a teslim olup gereğini yapmak (Zümer, 39/54) manalarında kullanılmıştır. Yine bu maddeden çıkmış olan "istislam" kelimesi de boyun eğmek ve itaat etmek, şaşıp sapmamak, daima yolun ortasından gitmek manasına kullanılır.⁴³

İslam dini, tam manası ile Allah'ın birliği esasına dayanan ve insanın yaratılışına uygun bir dindir. Dini, insanın kendi kendine uydurduğu bir takım mücerret inanışlardan ve birbirine zıt hayali temenniler kabilinden addetmeyerek bu alemde her şeyin başı olan hakiki bir ilk varlık tanımak ve onun kanunlarına ve emirlerine göre hareket etmeyi vazife saymak, hasılı beşerin tabii ve ıztırari fiil ve hareketleri ile ihtiyari ve iradi fiil ve hareketleri kanunlarının birbiri ile ahengini temin eden hakim ve mutlak bir hakikate yani Cenab-ı Hakk'a itaatı vazife bilmek ve bütün saadeti bu vazifenin iyi ve ciddi şekilde ifasından beklemek İslam dininin esas prensiplerini ihtiva eder.⁴⁴

"İslam" kelimesinin sözlük anlamıyla terim anlamı arasında güçlü bir alaka vardır. Yine İslam kelimesi, selamla yakın bir anlam ilişkisine sahiptir. Çünkü İslam kelimesi etimolojik olarak üç mastara izafe edilir. Teslimiyet, silm, selamet.⁴⁵

Teslimiyet mastarına bina edilince İslam "Allah'a teslim olmak, boyun eğmek", Müslüman da "Allah'a teslim olan kimse" anlamına gelir. "Silm" mastarına bina edilirse İslam, "barış huzur ve saadet", Müslüman da "yaratıcısı, kendisi ve çevresiyle barışık, huzurlu, mesut insan" anlamlarına gelir. Selamet mastarına bina edildiğinde ise

⁴¹ Bakara, 2/112.

⁴² İzutsu, age., s. 253-254.

⁴³ Taşpınar, Halil, "İman ve İslam Terimlerine Kur'an ve Tefsir Bağlamında Bir Bakış", D.İ.D., Sayı: 4, 2004, s. 14.

⁴⁴ Elmalılı, age., III, 1447.

⁴⁵ ez-Zemahşerî, Ebu'l Kâsım Carullah Mahmud b. Ömer, "Esâsu'l-Belâğa", Daru'l-Ma'rife, Beyrut, 1994, I, 445.

“kurtuluş, saadet, mutluluk” anlamlarına gelir. Aslında kelimenin ilk anlamı olan boyun eğme, teslim olma, ikinci ve üçüncü anlamları olan barış, huzur ve mutlulukla sebep-sonuç ilişkisine sahiptir. Yani “Allah’a teslim olan kurtuluşa erer”, “Allah’a boyun eğen kişi kendisiyle, Rabbiyle toplumla, tabiatla barışık yaşar”, “Allah’a itaat eden kimse huzur ve mutluluğa ulaşır” demektir.⁴⁶

C. 2. “Salat” Kavramı

Gerek ayet ve gerekse hadislerde Hz. Peygamber üzerine salat ve selam getirmek emredilmiştir. Ahzâb suresinin elli altıncı ayetinde:

إِنَّ اللَّهَ وَمَلَائِكَتَهُ يُصَلُّونَ عَلَى النَّبِيِّ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا صَلُّوا عَلَيْهِ وَسَلِّمُوا تَسْلِيمًا

“Allah ve melekleri Peygamber’e salat etmektedirler. Ey iman edenler! Sizde ona salat ve selam edin” buyrulmaktadır. Bu itibarla İslam alimleri salat ve selamın ne demek olduğu üzerinde durmuş, fihhi yönden tartışmış ve ibadet hayatımızdaki yerini belirlemeye çalışmışlardır. Ayeti kerimede “salat”, “selam” kavramıyla beraber kullanıldığı ve anlam itibarıyla onunla ilişkili olduğu için burada değinmeyi uygun gördük.

C. 2. a. “Salat”ın Lügat ve İstilah Manası

Türkçe’de genellikle çoğul şekliyle “salavat” olarak kullanılan “salat” kelimesinin kök manası “ateşe tutmak, kızartmak”tır. Kelime “sallâ” fiilinden mastar olup, “dua, tebrik, temcid, mağfiret,⁴⁷ ta’zimle makrun olan rahmet”⁴⁸ anlamlarına gelmektedir. “Salla” fiilinin mastarının “tasliye” olduğu ve “salat”ın, “tasliye”den müştak olduğu söylendiği gibi “tasliye”nin “salat”tan geldiği de söylenmiştir.⁴⁹

Salat, ıstılahta gerçek anlamı olan dua şeklinde kullanıldığı gibi; mecazi anlamda⁵⁰ “Allah’a yaklaşmak gayesiyle yapılan belli fiillerden, hususi rükünlerden ibaret olan namaz”⁵¹ olarak da kullanılmıştır. Namaza salat denmesi, içeriğinde dua ve mağfiretin olmasından dolayıdır.⁵²

⁴⁶ İslamoğlu, Mustafa, “*Yürek Fethi*”, Denge Yayınları, İstanbul, 2005, s. 13.

⁴⁷ el-İsfahâni, age., s. 319.

⁴⁸ el-Beycûrî, age., s. 6.

⁴⁹ et-Tehânevî, Muhammed Ali b. Ali b. Muhammed, “*Keşşâf-u İstılâhâtî'l-Fünûn*”, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1998, III, 76.

⁵⁰ et-Tehânevî, age., III, 76

⁵¹ İbrahim, Mustafa İbn, “*Tuhfetü'l-Avâmil*”, y.e.y., İstanbul, h. 1311, s. 8.

⁵² es-Sâbûnî, Muhammed Ali, “*Tefsîru Âyâtî'l-Ahkâm mine'l-Kur'ân*”, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1999, II, 262.

Beycûrî, salatın üç manasının olduğunu söylemektedir: a) Lügavi manası: Mutlak manada, yani hangi şekilde olursa olsun duadır. Bu manadaki duanın hayır dua olması gerektiği de söylenmiştir. b) Şer’i manası ki; belli fiiller ve rükünlerden ibaret olan namazdır. c) Allah’a nisbetle rahmet (bu da hakiki manada değil, mecazi manadadır), meleklerle nisbetle istiğfar, mü’minlere nisbetle dua ve yalvarmadır.⁵³

Kelime, kulun Allah’a salatını ifade ediyorsa “dua, namaz, ta’zim” manalarına gelir. Ancak Allah ve Peygamber’in insanlara salatını ifade ediyorsa, bu durumda aynı kelime “tezkiye” ve “ilahi rahmete mazhar kılma” manasına gelir. Melekler salat ediyorsa bu dua ve istiğfardır. Şu halde yukarıda kaydettiğimiz ayette, Allah ve meleklerin Hz. Peygamber (s.a.v.)’e salat etmesi; meleklerin Rasulallah lehinde istiğfar etmesi, Cenab-ı Hakk’ın da rahmetine mazhar kılması demektir.⁵⁴ Alimler bu konuda, hemen hemen aynı fikirde olmalarına karşın, kimileri bu manaların üzerine bir takım ilavelerde bulunmuştur. Örneğin Mücahid’e göre Allah’tan olan, “tevfik ve ismet”, meleklerden olan “nusret (yardım)”, ümmetten olan “ittiba”dır.⁵⁵ İbn-u Hacer, burada kaydedilmeyen bazı ulemadan benzer bir kısım nakillerden sonra şunu söyler: “Bu kaydedilen görüşlerin en uygunu Ebu’l-Aliye’den kaydettiğimizdir: “Hz. Peygamber’e Allah’ın salatının manası, ona senası ve şanını yüceltmesidir (ta’zimi). Melaikenin ve insanların salatı bunu onun için Allah’tan taleptir. Öyle ise bu talepten murad, artırmayı talep etmektir, salatın aslını talep etmek değil...” İbn-u Hacer bu te’vilin, en uygun oluşuna gerekçe olarak kelimenin, bütün kullanışlarda (Allah’tan, meleklerden veya insanlardan da olsa) hep aynı manayı taşımasını gösterir.⁵⁶

Alimlerin salat konusundaki ihtilafı bunun özel bir keyfiyet şeklinde sınırlandırılmadığının, farklı anlamları barındırdığının delilidir.

Salat, Kur’an’da; beş vakit namaz, ikindi, cuma ve cenaze namazı (Bakara, 2/3; Maide, 5/16), dua (Tevbe, 9/103), din (Hud, 11/87), kıraat (İsra, 17/110), rahmet ve istiğfar (Tevbe, 9/56) anlamlarında kullanılmıştır.⁵⁷

⁵³ el-Beycûrî, İbrahim b. Muhammed, “*Hâşiyetü’ş-Şeyh İbrahim el-Beycûrî*”, Dâru’l-Kütübîl-İlmiyye, Beyrut, 2004, I, 25.

⁵⁴ Canan, age., VII, 138.

⁵⁵ Çantay, Hasan Basri, “*Kur’ân-ı Hakîm ve Me’âl-i Kerîm*”, Mürşide Çantay Neşriyat, İstanbul, trs., III, 752.

⁵⁶ Canan, age., VII, 139.

⁵⁷ es-Suyûtî, Hâfız Celâleddîn Abdurrahman b. Ebî Bekr, “*el-İtkân fî Ulûmi’l-Kur’ân*”, Dâru İbn Kesîr, Dimeşk-Beyrut, 2002, I, 447.

Selam kavramı ana konumuzu teşkil ettiğinden lügat ve ıstılah incelemesini daha önce yapmıştık. Ayrıca selamın dua anlamında kullanılmasını ilerde özel bir başlık altında ele alacağız. Biz burada daha ziyade salat kavramı üzerinde durup selam ile olan ilişkisine değineceğiz.

C. 2. b. “Salat ve Selam”ın Fıkhi Yönü

İslam uleması, konunun başında zikrettiğimiz, ayete (Ahzâb 33/56) dayanarak Hz. Peygamber’e salat ve selam getirmenin vucubiyeti ifade ettiği konusunda hemfikirdirler.⁵⁸ Bu vucubiyetin ömür boyunca devamlı mı yoksa bir defa mı olduğu konusunda farklı yorumlar yapılmıştır. Genel kabul gören görüşe göre salavat getirmek, vakti belirlenmemiş, ömürde en az bir defa yapılması gereken, herkesi bağlayıcı bir vucubiyettir. Daha sonrakiler ise sünnet ve mendub hükmündedir. Şafilere göre bu farziyet namazlarda (teşehhüdde) şarttır, diğer zamanlarda farz değildir.⁵⁹

Hadis kitaplarında: “Kıyamet günü bana insanların en yakını, bana en çok salavat okuyandır”, “Gerçek cimri yanında zikrim geçtiği halde bana salavat okumayandır”⁶⁰, “Yer yüzünde Allah’ın seyyah melekleri vardır. Onlar ümmetimin selamını bana tebliğ ederler”⁶¹ şeklinde, salat ve selamı teşvik mahiyetinde Hz. Peygamber’den nakledilen rivayetler vardır. Buna göre, namazda teşehhüdlerde okunmasının yanında, Hz. Peygamber’in adı anılınca söylenmesinin vacib veya müstehap olduğu belirtilmiştir. Hanefi mezhebindeki muhtar olan görüş, Peygamberimizin adının her zikredilişinde müstehap olduğudur.⁶²

Peygamber Efendimiz (s.a.v.)’e getirilecek salavatın muhtelif şekilleri, metinleri ve dayandıkları rivayetler vardır. Bizzat Peygamber (s.a.v.)’in, kendisine hangi şekilde salavat okumaları gerektiğini soran ashabına, namazda son oturuşta okuduğumuz salavat ve benzer lafızları tavsiye ettiği bilinmektedir. Kaynaklarımızda en faziletli diye

⁵⁸ Buradaki icmaya sadece Ebû Ca’fer et-Taberî’nin muhalefet ettiği söylenmiştir. Kadı İyâz bu hususta şunları kaydeder: “Taberî bu ayetin (Ahzab33/56) salavat-ı şerife getirmenin mendub oluşuna hamledilmesi gerektiğini söylemiştir. Ancak bu konuda icma olduğu da bilinen bir gerçektir. Belki de o, bir defadan fazlası için böyle demiştir. Mesela Peygamberin peygamberliğine şehâdet gibi bir defa vâcip bundan fazlası ise mendubtur.” bkz., Kadı İyâz, Ebu’l-Fadl İyâz b. Mûsa, *“Kitâbu’ş-Şifâ bi Ta’rifî Hukukî’l-Mustafa”*, Kütübî’s-Sekâfiyye, Beyrut, 1996, s. 52.

⁵⁹ Kadı İyâz, age., s. 51. Farzdır, diyenlere göre, salavat terk edilecek olursa namaz iptal olur, yeniden kılınması gerekir. Bu görüşünden dolayı İmam Şafii tenkide uğramıştır. bkz., Kadı İyâz, a.y.

⁶⁰ Tirmîzî, Salât, 357.

⁶¹ Nesâî, Sehv, 46.

⁶² İbn Âbidîn, Muhammed Emin b. Ömer, *“Reddül Muhtâr ala’d-Dürri’l-Muhtâr alâ Metni Tenvîri’l-Ebsâr”*, Dâru’l-Fikr, Beyrut, 1995, II, 313.

tavsiye edilen bazı salavat lafızları olmakla beraber, bunların en uygunu belli bir lafız ve ibare tayin etmeksizin salat ve selamın bir arada kullanıldığı, âl ve ashabın da zikredildiği salavatlardır.⁶³

C. 2. c. “Salat ve Selam” Getirmenin Fayda ve Hikmetleri

1) Salat ve selam getirmek suretiyle yapılan bir duadan Hz. Peygamber faydalanmakla birlikte asıl fayda duayı yapana dönmektedir. Hz. Peygamber (s.a.v.)’in, “Kim bir Müslüman kardeşinin arkasından dua ederse, bir melek ‘Senin için de aynısı olsun’ diye ona dua eder”⁶⁴ hadisine binaen Müslüman kardeşinin arkasından yaptığı duanın aynısı, kendisine yapılıyorsa, alemlere rahmet olarak gönderilen bir Peygamber’in arkasından yapılan duanın kişiye faydasının boyutları o denli büyük olacaktır.⁶⁵

2) Ayet-i kerimede Allah-u Teala kendisi ve melekleri ile Hz. Peygamber’e “salat” etmekte ve mü’minlere de bunu yapmalarını emretmektedir. Dolayısıyla bizzat Allah’ın yaptığı bir fiili mü’minin yapması, yaratıcının hoşnutluğunu kazanmasına bir vesiledir.

3) Salavat getirmek, Peygamberimize olan şükran borcumuzu ifa etmektir. Bizler için en güzel örnek olan, bize önderlik yapan böyle bir şahsiyetin üzerimizdeki haklarına, kendisiyle görüşme fırsatımızın olamayacağı düşünülürse, bir nevi teşekkürle mukabele etme ve onu yüceltme imkanıdır.

4) Salat ve selam getirmek suretiyle yapılan dua ile, Hz. Peygamber’in zihnimizdeki canlılığını her dem korumuş oluruz. Bu durum beraberinde peygamber sevgisinin artmasını ve örneklik misyonunun hayata geçirilmesinin önündeki engellerin aşılmasını sağlamaktadır.

5) Şüphesiz Allah’ın yaptığı salatın yanında aciz beşerin yapacağı salat-selam çok cüz’i kalır. Yalnız bu şekilde bir yol izlenerek Allahın, mü’minlerin salat ve selamını kendi salatıyla birleştirerek onlara bir şeref kazandırmak istemesi, bu sayede inananları manevi bir atmosfere çekmek istemesi mümkündür.

---

⁶³ es-Sâvî, Şeyh Ahmed, “*Hâşiyetü’l-Allâmetü’s-Sâvî alâ Tefsîri’l-Celâleyn*”, İslami Kitaplar Neşriyat, Midyat, trs., III, 287.

⁶⁴ Nesâî, Sehv, 55.

⁶⁵ el-Âlûsî, age., VII, 222.

C. 2. d. Salat-Selam İlişkisi

“*Ey iman edenler! Sizde onun üzerine salat ve selam getirin*” ayetinde, salat ve selam lafızları birlikte işlenmiştir. Her iki kavramı “dua” ortak paydasında birleştirmek mümkün görünmektedir. Yalnız, ayetin, bu lafızları rast gele değil de, özellikle ayrı ayrı seçip zikretmesi içerik itibariyle farklı manalarda olduklarına işaret etmektedir.

Salat, Allah’ın bir kuluna iltifat, şeref ve rahmetidir. Abdullah İbn-i Ebi Talha’nın babasından naklen rivayet ettiği bir hadiste bir gün Hz. Peygamber, yüzünde sevinç alametleri belirmiş olduğu halde geliyor. Ashab bu durumun sebebini sorunca şöyle buyuruyor: “Bana bir melek gelerek şu müjdeyi verdi: “Ya Muhammet! Rabbin şöyle buyuruyor: “Sana bir salâvat getirene benim on rahmette bulunmam, selam okuyana, benim de on selam okumam seni memnun etmez mi?”⁶⁶ Bu hadiste “salât” kelimesine karşılık “rahmet” kelimesi kullanılmıştır.

İman edenlerin ve meleklerin salâtı, Allah’ın rahmetini onun üzerinden eksik etmemesi için dua etmeleri, onu övgü ve hayırla anmalarıdır. Allah’ın selamı ise Peygamberlerine en güzel bir lütuf, onlara cennette en güzel makamları vereceğine dair bir delil, yaptıklarına karşılık mükâfat olarak verilen selamet, huzur ve esenliktir. Mü’minler selam getirdikleri zaman Allah’tan dua yoluyla bunu istemektedirler.

“Salat” daha çok Hz. Peygamber ve Hz. İbrahim için kullanırken, “selam” bütün peygamberler için kullanılır.⁶⁷

Ayete gramer açısından bakılırsa, baş tarafı itibariyle isim cümlesi olduğu görülecektir. İsim cümlesi, devamlılık ve süreklilik ifade eder. Öte yandan son tarafı itibariyle fiil cümlesidir. Buna göre Allah-u Teala ve meleklerin yaptıkları salatın sürekli yenilenecek her vakit devam ettiği anlamı çıkar. Dolayısıyla salât ve selam sürekli ve kesintisiz bir eylem olarak algılanmalıdır.⁶⁸

Ayetin devamında Allah ve Rasûlünü incitenleri, Allah’ın dünyada ve ahirette lanetlediği ve onlar için alçaltıcı bir ceza hazırladığı vurgulanarak işin ehemmiyetine dikkat çekilmiştir.

Yukarıdaki ayetin nüzulünden sonra ashab Hz. Peygamber’e gelerek: “Ey Allah’ın Resülü! Biz sana nasıl selam vereceğimizi öğrendik. Ama salatın nasıl

⁶⁶ Nesâi, Sehv, 55.

⁶⁷ Saffât, 37/181.

⁶⁸ es-Sâbûnî, age., II, 259.

olacağını bilmiyoruz”⁶⁹ demişlerdir. Rivayetten anladığımıza göre ashap, selam ifadesine alışık olduğu halde “salat” kavramı zihinlerini karıştırmış. Bu karmaşıklığı gidermek için olsa gerek sorma ihtiyacı hissetmişler. Hz. Peygamber, salatın ne demek olduğunu açıklamak suretiyle, kavrama bir tanım getirme yerine, sallı-barık vb. duaları öğreterek pratikte kullanabilecekleri yolu göstermiştir.

İbn-i Aşûr, yaptığı bir araştırma sonunda sahabenin Hz. Peygamber’in ismi her anıldığında veya yazıldığında salavatı da okuyup yazdıklarına dair bir bilgi bulamadığını kaydeder. Onun tespitine göre sahabe, her ismi geçtiğinde değil, onun bazı fiil ve niteliklerini konuştuklarında bunu yapmışlardır. Kitapların başlangıcında salat ve selama yer verilmesi (salvele) adeti Harun Reşid zamanında hicri 181. yılda başlamış, isminin her geçtiği yerde salavatı okuma ve yazma daha sonraları, muhtemelen hicri IV. asırda hadisçiler tarafından adet haline getirilmiştir.⁷⁰ Ehli sünnetin ilk temsilcileri, salatın Hz. Peygamber’e, selamın kişinin gıyabında ona ve diğer peygamberlere mahsus olmasını, yüz yüze selamın ise bütün mü’minlere verileceğini, bir edep olarak kabul etmişlerdir.⁷¹

C. 3. “Silm” ve “Selem” Kavramları

Selam kavramıyla aynı kökten gelen “silm” ve “selem” kavramları “sulh/barış” anlamına gelmekte⁷² bu anlam aynı zamanda “İslam” ve “selam” kavramında da bulunmaktadır. Bu nedenle bu başlık altında özellikle İslam’ın barışa/sulha verdiği önem üzerinde ağırlıklı olarak duracağız.

C. 3. a. İslam’ın Barışa Verdiği Önem

Yüce Allah, içinde yaşadığımız evreni, bütün insanların huzur ve rahat içinde yaşayabilecekleri elverişli bir mekan olarak yaratmış ve canlı cansız her şeyi insanın emrine vermiştir. Bu ilahi lütuf karşılığında Allah’ın insanoğlundan beklediği görev, kendisinin Rabliğini kabul etmek, varoluş gerçeğini unutmadan insanca bir hayat sürmek, yeryüzünü îmar, ıslah ve inşa etmektir.

İnsanlığa son kez ilahi rehber olarak gönderilen yüce dinimiz İslam, yeryüzünde kaosu değil, düzeni, insanlar arasında barış ve adaleti gerçekleştirmeyi amaçlamış,

⁶⁹ Buhâri, Daa’vât, 33; Müslim, Salât, 69.

⁷⁰ İbn Aşûr, Muhammed et-Tâhir, “*et-Tahrîr ve’t-Tenvîr*”, Tunus, 1984, XXII, 98-100.

⁷¹ Karaman, age., IV, 360.

⁷² El-İsfehânî, age., s. 269.

düşmanlığı, bozgunculuğu, sevgisizliği, merhametsizliği ve zulmü yasaklamıştır. Kutsal kitabımız Kur'an-ı Kerim'de bütün mü'minler toptan barışa çağrılmakta, ilahi din mensupları barış ve uzlaşmaya davet edilmektedir.

İslam'ın zuhurundan önce Arabistan'da oturan insanlar, dahili savaşlardan son derece zarar görmüş vaziyetteydiler. İdare edilmeleri hiç de kolay olmayan, daha önce birbirlerinin düşmanı olan fert ve zümrelerin bulunduğu Müslüman camiada İslam daveti kimseyi birbirinden ayırt etmiyordu. Örneğin hicret esnasında Medineliler, Evs ve Hazrec diye iki boy halinde birbirlerinden ayrılmışlardı ve işte böyle bir camia nezdinde Peygamber (s.a.v.), sığınacak bir yer aramıştı. Bedeviler ise daha başka bir takım disiplinlerle ortaya çıkmışlardı. Ayrıca Arabistan'da öyle kabileler vardı ki bunlar; İranlılarla, Habeşlilerle, Bizanslılarla, Yahudilerle yahut sair zümrelerle uyuşup anlaşamıyorlardı. Geçmiş baştan aşağı değiştirip düzeltmek ve İslam içinde tamamen yeni bir mevcudiyet ve hayat başlatmak noktasından hareketle Hz. Peygamber tarafından çok gayretli ve enerjik bir politika takip edilmiştir. Bu “dahili sulh ve sükun” cemiyetin kenetlenmesi ve birliği; harici emniyet ve İslam'ın varoluş sebebi bakımından zaruri idi.⁷³

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا ادْخُلُوا فِي السَّلَامِ كَآفَّةً وَلَا تَتَّبِعُوا خُطُوَاتِ الشَّيْطَانِ إِنَّهُ لَكُمْ عَدُوٌّ مُّبِينٌ

“Ey iman edenler! Hepiniz topluca barış ve güvenliğe (İslam'a) girin. Sakın şeytanın adımlarını izlemeyin. Çünkü o apaçık düşmanınızdır”⁷⁴ ayetindeki “silm” kelimesi “uzlaşma, sulh, teslimiyet, itaat,⁷⁵ bir insanın diğerinden zarar görmemesi, iki tarafın birbirine güvenmesi”⁷⁶ anlamına gelir. Aynı kökten gelen “selam” kavramının da barındırdığı bu anlamları en iyi ifade eden Türkçe karşılıkları “barış” kelimesidir. Yine aynı kökten gelen “İslam” kelimesinin hem teslimiyet ve itaat, hem de barışa katılma anlamı olduğu için, tefsirlerde “silm” kelimesi “İslam” diye de açıklanmıştır.⁷⁷

Her ne kader ayetin “Ey iman edenler!” diye başlamasına bakarak “silm”in İslam anlamına geldiği şeklindeki açıklamanın isabetli olmayacağı düşünülürse de, mü'min ve Müslüman oldukları halde dinin buyruklarına tam olarak uymayan, hatta

⁷³ Hamidullah, Muhammed, “*İslam Peygamberi*”, (çev. Salih Tuğ), İrfan Yayınevi, İstanbul, 1980, II, 1097.

⁷⁴ Bakara, 2/208.

⁷⁵ Rıza, Muhammed Reşid, “*Tefsîru'l-Kur'âni'l-Hakîm (Tefsîru'l-Menâr)*”, Daru'l-Menâr, Kahire, 1953, II, 256.

⁷⁶ el-İsfahâni, age., s. 269.

⁷⁷ er-Râzî, age., II, 353.

yaşayışlarına bakıldığında gayri müslimlerden farklı oldukları bile anlaşılmayan insanların her dönemde bulunabildiği dikkate alınarak ayeti “Ey iman edenler! Hepiniz İslam’a tam olarak girin; onun gereklerini eksiksiz yerine getirin ve bu suretle doğru dürüst Müslüman olun. Müslümanlığın gereklerinden biri olmak üzere dostluk ve barışa yönelin, Allah'a itaat edin, apaçık düşmanınız olan şeytanın kışkırtmalarına uyararak dışı başka içi başka olmayın. Sözüünüzle yaşayışınızla uyumlu olun, birbirinize karşı düşmanca duygular besleyip fitne ve fesat çıkarmayın”⁷⁸ şeklinde anlamak uygun görünmektedir.

Bu ayeti kerime daha çok özelde Müslümanların kendi aralarındaki barış ve akabindeki huzurlarına işaret etmektedir. Aşağıdaki ayet ise daha genel anlamda Müslümanların diğer insanlarla olan münasebetlerini ve İslam’ın savaştan amacının ne olduğunu açıklamaktadır.

وَإِنْ جَنَحُوا لِلسَّلَامِ فَاجْتَنِحْ لَهُا وَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ

“Eğer onlar barışa yanaşırlarsa sende ona yanaş ve Allah’a tevekkül et. Çünkü O, her şeyi hakkıyla işitendir ve bilendir. Eğer seni oyuna getirmeye kalkışırlarsa bilmiş ol ki sana yetecek Allah’tır. O seni bizzat kendi yardımıyla ve mü’minlerle destekleyen ve onların kalplerini uzlaştırandır.”⁷⁹

İslam’ın savaştan amacı, zulmü ve saldırı ihtimalini ortadan kaldırmak, meşru savunmada bulunmaktır. Bu zaruretler yüzünden başvurulmuş savaş, karşı tarafın zulüm ve saldırıdan vazgeçerek barışa yönelmesiyle gereksiz hale geleceği için, buna olumlu cevap verilmesi, barışmak isteyenle barışılması emrolunmuştur.

Savaş ve barışla ilgili ayetleri bir bütün halinde değerlendirerek genel bir sonuç çıkarma konusunda müfessirler görüş birliğine varamamışlardır. Savaşın amacını, dünyada müşrik kalmaması veya mü’minlerin dünyaya hakim olmaları olarak algılayanlara göre bu ve benzeri ayetlerin hükmü sonradan inen, müşriklerin yakalandıkları yerde öldürülmelerini (Tevbe, 9/5) veya Ehl-i Kitaba karşı, onlar İslam’ı kabul edinceye yada İslam devletine boyun eğerek cizye ve haraç vermeye razı oluncaya kadar savaşılmasını (Tevbe, 9/29) isteyen ayetlerle, keza “Siz üstün durumda

⁷⁸ Karaman, age., I, 218.

⁷⁹ Enfâl, 8/61, 62.

iken düşmanı barışa çağırarak gevşeklik göstermeyin”⁸⁰ mealindeki ayetle neshedilmiştir.

Bu anlayışa karşı Ebu Bekir İbn-i Arabî'nin ve Cessas'ın dile getirdikleri görüş şöyledir: “Nerede bulunulursa öldürülecek olan müşrikler Arabistan kıtasında o zaman yaşayan ve Müslümanların kökünü kazımaya azmetmiş bulunan müşriklerdir. Ayetlerin devamlı olan hükümlerinin bunlarla alakası yoktur. Savaş ve barış Müslümanların güçlerine, menfaatlerine ve dinin amaçlarına bağlıdır. Buna göre savaşmak, teklif ederek veya karşı tarafın teklifini kabul ederek barış yapmak, barış karşılığında bir şey alıp vermek caizdir. Ayetler birbirlerini neshetmemiş, duruma göre nasıl hareket edileceğini göstermiştir.”⁸¹ Nitekim Peygamberimiz de buna göre davranarak Medine'ye geldiğinde bazı müşrik gruplarla barış antlaşması yapmıştır. Keza Mekke müşrikleriyle Hudeybiye antlaşmasını yapmış, karşı tarafın antlaşmayı bozarak, Müslümanlarla ortak savunma antlaşması yapmış bulunan Huzaa kabilesine savaş açmalarına kadar barışa sadık kalmıştır. Yine Necran Hıristiyanlarıyla barış antlaşması imzalanmış, Mekke'nin fethinde müşriklerin can güvenliği sağlanmıştır.⁸² Savaş ve barışın güç, fayda ve amaç esaslarına göre yürütülmesi, bu konuda Ehl-i Kitap-müşrik farkının gözetilmemesi hükmünün uygulanmasına ilk halifeler döneminde de devam edilmiştir.

Muhammet Hamidullah konuyla ilgili olarak şunları kaydeder:

“Hicret etmesinden vefatına kadar olan, tam on senelik zaman zarfında Muhammet (s.a.v.)'e tabi olan ülke ve bölgeler, milyonlarca kilometrekare yer kaplamaktadır. Bunun manası, İslam bu on sene boyunca her gün ortalama yüzlerce kilometrekare toprak kazanmış, demektir. Ben-ü Kureyza vakası hariç tutulacak olursa –çünkü burada kendi seçimleriyle tayin edilen bir hakemin kararı ve bunun icrasının doğurduğu netice mevzu bahistir- düşman tarafında maktul düşen kimselerin toplamı, bu on sene içinde ayda vasati üç kişiyi bile bulmaz. Bir tek defada en yüksek sayı, Müslümanların düşmanla ilk karşılaştıkları Bedir savaş meydanında karşı taraftan 70

---

⁸⁰ Muhammet, 47/35.

⁸¹ İbn Arabî, Ebu Bekir Muhammed İbn Abdillâh, “*Ahkâmü'l-Kur'ân*”, Kahire, 1974, II, 875; el-Cessâs, Ebû Bekir Ahmed b. Ali, “*Ahkâmü'l-Kur'ân*”, Beyrut, 1985, III, 68.

⁸² İbn Esîr, İzzeddîn Ebi'l-Hasan Ali eş-Şeybânî, “*el-Kamil fi't-Tarih*”, Der Saâdet, Beyrut, 1979, II, 203, 204.

kişinin maktul düştüğü harbe aittir. Medine safhasına tekabül eden bu on sene zarfında Müslümanlar safında şehit düşenlerin sayısı daha da azdı.”⁸³

Sonuç olarak diyebiliriz ki İslam’da savaş, hiçbir zaman başkalarının dinlerini terk edip İslam’ı zorla kabul etmelerini hedef almamıştır. Şayet böyle olsaydı, İslam’ı kabul edenlerin sayısı çok az olacaktı. Çünkü bu şekilde zorla kabul ettirme yolu, muhatabı inada ve kendi inancında ısrara sevk eder. Savaş yalnızca nefsi, inancı ve inananları müdafaa etmek onlara yapılan zulümleri bertaraf etmek, mü’minlerin birbirlerine ulaşmalarına engel olan yolları açmak, onların aralarında İslam şiarlarını yaşatmak ve inancın sağlam esaslar çerçevesinde yayılmasını sağlamak için başvuru olan yoldur.⁸⁴

C. 4. Fıkıh Literatüründeki “Selem” Kavramı

Selem, lügatte vezin ve mana itibariyle “selef” gibi “önden verilen, teslim edilen” manasına gelir.⁸⁵ Fıkıh literatüründe ise, “ileride teslim edilecek malı, peşin para ile satma”ya denir.⁸⁶

Selem hakkında dayanak olarak sunulan ayet, “Ey iman edenler! Süresi belli bir vakte kadar birbirinize borçlandığınız zaman onu yazın”⁸⁷ ayetidir. Sünnetten deliline gelince, İbn-i Abbas’ın rivayetine göre Resulullah (s.a.v.) Medine’ye geldiğinde oranın halkı bir, iki ve üç seneliğine meyvelerde selem alışverişi yaparlardı. Bunun üzerine Hz. Peygamber şöyle buyurdu: “Sizden her kim her hangi bir şeyde selem yaparsa, tartısı belli, ölçüsü belli, vadesi belli olsun.”⁸⁸

Selem akti diğer akitlerden istisna edilerek , mevcut olmayan bir malın satışına, belirli şartlar içerisinde Kur’an-ı Kerim ve Hz. Peygamber’in sünnetinde izin verilen akitlerdendir. Selem, sıfatları belirlenebilen, miktarı bilinen şeylerde olur. Nakitlerin dışında tartılabilen ve ölçülebilen şeylerde sahihtir.⁸⁹

⁸³ Hamidullah, age., I, 1099.

⁸⁴ el-Araşkî, Abdu’l-Hâdi, “*İslam Gerçeği ve İnsan*”, (trc. Mustafa Bilgen), Kültür Basın-Yayın Birliği, İstanbul, 2001, s. 178.

⁸⁵ ez-Zebîdî, age., XVI, 345.

⁸⁶ İbn Âbidin, age., II, 248.

⁸⁷ Bakara, 2/282.

⁸⁸ Buhârî, Selem, 1.

⁸⁹ el-Halebî, Şeyhu’l-İmam İbrâhim b. Muhammed, “*Mecme’u’l-Enhûr fî Şerhi Mülteka’l-Ebhûr*”, Dâru İhyâi’t-Turasi’l-Arabiyye, Beyrut, 2001, III, 104.

Selem yapılan şeyin (müslemün fih) mevcut olması şart koşulmuş, aksi takdirde selem caiz olmayacağı belirtilmiştir. Hayvanlarda selem akti yapılmasını Hanefiler caiz görmezken diğer mezhepler caiz görür.⁹⁰

Ebu Hanîfe'ye göre selem aktinin sahih olması için akitte belirtilmesi gereken şartlar yedi tanedir:

Cinsinin beyan edilmesi, nev'inin belirtilmesi, vasfının belirtilmesi, ölçüğünün genişleyen daralan ölçeklerden olmaması, süresinin tayin edilmesi, önceden ödenen paranın miktarının belirlenmesi, malın nerede teslim edileceğinin akitte yer alması.⁹¹

Görüldüğü gibi “s-l-m” kökünden gelen “selem” kavramı öncelikle hadiste kullanılmış sonra teşekkül eden fıkıh literatüründe sistematik bir şekilde yerini almıştır. “Selem” olarak isimlendirilmesinin sebebi, şer’en teslimin vâcib olmasının tahakkuk etmesinden dolayıdır.

D. Hadislerde “Selam” Kavramı

Kur’an-ı Kerim’de önemli bir yer teşkil eden selam kavramına, Kur’an’ın daha geniş bir açıklaması hükmünde olan hadislerde rastlamamız mümkündür. Hz. Peygamber’in İslam toplumunun oluşumu ve devamındaki yeri şüphesiz önemli bir husustur. Hz. Peygamber’in başından itibaren İslam toplumu içindeki konumu, vahiyde ifade edilen hususların insan fiili olarak nasıl gözüktüğünü ifade etmesi açısından, hep vazgeçilmez bir önemi haiz olmuş ve tarih boyunca bu önemini hem muhafaza etmiş hem de onun sahip olduğu bu önem Müslümanlar tarafından takdir edilmiştir.

Hadis kaynaklarını incelediğimizde “selam”ın geçtiği birçok hadis karşımıza çıkmaktadır. Bu hadislerin çoğunlukla Buhârî ve Tirmîzî’de “İsti’zân” başlığı altında, Müslim’de “Selam”, Ebu Dâvut’ta “Edep” başlığı altında toplandığını görmekteyiz. Bu hadisleri genel bir değerlendirmeye tabi tuttuğumuzda bunların özellikle “tahiyye” anlamında kullanıldıklarını, “bunun yanında barış, güven, başkalarından güven içinde olmak”, anlamlarına da geldiklerini görürüz. Yine bu hadislerde selam teşvik edilmekte, Kur’an-ı Kerim’de icmalî olarak emredilen fakat nasıl yapılması gerektiği hakkında bilgi verilmeyen hususlar, Hz. Peygamber tarafından tafsil edilmekte, sınırları

⁹⁰ ez-Zemahşerî, Cârullah Ebi'l-Kâsım Muhammed b. Ömer, “*Ruûsu'l-Mesail*”, İlmî Kitaplar Neşriyat, Midyat, trs., s. 298, 300.

⁹¹ es-Serahsî, Şemseddin, “*Kitâbu'l-Mesûl*”, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1993, XII, 110-137.

çizilmektedir. Şimdi bu hadislerden bir kısmını ele alarak hadislerde selam kavramının kullanılması konusundaki genel bilgiyi verelim.

Abdullah İbn-i Amr İbn-i As (r.a)'dan rivayetle bir adam Resulullah (s.a.v)'e “İslam'ın hangi özelliği daha hayırlıdır?” diye sordu. Resulu Ekrem “Yemek yedirmen ve tanıdığın tanımadığın herkese selam vermendir” buyurdu.⁹²

Peygamber Efendimiz'e en çok sorulan sorulardan biri, hangi Müslüman'ın veya hangi İslami özelliklerin daha hayırlı olduğu idi. Peygamberimiz bu sorulan sorulara çeşitli cevaplar vermiştir. Bunun sebebi, çoğu kere soran kimsenin ihtiyacının ne olduğunu bilmesidir. Bu cevaplar muhataba ve bulunan yer ve şartlara göre değişiklik arz etmiştir. Cihad, ilk vaktinde kılınan namaz, birru'l-vâlideyn, haccı mebrûr gibi... İşte yukarıdaki hadiste de “en hayırlı amel” olarak “yemek yedirmek ve herkese selam vermek” gösterilmiştir. Burada selam kavramı “tahiyye” anlamında kullanılmıştır.

Nevevî, hadisten, selamın her rastlanana verilmesi gereğini anlar ve sadece tanıdıklara verilmesinin uygun olacağını belirtir. “Böyle yapmada, ameli ihlâslı yapmak yani Allah'a has kılmak, mütevazı olmak ve İslam'ın bir şiarı olan selamın yayılması vardır”⁹³ der.

Açıklamadan anladığımıza göre selam sadece tanıdıklara verildiği takdirde, buradaki ihlâs zedeleniyor, tanımadıklara da verilmek suretiyle dinin bir emri olarak, sünneti yerine getirmek düşüncesiyle yapılmış oluyor. Ayrıca hadis, karşılaştığımız kimseden selam beklemeden selam vermeye teşvik etmektedir. Bu da kişiye tevazu kazandırmakta ve böylece kişi mütevazı olmanın Allah indindeki mükâfatını elde etmektedir.⁹⁴

“Ey insanlar selamı yayınız, yemek yediriniz, akrabalarınızla alakanızı ve onlara yardımınızı devam ettiriniz, insanlar uyurken siz namaz kılınız. Bu şekilde selam (selamet) ile cennete giriniz”⁹⁵ hadisinde selamlaşma doğrudan emredilerek bir önceki hadiste olduğu gibi teşvik edilmektedir.⁹⁶ Bu hadisi şerifte “selam” kavramı biri başta (ufşu's-selâme) ve biride sonda (tedhulu'l-cennete bi selâmin) olmak üzere iki kere ve

⁹² Buhârî, İsti'zan, 9.

⁹³ Nevevî, Ebu Zekeriyya Muhyiddin Şeref, “*Sahîhu-u Müslim bi Şerhi'n-Nevevî*”, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1995, XIV, 128.

⁹⁴ Canan, age., X, 73.

⁹⁵ Tirmizi, Kıyamet, 42,

⁹⁶ el-Aynî, Bedrettin Ebî Muhammet Mahmud b. Ahmed, “*Umdetu'l-Kâri Şerhu Sahîhi'l-Buhari*”, Daru'l-Fikr, Beyrut, 1998, XV, 354, 355.

fakat farklı anlamlarda kullanılmıştır. Aynı kavramın bir cümle içerisinde farklı anlamlarda kullanıldıklarını görmek açısından önemli olan bu hadiste birinci selam, tahiyye/selamlaşma anlamında kullanılırken, ikinci selam, “selamet” anlamında isti’mal edilmiştir.

Hadisi şerifte selam ve cennet kavramları sebep-sonuç ilişkisi içerisinde işlenmiştir. Bu da selam kavramının cennetle ne kadar sıkı bur ilişki içerisinde olduğunu göstermektedir. Bu nedenle Kur’an’ın cennete neden “dâru’s-selâm” dediğine şaşmamak gerekir. Daha önce ifade ettiğimiz gibi cennete “dâru’s-selâm” denilmesinin en önemli sebebi “selam” kavramının içeriğinin gerçek manada ancak orada ortaya çıkacağı, gerçekleşeceği kısaca orada hayat bulacağı içindir.

Selamın cennetle irtibatının kurulduğu bir başka hadis ise şudur: “Siz iman etmedikçe cennete giremezsiniz; birbirinizi sevmedikçe iman etmiş olamazsınız. Yaptığımız zaman birbirinizi seveceğiniz bir şey söyleyeyim mi? Aranızda selamı yayınız.”⁹⁷

Görüldüğü gibi cennete giden yolda selamı yaymak ilk ayağı temsil etmektedir. Bu hadisi şerif daha çok İslam’ın sevgiye, kardeşliğe verdiği önem sadedinde dile getirilmekte ve dolayısıyla bunu ifade eden “Birbirinizi sevmedikçe iman etmiş olamazsınız” ibaresinde sonlandırılmakta, çoğu kez devamı getirilmemektedir. Bunun sebebi hadisin devamının, yani tahiyyenin, aradaki sevgiyi artırmak için vâzedilen unsurlardan sadece biri olarak Hz. Peygamber tarafından tavsiye mahiyetinde söylenmiş olmasındandır.

Hadisi şeriflerde selamlaşmanın nasıl olacağı, adabı, kimlerin kimlere selam vereceği hususları açıklamalı olarak beyan edilmiştir. Bir hadislerinde Resûlullâh’ın yanına gelen bir adam “es-selâmu aleyküm” der ve oturur. Hz. Peygamber mukabele ettikten sonra “on (sevap kazandı)” der. Sonra birisi daha gelir ve “rahmetullah” lafzını da ilave ederek selam verir. Hz. Peygamber ona da mukabele ettikten sonra “yirmi (sevap kazandı)” der. Rahmet ve bereket lafızlarını ilave ederek selam veren üçüncü bir şahsa ise “otuz (sevap kazandı)” der.⁹⁸ Ebu Davut hadisi “Selam nasıl verilmeli? (keyfe’s-selâm)” adını verdiği bir babda rivayet etmiştir. Böylece bu hadisin, ne şekilde selam verileceğini öğretmek gayesini güttüğünü anlıyoruz.

⁹⁷ Tirmîzî, İsti’zan, 1

⁹⁸ Tirmîzî, İsti’zân, 2.; Ebu Davud, Edep, 143.

Selamın adabı olarak kaydedilen hadislerin birinde, Ebu Hurayre (r.a.)’den rivayet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: “Binitli olan yürüyene, yürüyene oturana, sayıca az olan çok olana selam verir.”⁹⁹

İslam âlimleri, yukarıdaki hadiste anılan prensiplerin bir tavsiye değil, emir niteliği taşıdığını belirtirler. “Binitli olan” denilirken herhangi bir binek hayvanında olmakla bir araç içerisinde olmak arasında fark yoktur. Binitlinin yaya yürüyene selam vermesinin sebebi, Allah’ın kendisine binit lütfettiği için mütevazı olması gerektiğindedir.

Hadis kaynaklarında selam ile ilgili hadisler açıklanırken onun fıkhi ve ahlaki yönü üzerinde önemle durulmuştur. Örneğin Müslim şârihi Nevevî şunları kaydeder: “Selama başlamak sünnet, karşılık vermek ise farzdır. Selam verecekler bir topluluk ise o zaman sünneti kifâyedir. Bir kısmı selam verirse diğerleri içinde geçerli olur. Eğer kendisine selam verilen tek kişi ise karşılık vermesi gerekir. Selam alanlar bir cemaat ise farzı kifaye olarak bir kısmının selam vermesi diğerleri üzerinden farziyeti kaldırır. Selamın en azı “es-selâmu aleyküm” dür. Rahmet ve bereket lafızları da eklenebilir.”¹⁰⁰

Bir hadiste, “Bir Müslüman’ın Müslüman kardeşi için şu beş şeyi yapması üzerine vaciptir”¹⁰¹ denilirken, ilk sırada “selamına karşılık vermek” yer alır.

Kaydettiğimiz hadislerin dışında eve giren kimsenin selam vermesi, çocuklara selam verilmesi, erkeğin kadına selam vermesi, iman etmeyenlere selam verip almak, ayrılırken selam vermek, bir yere tekrar girip çıkan veya aralarına ağaç, duvar gibi bir engel girmesi sebebi ile birbiriyle tekrar karşılaşan kimselerin selam vermeleri vb. konularda hadisler varid olmuştur.

Bütün bu hadisleri tetkik ettiğimizde, Kur’an-ı Kerim’in zikredipte tafsilata girmediği konulara açıklık getirdiklerini görmekteyiz. Karşılıklı selamlaşmadan, ve selamın yayılmasından bahseden hadislerde selam kavramı tahiyye, selamet, barış, güven anlamlarında kullanılmıştır. Ayrıca bazı hadislerde selamın cennetle irtibatı kurulmuş, “Muhakkak ki Allah ‘Selam’dır”¹⁰² hadisinde ise kavram, Allah’ın ismi olarak kullanılmıştır. Gerek ayetlerden ve gerekse hadislerden anlaşıldığına göre selamı

⁹⁹ Buhârî, İsti’zan, 5,6; Müslim, Selam, 1.

¹⁰⁰ en-Nevevî, Sahih-i Müslim bi Şerhi’n-Nevevî, XIV, 118.

¹⁰¹ Müslim, Selam, 3.

¹⁰² Buhârî, İsti’zan, 3.

yaymak insanlar arasında dostluk, sevgi, ve barışın yaygınlaştırılması, Müslümanların kalplerinin birbirlerine ısındırılması bakımından son derece önemlidir. Bu açılardan İslam toplumunda dost ve ahbablarla, arkadaş, tanıdık-tanımadık kısaca bütün Müslümanlarla sevgi saygı ve samimiyet duygularının geliştirilmesi için selam gerekli görülmüştür.

İKİNCİ BÖLÜM

KUR'AN'DA SELAM KAVRAMI

A. Selam Kavramının Kur'an-ı Kerim'de Kullanıldığı Anlamlar

Kur'an-ı baştan sona incelediğimizde “selam” kavramının ma'rife şekliyle yedi, nekre haliyle otuz beş olmak üzere toplam kırk iki kez kullanıldığını görmekteyiz. Bu ayetlerde “selam” kavramının; “tahiyye, selamet (kurtuluş, huzur, esenlik), Allah'ın ismi ve barış anlamlarında, “daru's-selam” terkihiyle cennet anlamında ve bunun yanında dua için kullanıldığını görmekteyiz. Şimdi bunları sırasıyla inceleyelim.

A.1. Selamın Tahiyye/Selamlaşma Anlamında Kullanılması

Kur'an'ı Kerim'de iki ayette “selam” lafzı zikredilmeksizin “tahiyye” lafzı selamlaşma anlamında kullanılmış, beş ayette ise beraberce zikredilmişlerdir. Bu beş ayet ve diğer bir çok ayette selam kavramı “tahiyye” yani selamlaşma anlamında kullanılmıştır. Bu ayetleri bir bütün olarak “tahiyye-selam ilişkisi” adı altında inceleyip “selam” kavramının “tahiyye” anlamında kullanıldığını ortaya koymaya çalışacağız.

A.1a. Tahiyyenin Lügat manası

Tahiyye “hayy”ın mastarıdır. Aslı “tahiyye” olup, te' ile vezni üzerindedir.¹ “Hayat” kelimesiyle aynı kökten olup, “mülk, beka, hediye, bereket, bolluk, bir şeyin artıp çoğalması”² anlamlarını içermektedir. Araplar birbirleriyle karşılaştıklarında “hayyakallah” derlerdi. İşte tahiyye, aşağıdaki şiirde de olduğu gibi, dua anlamında kullanılan bu lafzı söyleyerek hayat dilemekti.³

حَيَّاكَ وَدَّ فَاذَا لَا يَحِلُّ لَنَا لِهَوِّ النِّسَاءِ وَإِنْ الدِّينَ قَدْ عَزَمَا

“Vedd, sana uzun ömür versin, ama şimdi bize kadınlarla uğraşmak helal olmaz, zira din geldi.”⁴

Tahiyye önceleri “uzun hayat dileme” şeklinde çoğunlukla selamlama için kullanılan bir dua iken daha sonra “Allah'ın selamı üzerine olsun” vb. her türlü

¹ İbn Manzûr, age., III, 428.

² el-Kurtûbî, age., III, 297-298.

³ el-İsfahâni, age., s. 157.

⁴ en-Nâbigâ, “*Divan*”, beyt 3, (neş. Karam el Bustani), Beyrut, 1953.

selamlaşma ve dua için kullanılmaya başlandı.⁵ Bizde konuyu sunarken tahiyyeyi Kur'an'ın da öngördüğü bu son anlamıyla kullanacağız.

A.1.b. Kur'an'da Tahiyye-Selam İlişkisi

Nisa suresinin 86. ayetinde:

وَإِذَا حَيَّيْتُمْ بِتَحِيَّةٍ فَحَيُّوا بِأَحْسَنَ مِنْهَا أَوْ رُدُّوهَا إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ حَسِيبًا

“Size bir tahiyye/selam verildiği zaman, ondan daha güzeliyle veya aynı selamla karşılık verin. Şüphesiz Allah her şeyin hesabını gereği gibi yapandır” buyrulmuştur. Ayetteki tahiyyeyi müfessirlerin çoğu, “selam” manasında kullanmışlardır. Buna göre tahiyye selam alıp verme eylemini ifade için kullanılan bir fiil olma görevini üstlenmiştir.

Nisa 85, 86 ve 87. ayetleri⁶ şefaate, selamlaşma, Allah-u Teala'nın ilmi, kudreti ve kıyamet konularını ihtiva ederek, münafıklar ve müşriklerle savaş ve barış halindeki ilişkileri anlatan ayetlerin arasında gelmişlerdir. Siyak-sibak açısından incelendiğinde kendilerinden önce ve sonra zikredilen ayetlerle aralarında bir konu ilişkisinin bulunduğu görülecektir. Müfessirler ayeti daha çok bu bütünlük içerisinde ele almaya, tefsir etmeye çalışmışlardır. Bu müfessirlerden biri olan Razi'ye göre ayette iki yön mevcuttur:

a) “Allah-u Teala bir önceki ayette cihadı emrettikten sonra, savaş esnasında karşı taraf bir konuda anlaşma isterse mü'minlerinde buna rıza göstermeleri anlatılmaktadır.”⁷ Bunu Enfâl suresinin “Eğer barışa yanaşırlarsa sende yanaş ve Allah'a güven; O her şeyi işitendir, bilendir”⁸ ayetiyle bağlantılı olarak ifade etmektedir. İslam'ın savaştan amacının zulmü ve saldırı ihtimalini ortadan kaldırmak, meşru savunmada bulunmak olduğu ifade edilmek istenmektedir. Bu zaruretler yüzünden başvurulmuş savaş, karşı tarafın zulüm ve saldırıdan vazgeçerek barışa

⁵ el-Beydâvî, Kadı Nasruddin, Ebi Saîd Abdullah, “*Envaru't-Tenzil ve Esrâru't-Te'vîl*”, Dâru'l-Fıkr, Beyrut, 1996, II, 229.

⁶ Nisa, 4/85- Kim güzel bir şefaatte bulunursa ondan kendisi için bir nasip olur; kim de kötü bir işe aracılık ederse onu da buna denk bir payı olur. Allah her şeyi koruyup hakkını vermektedir. 86- Size bir tahiyye/selam verildiğinde, ya daha güzeliyle veya dengi ile selam verin. Allah her şeyin hesabını bilmektedir. 87- Allah ki kendisinden başka tanrı yoktur. Elbette kıyamet günü hepinizi huzuruna toplayacaktır. Bunda hiçbir kuşku yoktur. Sizce Allah'tan daha doğru kim vardır.

⁷ er-Râzi, age., IV, 161.

⁸ Enfal, 8/61.

yönelmesiyle gereksiz hale geleceği için buna olumlu cevap verilmesi, barışmak isteyenle barışılması emrolunmuştur.⁹

b) “Savaş esnasında düşmanlardan biriyle karşılaşır, onun selam vermesine rağmen öldürülmesi hadiseleri sıkça olabilecek olaylardır. Bu şekilde ister Müslüman olsun, ister olmasın selam verdiği takdirde, ondan daha güzeliyle selamlamak ve ona zarar vermemek gerektiğini anlatan ayette, Allah-u Teala bunu emretmektedir. Böyle bir durumda karşı taraf kafirse bu selam kişiye bir zarar vermez fakat Müslümansa zarar görmesi veya öldürülmesi şeklindeki bir günah engellenmiş olacaktır. Çünkü ayetin devamında belirtildiği gibi “Allah her şeyin hesabını arayanıdır.”¹⁰

Görüldüğü gibi “selam”ın savaş ile ilgili ayetlerin arasında zikredilmesinden murat; İslam’ın ana kaidesi olan sulh ve selamet fikrine işaret edilmek istenmesi,¹¹ Müslümanları kendi selamlarıyla veya İslam selamıyla selamlayanlara dokunulmaması gerektiğine işaret olabilir.¹²

“Tahiyye” kelimesiyle kastedilen mananın “selam” değil de içerdiği diğer anlamlarından biri olan “hediye” olduğunu söyleyenler de olmuştur. Bunlar delil olarak “veya misliyle” lafzını gösterirler. “Kelamdan anlaşılan tahiyyenin bizzat verilmesidir. Selamın bizatihi verilmesi mümkün değildir” şeklinde kanaatlerini ileri sürmüşlerse de bu anlamı vermenin sahih olmadığı çoğunluk tarafından kabul edilmiştir.¹³

Ayet-i Kerime’de geçen *بِأَحْسَنَ مِثْلِهَا أَوْ رُدُّوْهَا* “daha güzeli veya misli ile” ibaresiyle neyin kastedildiği konusuna gelince, genellikle şu rivayet ışığında tefsir edilmiştir.

Bir adam Rasulullah’a gelir ve “selâmun aleyküm” der. Hz.Peygamber cevaben “aleyküm selam ve rahmetullah” der. Diğer bir adam gelerek “es-selâmu aleyküm ve rahmetullah” diye selam verir. Rasulullah buna da “ve aleyküm selâm ve rahmetullah ve berakâtüh” şeklinde cevap verir. Üçüncü bir şahıs gelerek selam lafzı üzerine “rahmetullah ve berakâtüh”ü ekleyerek selam verince Hz. Peygamber, bir önceki şahsa verdiği cevabı verir. Bunun üzerine adam: “Neden benim verdiğim selamın aynıysa yetindin. Allah-u Teala’nın dediği nerde kaldı?” diyerek ayet-i kerimeyi okur.

⁹ Karaman, age., II, 554.

¹⁰ er-Râzi, age., IV, 161.

¹¹ Kutûp, Seyyid, “*Fî Zilâli'l-Kur’ân*”, (trc. M.Emin Saraç, İ.Hakkı Şengüler, Bekir Karlığa), Hikmet Yayınları, İstanbul, trs., III, 369.

¹² el-Âlûsî, age., V, 98.

¹³ el-Kurtûbî, age., III, 297.

Efendimiz cevaben: “Sen bana fazla bir şey bırakmadın, bende sana misliyle cevap verdim” buyururlar.¹⁴

Rivayete bakıldığında daha güzelinin “rahmet” ve “bereket” lafızlarını eklemek olduğu anlaşılmaktadır. Bunun yanında selam alıp verme olayının nasıl gerçekleşmesi gerektiği uygulamalı olarak anlatılmış, dillerin ve kültürlerin zaman içerisindeki değişiminin selam şekline sirayet etmemesi için bir sınırlama getirilmiştir. Böylece “aleyküm selam ve rahmetullah ve berakâtüh” ifadesinin üzerinde artırımlara gitmek doğru değildir.

“أَوْ رُدُّوْهَا”) Veya misliyle” den kastın Ehl-i Kitap olduğu görüşü de tefsirler arasında. Yani karşılık olarak sadece “ve aleyke” demek gerekir.¹⁵ Bununla ilgili rivayette, Yahudilerden bazıları Peygamberimizin yanına gelip selam olarak “es-sâmu aleyke (ölüm üzerine olsun)” demişlerdir. Hz. Peygamber cevaben “ve aleyküm (aynısı size olsun)” buyurmuşlardır. Onların bu şekilde selam verişlerine çok öfkelenen Hz. Aişe hiddetli bir şekilde “ölüm de, lanet de size olsun” demiştir. Efendimiz “Ya Aişe! Şüphesiz Allah her işte yumuşaklığı sever” buyurmuşlardır.¹⁶

Bunun yanında “veya”nın muhayyerlik için geldiğini, yani artırıp artırmama (ister aynısıyla ister daha güzeliyle) konusunda serbestlik ifade ettiğini ileri sürenler de olmuştur. Buna göre daha güzeliyle cevap vermenin sevabı da o nispette artırdığı bildirilmiş,¹⁷ Allah’ın en küçük şeyi dahi hesaba kattığı ifade edilmiştir.¹⁸

Aynı şekilde, “Gizli konuşmaktan men edilen o kimseleri görmüyor musun? Yine dönüp yasaklandıkları şeyleri yapıyorlar. Sana geldiklerinde de Allah’ın seni selamlamadığı bir biçimde selam veriyorlar. Üstelik birbirlerine: ‘Allah bizi bu söylediklerimizden dolayı cezalandırsa ya!’ diyorlar. Onların harcı cehennem; işte oraya girecekler, ne kötü bir sendur o!”¹⁹ ayetinde tahiyye kelimesi “selam” kelimesi geçmeden onun anlamında kullanılmıştır.

Her an müşriklerden bir saldırı gelmesi ve onlarla sıcak çatışmaya girilmesi ihtimalinin bulunduğu bir dönemde inen bu ayetin öncelikli konusu ve hedefinin, iman

¹⁴ Buhâri, Edep, 38; Müslim, Selâm, 6-12.

¹⁵ el-Âlûsî, age., V, 100.

¹⁶ Müslim, Selâm, 10, 11.

¹⁷ Ebu Dâvud, Edeb, 132; Tirmizi, İsti’zan, 2.

¹⁸ el-Âlûsî, age., V, 99.

¹⁹ Mucâdele, 58/8.

etmiş gibi göründükleri için Müslüman muamelesi gören münafıkların ve yapılan sözleşme gereği Medine şehir devletinin vatandaşı olan Yahudilerin, bazı yanlış tavır ve hareketlerinin bulunduğunu belirtmek, olduğu anlaşılmaktadır. Zira tarihi bilgiler, Medine'deki münafıkların o sıralarda Yahudilerle gizli bir ittifak içinde olduklarını göstermektedir. Hendek Savaşı'ndan sonra Medine'de Yahudi kalmamış olması, bu ayetin belirtilen savaştan önceki, yani sûrenin bütününe ait sıralamadaki yerine göre daha önceki bir zamanda inmiş olduğunu düşündürmektedir. Bununla beraber, burada Yahudilerin daha önceki tutumlarına bir gönderme yapılmış bulunması; yahut söz konusu ifade ve tutumların sadece münafıklara ait olması da muhtemeldir.²⁰ İbn-i Abbas'tan nakledilen bir ifadede bu ayetin tamamının münafıklar hakkında olduğunu ve onların arasında da Yahudi karakteri taşıyanlar bulunduğu belirtilmiştir.²¹

Ayette bu kimselerin Resûlu Ekrem'i selamlama biçimleri eleştirilmekte fakat ne dedikleri açıklanmamaktadır. Tefsirlerde ayetin bu kısmını izah sadedinde, bazı Yahudilerin, daha önce değindiğimiz, Hz. Peygamber'e "es-selâmu aleyk" yerine "es-sâmu aleyk" diyerek selam vermeleri rivayetine değinilir.²² Allah'ın selamladığı şekil "esenlik üzerine olsun" anlamına gelirken, küçük bir telaffuz oyunuyla söylenen "es-sâmu aleyk" (hemzesiz olarak) "başına ölüm gelsin" veya (hemzeli olarak) "içine (dininden) bıkkınlık gelsin" demek oluyordu.²³

İbn Aşûr ise bir grup Yahudi ile Hz. Peygamber arasında geçen mezkur olayın bu ayetle ilgisi olmadığı, burada münafıkların "selâmun aleyke" yerine cahiliyye adedine göre söylenen selam ifadelerini sürdürmekte ısrar etmelerine veya Yahudilerden öğrendikleri bazı kinayeli sözleri söylemelerine işaret edildiği kanaatindedir.²⁴

Tüm açıklamalardan anlaşıldığı üzere tahiyeye kavramından, selamlaşma kastedilmiş, İslam'ın yerleştirmeye çalıştığı ifadeyi değiştirip, farklı anlamlara gelecek/gelebilecek lafızları kullanmak, eleştirilmiş ve yasaklanmıştır.

---

²⁰ Karaman, age., V, 203.

²¹ İbn Atiyye, Ebu Muhammed Abdulhak b. Gâlib, "*el-Muharreru'l-Vecîz fi Tefsîri'l-Kur'âni'l-Azîz*", (nşr. Abdusselam Abduşşâfi Muhammed), Beyrut, 1993, V, 277.

²² Buhâri, Edeb, 38.

²³ Elmalılı, age., VII, 4789.

²⁴ İbn Aşûr, age., XXVIII, 31.

A.1.c. Kur'an'da ‘‘Selam’’ın Tahiyye Anlamında Kullanılması

Kur'an-ı Kerim'de beş ayette selam lafzı tahiyye lafzı ile birlikte zikredilmiştir. Bunlardan Yunus 10/10, İbrahim 14/23, Furkan 25/75, Ahzab 33/44 ayetlerinde cennetliklerin birbirleriyle olan ilişkilerinde selamın yeri belirtilmişken; Nur 24/61 ayetinde aile efradına verilen selamdan bahsedilmiştir. Mü'minler cennete girerken melekler tarafından ‘‘Sabretmenize karşılık selam size. Dünya yurdunun sonu ne güzel’’ sözleriyle karşılanacakları gibi, birbirleriyle karşılaştıklarında da aynı şekilde selamlaşacaklardır.²⁵ Zira artık maddi ve manevi her türlü zarardan uzak, dünyevi musibetlerden ve ahiret azabından kurtulmuş, sevgi, dostluk, iyi niyet üzerine kurulu, daimi bir esenlik ve kurtuluş üzerine olmuşlardır.

Diğer ayetlerde selam lafzı tek kullanılmıştır. Bu ayetlerden tahiyye/selamlaşma anlamında olan Nur 24/27 ayetinde, başka evlere girip çıkma kuralları belirlenirken:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَدْخُلُوا بُيُوتًا غَيْرَ بُيُوتِكُمْ حَتَّى تَسْتَأْذِنُوا وَتَسَلِّمُوا عَلَى أَهْلِهَا ذَلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ

‘‘Ey iman edenler! Kendi evlerinizden başka evlere, geldiğinizi hissettirip (izin alıp) ev sahiplerine selam vermeden girmeyin. Bu davranış sizin için daha hayırlıdır. Düşünüp anlayasınız diye size böyle öğüt veriliyor’’ buyrularak selamlaşmanın sosyal ilişkilerdeki yeri belirlenmiştir.

Cahiliye dönemi ile İslam'ın ilk yıllarında insanlar birbirlerinin evlerine girerken ‘‘iyi sabahlar, iyi akşamlar’’ gibi iltifat cümleleri kullanmakla birlikte bu konularda muaşeret kurallarına yeterince önem verilmiyor, baskın yapar gibi evlere girenler oluyor, sık sık rahatsız edici, hatta utanç verici durumlarla karşılaşılıyordu.²⁶

Hz. Peygamber'in huzurunda seslerini fazla yükseltmeleri, onu çağırırken bir Peygamber olduğunu göz ardı etmeleri sonucunda *‘‘Ey iman edenler! Seslerinizi Peygamber'in sesinden daha fazla yükseltmeyin ve birbirinize bağırdığınız gibi, ona bağıırıp söylemeyin; yoksa şuurunda değilken amelleriniz boşa gider’’*²⁷ ayetinin nazil olması örneğinde olduğu gibi; yukarıdaki ve benzeri ayetlerde evlere girerken izin isteme ve izin verme konularında özel hükümler getirilmiş, böylece meskenlerin mahremiyeti ve dokunulmazlığı, bireyin ve ailenin saygınlığı korunmak istenmiştir.

²⁵ İbrâhim, 14/23.

²⁶ er-Râzi, age., X, 197.

²⁷ Hucurât, 49/2.

Hız. Peygamber'in böyle durumlarda genellikle selam verip kendisini tanıtarak izin istediği belirtilmiştir.²⁸ Ayrıca hadisler arasında birinin evine girmek için sahibinden üç defa izin istendiği halde izin verilmemesi durumunda geri dönülmesi gerektiği,²⁹ izni olmaksızın bir kimsenin evinin içine bakmanın caiz olmadığı³⁰ yer almaktadır.

Ayetin söz dizilişinde selam, izin istemeden sonra gelmektedir. Bununla beraber ayetteki sıranın bağlayıcı olmadığı, duruma göre selam verip kendini tanıttıktan sonra izin istemenin mümkün olduğu görüşü mevcuttur.³¹

Görüldüğü gibi ayette selam kavramı, "tahiyye" yani "selamlaşma" anlamında kullanılmış, bunun sadece karşılaşmalarda söylenen bir cümle değil, evlere girerken özel alanın gizliliği prensibine aykırı düşecek davranışlardan kaçınmak, ev halkını uyarı mahiyetinde haberdar etmek için de kullanılması gerektiği sistemleştirilmiştir.

A.2. Selam Kavramının "Selamet/Huzur/Esenlik/Kurtuluş" Anlamlarında Kullanılması

Kur'an-ı Kerim'de bir çok ayette selam kavramı selamet anlamında kullanılmıştır. Bu ayetlerde kavramı diğer anlamlarından soyutlayarak sadece "selamet" anlamına hasretmek doğru gözükmemektedir. Bu ayetlerde kavram Türkçe'ye genelde, "selamet, kurtuluş, huzur, esenlik" kelimeleriyle çevrilmektedir. Buna göre öncelikle selam ile selamet lafızlarının karşılaştırmasını yapıp ardından Kur'an'da, bu anlamdaki kullanımına geçelim.

A.2.a. "Selam" ile "Selamet" Lafızlarının Karşılaştırılması

Selam ile selametın anlamca birbirleriyle olan ilişkisi üzerine ileri sürülen görüşleri temelde üç kısma ayırmamız mümkündür. Buna göre;

1) Selam ile selamet aynı manadadırlar.³² Çünkü Araplar bir çok mastara sondaki "ta"yı ekleyip çıkarmaktadırlar (es-selâmu-es-selâmetu).³³ Buna göre, lafzın değişmesi mananın değişeceği sonucunu doğurmaz. Şu şiirde selam ve selamet aynı lügatlerde gelmişlerdir:

²⁸ Ebu Dâvud, Edeb, 138.

²⁹ Müslim, Edeb, 33-35.

³⁰ Ebu Dâvud, Vitr, 23.

³¹ en-Nevevî, Sahih-i Müslim bi Şerhi'n-Nevevî, XVI, 131.

³² el-Kurtubî, III, 435.

³³ er-Râzi, age., V, 146.

تحِيّ بالسلامة أم بكر وهل لك بعد قومك من سلام

“Ümmü Bekr selamet ile tahiyye olunuyor. (Ey Ümmü Bekr!) Kavmin dışında sana selam verecek biri var mıdır?”³⁴

2) Selam selametın çoğuludur.³⁵ Buna göre selam içerisinde bir çok selameti barındırılmış olmaktadır. Örneğin ayetlerde cennet vasıflanırken “dâru’s-selâmet” değil de “dâru’s-selâm” denilmiştir. Bu şekilde kullanılması cennetin birden çok selameti barındırıyor olmasındandır. Korkudan selamet, açlıktan selamet, zarardan selamet, hastalıktan selamet gibi...

3) Selam, selametten daha geniş kapsamlı bir kavramdır. Zebîdî lügat kitabında şunları kaydeder:

“Lügat alimleri selam ile selametın aynı manada olduğu kanısındalar. Eğer Arap kelamını ve te’nis ta’sının anlama kattığı sınırlamayı düşünürlerse aralarında büyük bir farkın olduğunu göreceklendir.”³⁶ Yine ona göre, Allah’a “es-Selâm” denilmesi doğru olduğu halde “selamet” denilmesi uygun değildir. Çünkü selam, kendisinden emin olunandır. Yani insanlar Allah’tan gelecek herhangi bir zulüm, haksızlık ve kötülükten emin ve güvendedirler. Selamette olan ise başkasından emin olandır. Yani haksızlık, hastalık, ve sıkıntılara maruz kalma ihtimaline açık kimseler için kullanılır.³⁷

Tezimizde semantik tahlilini yapmaya çalıştığımız “selam” kavramı, selamete göre daha genel bir kavramdır. Selam kavramı, içerisinde birden çok anlamı barındırmakta ve ayetlerde, bazen bu anlamlardan birini bazen bir kaçını birden karşılamaktadır. Bu itibarla “selamet”, selam kavramının içerdiği anlamlardan yalnızca biridir. Klasik deyimle her selamet selam sayıldığı halde, her selam selamet değildir.

Selamet duygusu, mü’minin sağlam Allah düşüncesinden bu düşüncenin parlaklığından ve açıklığından doğar. Müslüman’ın kalbini temizlemesi, nefsinin arzularını, duygularının isteklerini, Allah’ın muradına uydurup, şeytanın adımlarına uymadan, içinde herhangi bir şüphe ve tereddüt kalmadan dinin ve peygamberin emri altına girmesi gerekir. Selamet, bu olayın sonucu olarak ortaya çıkar. Yani Allah’a

³⁴ İbn Manzûr, age., VI, 342.

³⁵ İbn Manzûr, age., VI, 342.

³⁶ ez-Zebîdî, age., XVI, 348.

³⁷ ez-Zebîdî, age., XVI, 348.

yönelmek suretiyle, sahte kuvvetlerden kurtulup, sükûnete ulaşması, kurtuluşa ermesi şeklinde kendini gösterir.

A.2.b. Kur'an'da “Selam”ın Selamet/Huzur/Esenlik/Kurtuluş” Anlamlarında Kullanılması

Konuyla ilgili olarak öncelikle: *فُلْنَا يَا نَارُ كُونِي بَرْدًا وَسَلَامًا عَلَىٰ إِبْرَاهِيمَ* “Biz de: ‘Ey ateş; İbrahim için serin ve selamet ol!’ dedik”³⁸ ayetini ele alıp inceleyeceğiz.

Bu ayette Allah (c.c), Hz. İbrahim’i ateşe attıkları sırada ateşe seslenmekte ve ona serin ve selamet olmasını emretmektedir. Aşağıda kendisi ile ilgili tefsir bilgilerini sunacağımız bu ayette selam kavramı selamet anlamında kullanılmıştır. “Serin ol!” derken onu yakmamasını, “selam ol!” derken de ona karşı selamet olmasını yani, ona kesinlikle bir zarar vermemesini, sıkıntı yaratmamasını, oradan huzurlu bir şekilde kurtulması için gerekli özelliklere bürünmesini emretmektedir.

Ayetin tefsiri yapılırken klasik tefsirlerin aksine son dönem müfessirlerden Muhammet Esed, ateşin Hz. İbrahim’i yakmadığı mucizesini kabul etmez. Ona göre: “Kur’an’ın hiçbir yerinde Hz. İbrahim’in fiilen ve maddi varlığıyla ateşe atıldığı ve mûcizevi bir biçimde ateşin içinde yanmadan kurtulduğu ifade edilmemektedir. Tersine “Allah onu ateşten kurtardı”³⁹ ifadesinde olduğu gibi, daha çok, onun ateşe hiç atılmamış olduğunu göstermektedir”⁴⁰der. Aynı görüşü modernist tefsir ekolünden Muhammet Ebu Zeyd de savunur.⁴¹ Bu tür bir yorumun Avrupa’ya hâkim olan pozitivist düşünceden esinlenerek ortaya çıktığı aşikârdır.⁴²

Ayeti kerimenin tefsiri sadedinde söylenildiği gibi Hz. İbrahim ateşe hiç atılmadıysa bu durumda ateşe seslenilmesinin “serin ve selamet” olmasının emredilmesinin bir anlamı kalmayacaktı. Nasıl olsa girmeyeceğine göre yanmaya devam etseydi. Oysa “selam ol” emrinin, “ona zarar değil huzur ver, onun için kurtuluş yeri ol, selamet ol” anlamlarını düşünmemiz, bizleri ateşe atılmadığı fikrinin uzak bir görüş olduğu sonucuna götürür.

---

³⁸ Enbiyâ, 21/69.

³⁹ Ankebut, 29/24.

⁴⁰ Esed, age., II, 656.

⁴¹ Şimşek, M. Sait, “*Günümüz Tefsir Problemleri*”, Kitap Dünyası, Konya, trs., s. 210.

⁴² Şimşek, age., s. 209.

Ayet ile ilgili tefsirleri incelediğimizde, bunlardan bazılarının, ayrıntılı ve tutarsız bir çok isrâilî haberlere, yorumlara ve menkıbelere yer verdiklerini görmekteyiz.⁴³ Râzi, bu rivayetleri ele alarak şöylece tahlil eder:

1) Ayette, “Ateş genel bir isimdir. Dolayısıyla yeryüzündeki bütün ateşler serin ve selamet oldu” demek yanlıştır. Çünkü sadece bu ateş serin ve selamet olmuştur. Ateşte birçok faydalar mülâhaza edilir. Ateşin bu faydalarını diğer mahlûkattan kaldırmak caiz olmaz. Amaç Hz. İbrahim’in kurtulmasıdır.

2) “Eğer ‘selam’ demeseydi Hz. İbrahim soğuktan ölecekti.” Bu da çok uzak bir görüştür. Çünkü soğukluğu ateşin kendisinden değil, Allah tarafından olduğu için O, sıcaklığı da soğukluğu da ayarlamaya kadirdir. Dolayısıyla “selam ol” demeseydi serinliği ona zarar verirdi, demek doğru değildir.

3) Hz. İbrahim’in ateşin içinde geçirdiği zamanın diğer zamanlardan kat kat daha güzel olduğu söylenmektedir. Allah-u Teala, böyle zor bir durumda ona yardım edip, onu düşmanlarından koruduğu için, diğer zamanlarda olmayan bir sevinci yaşaması mümkündür.⁴⁴

Selam kavramının, selamet anlamında kullanıldığı diğer bir ayette Allah (c.c.) şöyle buyuruyor:

فَأْتِيَاهُ فَقُولَا إِنَّا رَسُولَا رَبِّكَ فَأَرْسِلْ مَعَنَا بَنِي إِسْرَائِيلَ وَلَا تُعَذِّبْهُمْ قَدْ جِئْنَاكَ بَابَةً مِّن رَّبِّكَ وَالسَّلَامُ
عَلَى مَنِ اتَّبَعَ الْهُدَى

“Ona gidin ve şöyle deyin: Şüphesiz biz Rabbinin elçileriyiz. İsrâiloğullarını serbest bırak ve bizimle gönder. Onlara işkence etme. Sana Rabbinin katından bir mucize getirdik. Selam (selamet, kurtuluş, esenlik) hidayete tabi olanların üzerine olsun.”⁴⁵

⁴³ Bu haberlerden bazıları şöyle: “Öyle bir ateş ve o kadar yüksek alevleri varmış ki, benzeri bir ateş dünya yaratıldığından beri yakılmamış. Allah “serin ol” deyince ateş o kadar soğudu ki neredeyse İbrahim’i öldürecekti. “Selamet ol” deyince bir zarar vermedi. Hz. İbrahim’in mancımikle ateşe atılması fikrini veren kişiyi Allah yerin dibine batırmış, kıyamete kadar da batmaya devam edecekmiş. Allah ateşe serin ve selamet ol deyince yeryüzündeki bütün ateşler serin ve selamet olmuş. O gün hiç kimse ateşten istifade edememiş. Onlardan bir kadın hastalansa, iyileştiği takdirde İbrahim’in yakılması için odun taşımayı adanmış...” bkz. İbn Kesîr, age., III, 245,246; el-Alûsî, age., XVII, 69.

⁴⁴ er-Râzi, age., VIII, 159, 160.

⁴⁵ Tâhâ, 20/47.

Zeccâc, “Kim hidayete tabi olursa Allah’ın azabından selamette olur” der.⁴⁶ Yani dünya ve âhiretin cezalarından (sonuçlarından) güvende olur.⁴⁷

Ayette Allah (c.c.), Hz. Musa ve Harun’a verdiği güvenle beraber onlara davet metodunu ve tartışma şeklini gösterip Firavun’a yolluyor. Buna göre önce kendi risâlet temellerini izah etmeleri bildirilmektedir. “Doğrusu biz senin Rabbinin elçileriyiz” diyerek daha ilk anda kainatın bir Rabbi olduğunu ve bunun hem Firavun’un, hem de bütün insanların Rabbi olduğunu iş’ar etmeleri gerekir. Bu Rab, o günkü putperest efsanelerde geçerli olduğu gibi, her kavmin bir tanrısı veya tanrıları, her kabilenin bir ilahı veya ilahları bulunduğu gibi bir tanrı değil, Musa’nın, Firavun’un, İsrailoğullarının ve bütün insanların Rabbi olacaktır. Bazı asırlarda Mısır firavunlarının ilah kabul edildiği –çünkü ilahlar soyundan geldiği tarzındaki geçerli olan inançlardaki- cinsten bir ilah da değil.⁴⁸

Bunun ardından kendi risâletlerinin mahiyetini açıklamalarını Allah emretmektedir. “Artık İsrailoğullarını bizimle gönder ve onlara azab etme.” Firavun’a gidişlerinin ana gayesi buydu. İsrailoğullarını onun zulmünden kurtarmak ve yeniden tevhid inancına döndürerek yaşamaları belirtilen mukaddes topraklara getirmektir. Peygamberliklerini doğrulamak için şunu söylüyorlar: “Hem biz sana Rabbimizden bir mucize getirdik.” Bu mucize bizim sana gelişimizin Rabbimizin emriyle olduğunu gösterir ve bu vazifeye Allah tarafından seçilişimizi belirtir, demek istiyorlardı.⁴⁹

الهُدَى السَّلَامُ عَلَى مَنْ اتَّبَعَ “Selam hidayete tabi olanların üzerine olsun/olacaktır” denilerek doğrudan doğruya “hidayete tabi ol kurtul” şeklindeki emir içerikli bir sözle Firavun hedef alınmıyor ki bu söz üzerine azgınlığını artırıp, kibirini harekete geçirmesin. Belki o da doğru yolu izleyerek selamete kavuşur. Nitekim bir sonraki ayette de aynı metot takip edilerek “Doğrusu bize, yalanlayıp sırt çevirene Allah’ın azap edeceği vahyolundu” buyrulmaktadır.⁵⁰

Bir kimse inanarak Allah’a yöneldiği zaman, büyük bir kudrete dayanmış olur. O’nda adalete, emanete ulaşır. Rahmet sahibi, şefkat sahibi, nimet veren, günahları

⁴⁶ el-Kurtûbî, VI, 203.

⁴⁷ er-Râzi, age., VIII, 55.

⁴⁸ Kutup, age., X, 44.

⁴⁹ Kutup, age., X, 44.

⁵⁰ İbn Kesîr, age., III, 208.

affeden, tövbeleri kabul eden, kullarından yardımı esirgemeyen ve onlardan sıkıntıları gideren bir Rabbin emniyeti altında kişi selamete ulaşmış olur.

“*Selam hidayete tabi olanların üzerine olsun*” ayeti, Hz. Peygamber’in devlet başkanlarına gönderdiği İslam’a davet mektuplarında da bir tebliğ metodu olarak karşımıza çıkmaktadır. Hz. Peygamber, gönderdiği mektupların en başına bu ayeti yazmıştır:

“Rahman ve Rahim olan Allah’ın adıyla..! Allah’ın kulu ve elçisi Muhammed’den Rumların başkanı Heraklius’a...Allah’ın selamı, hidayet yoluna girmiş olanın üzerine olsun. Buna göre ben seni tam bir İslam daveti ile (İslam’a) çağırıyorum. İslam’a gir, sonunda emniyet ve selamet içinde olursun...”, “Allah’ın kulu ve resûlu Muhammet’ten, Koptların büyük başkanı Mukavkıs’a... Seni Allah’ın selamı, hidayet yoluna girmiş bulunan kimsenin üzerine olsun!”⁵¹

Ayette selam kelimesinin (‘alâ) harfi ceri ile veya (lam) harfi ceri ile kullanılması arasında bir farkın olmadığı söylenmiş, bir karşılaşma veya hitap sözcüğü olmadığı için tahiyye anlamında kullanılmayacağı bildirilmiştir.⁵²

İncelemesini yaptığımız ayetlerin dışında daha birçok ayette selam kavramı selamet anlamında kullanılmıştır: “O gece tan yerinin ağarmasına kadar bir esenliktir”, “Ona denildi ki: Ey Nuh! Sana ve seninle birlikte bulunanlardan bir çok ümmete bizden esenlik/selamet ve bereketlerle (gemiden) in”, “Oraya selametle girin”⁵³ gibi...

A.3. Selam Kavramının “Dâru’s-Selâm” Terkibiyle Cennet Anlamında Kullanılması

En’am suresinin: *وَهُوَ وَلِيُّهُمْ بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ لَهُمْ دَارُ السَّلَامِ عِنْدَ رَبِّهِمْ*

“*Rableri katında onlara esenlik/selamet yurdu (cennet) vardır. Ve yapmakta oldukları işler sebebiyle Allah onların dostudur*”⁵⁴ ayeti ile Yunus suresinin:

وَاللَّهُ يَدْعُو إِلَى دَارِ السَّلَامِ وَيَهْدِي مَنْ يَشَاءُ إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ

“*Allah esenlik yurduna/cennete çağırıyor ve dilediğini doğru yola iletiyor*”⁵⁵ ayetinde, iki yerde, olmak üzere selam kavramı “dâru’s-selâm” tamlaması içerisinde

⁵¹ Mektupların tam metni ve diğer mektuplar için bkz. Hamidullah, age., s. 343, 358, 361, 363, 390, 411.

⁵² el-Kurtûbî, age., VI, 203, 204.

⁵³ Ayetler: Kadr, 97/5; Kâf, 50/34; Hûd, 11/48.

⁵⁴ En’âm, 6/127.

kullanılmış ve bu tamlama cennet isimlerinden biri olmuştur. Bunun yanında Maide suresinin on altıncı ayetinde geçen “sübüle’selam” terkihi de “cennet” anlamındadır. Bu açıdan cennet hakkında gerekli bilgiyi sunup, cennete “dâru’s-selâm” denilmesi konusunu irdeleyeceğiz.

A.3.a. Cennet Hakkında Kısa Bilgi

Kur’an’da müfret, tensiye ve cemi şekilleriyle 147 defa geçen cennet kavramı “cenne” kökünden türemiştir.⁵⁶ “Cenne”, “örtmek, kapamak, gizlenmek” anlamlarına gelir.⁵⁷ Bahçe anlamına gelen “cennet”, delilik demek olan “cinnet”, ana karnındaki çocuk anlamındaki “cenin” ve kalp anlamındaki “cenan” gibi kelimelerin hepsi örtmek ve gizlemek anlamındaki “cenne” fiilinden türemiştir. Bu bağlamda ağaçlar, bahçenin yerini ve bahçede oturanların üzerini örter; delilik insanın aklını gizler; ana karnındaki çocuk özel örtüsü içerisinde olup kalplerde hem manen hem de madden örtülüdürler, görünmezler.⁵⁸

Dilimizde de kullandığımız “cin (gizli varlık, gizlenmiş)” ve deli anlamına gelen “mecnun” da aynı kökten türeyen iki isimdir. Görüldüğü gibi bu isimlerin hepsinde histen gizlilik vardır.⁵⁹

Kur’an’a göre cennet, ne soğğun sertliğinin ne de güneşin sıcaklığının tesir ettiği, devamlı gölgeli⁶⁰ bir durak⁶¹ emin bir makamdır. Bu bahçelerde cennet sakinleri, katları yüksekçe inşa edilmiş⁶² güzel evler ve tertemiz eşlerin oturacağı meskenlere sahip olurlar.⁶³

Kur’an-ı Kerim ve hadisi şerifleri incelediğimizde, farklı cennetlerden ve onların değişik özelliklerinden bahsedildiğini görmekteyiz. İçinde bağlar, ağaçlar bulunan bahçe anlamına gelen “firdevs”, ikame edilen yer demek olup, cennetlerin ortasında bulunan “adn”; dönüp dolaşıp gelinen ve durulan yer olan “me’va”; “naîm (nimetleri bol)”, “huld (ebedi)”, asıl barınılacak yurt demek olan “daru’l-mukame,

⁵⁵ Yunus, 10/25.

⁵⁶ “Cennet” kavramının Kur’an’da kullanıldığı anlamlar için bkz. ed-Damiğâni, ebu Abdillâh el-Hüseyin, *“el-Vucûh ve’n-Nezâir li Elfâzi Kitâbi’l-Azîz”*, (nşr. Muhammed Hasan ez-Zefiti), Kahire, 1992, s. 221,222.

⁵⁷ İbn Manzûr, age., XIII, 92; Jeffery, Arthur, *“Foreign Vocabulary of the Qur’ân”*, trs., s. 103.

⁵⁸ el-İsfahâni, age., s. 111, 112.

⁵⁹ el-İsfahâni, age., s. 111; Aydın, Ali Arslan, *“İslam’da İman ve Esasları”*, İstanbul, 1969, s. 95.

⁶⁰ Nîsa, 4/75; Ra’d, 13/35; İbrâhim, 14/41-77; Rûm, 30/76; Yâsîn, 36/56.

⁶¹ Furkan, 25/24.

⁶² Nîsa, 4/96; Enfal, 8/41; Tevbe, 9/20.

⁶³ es-Salih, Suphi, *“Ölümden Sonra Diriliş”*, (trc. Şerafettin Gölcük), İstanbul, 1976, s. 22, 23.

daru'l-ahire"⁶⁴ bunlardandır. Saydıklarımızın kimi cennetin adı, kimi ise özelliğidir. Cennete isim olanlar da sonuçta onun bir özelliğine binaen konulmuşlardır. İşte "maddi ve manevi afet ve belalardan, hoşâ gitmeyen şeylerden korunmuş olma" demek olan "selam" kelimesini, yüce Allah cenneti "dâru's-selâm" diye vasıflarken kullanmıştır.

A.3.b. Cennete "Dâru's-Selâm" Denilmesi

Cennete neden "dâru's-selâm" denildiği konusundaki farklı görüşleri maddeler halinde şu şekilde sıralayabiliriz:

1) Selam, Allah-u Teala'nın isimlerinden biridir. Dolayısıyla "selam"dan kasıt Allah'tır. "Dâr (yurt)" kelimesi, kabenin "beytullah" olarak isimlendirilmesi örneğinde olduğu gibi Allah'a izafe edilmiştir. Böylece cennetin şerefının, değerinin, kıymetinin son derece yüksek olduğuna atıfta bulunulmuştur.⁶⁵

2) Selam, selametın çoğuludur. Cennetin bu şekilde isimlendirilmesinin sebebi bir çok selameti içinde barındırmasındandır. Örneğin, oraya girildiğinde sadece afetlerden değil, ölümden, hastalıktan, elemden, musibetlerden, şeytanın hilelerinden ve küfürden selamette olunur. Bu guruba göre Allah'ın "selam" ile vasıflanması mecazidir. Kelamın hakikate ihtimali olduğu halde mecaze hamledilmesi zayıf bir yoldur.⁶⁶

3) Cennetin bazı özelliklerinden dolayı bu şekilde isimlendirilmiştir. Örneğin "Engin merhamet sahibi Rabden gelen söz şu olacak: Selam size!" ayetiyle Allah cennet ehlini selamlamaktadır. Aynı şekilde Allah'ın seçilmiş kulları olan mü'minlerin ölüm sonrası hayatlarının hem kendi aralarında (İbrahim, 14/23), hem de kendileriyle melekler (R'ad, 13/23,24) ve Allah arasında geniş kapsamlı bir "selam" kavramı içinde sonsuza kadar sürüp gideceği ondan fazla ayette yer almaktadır.

Bütün dinler cennet arzusuna cevap vermeyi amaçlamış ve cennet hayatını vaat etmiş olmakla birlikte elde mevcut mukaddes metinler ve bu metinler etrafında oluşan edebi tasvirler içerisinde İslam'ın sunduğu cennet tasvirlerinden daha zengini ve tatminkarı yoktur.⁶⁷

⁶⁴ el-Cevziyye, Şemseddin Ebi Abdillâh Muhammed b. Ebî Bekr İbn Kayyım, "*Cennetteki Hayat*", (trc. İ.Hakkı Sezer), Uysal Yayınları, Konya, trs., s. 130; İbn Ebi Dünya, "*Sıfâtü'l-Cenne*", Risale, Beyrut, 1997, s. 63.

⁶⁵ er-Râzi, age., V, 146.

⁶⁶ er-Râzi, age., VI, 238.

⁶⁷ Topaloğlu, Bekir, "*Cennet*" Mad., "*İslam Ansiklopedisi*", TDVY, İstanbul, 1993, VII, 380.

Kur'an, cenneti, nimetlerini ve zevklerini bazen etraflıca anlatırken bazen de bunları bir saltanat, ebedi kalınacak bir mekan, karar yeri, emin olunan bir makam, şeytanın tanımıyla sonu gelmeyen bir mülk ve buna benzer ifadelerle özetlemektedir.⁶⁸ Cennet için kullanılan "dâru's-selâm" terkiibini de bunun bir örneği olarak verebiliriz.

Şimdi cennetin neden değişik birkaç tanım ve isimle kullanıldığını maddeler halinde tahlil ederek "dâru's-selâm"ın yerini tespit etmeye çalışalım:

1) Bu zengin tanımlama, cennetin farklı yönlerine atıfta bulunup onları öne çıkarmak için olabilir. Nitekim "cennet, ravza" kavramları ile güzelliğine; "hulud ve ebed" ile cennet nimetlerinin bir gün sona erebileceği düşüncesini silip orada ölümsüz olduklarına ve ebediyen kalacaklarına⁶⁹, "mülk, zevc" ile kişiye nefsinin arzu ettiği her şeyin verileceği ve tükenmez bir mülke sahip olacağına işaretler vardır.

Buna göre konumuz olan "dâru's-selâm" ile cennetin yine farklı bir özelliği olan "güvenlik, barış, kurtuluş, rahatlık" yeri olma; kimsenin, hiçbir düşmanın rahatsız etmeyeceği, bütün korkulardan emin olunan, mutlak selamet yeri olduğuna atıfta bulunularak dikkatler bu özelliğine çekilmiştir.

2) Cennet öteki mekâna, gayb âlemine ait olduğundan dolayı zihinler onu tasavvur etmede zorlanacaktır. Bunu asgariye indirmek ve farklı açılar sunularak keyfiyeti hakkında zihinleri rahatlatmak suretiyle çekiciliğini artırmak için böyle bir yola başvurulduğu söylenebilir. Böyle bir durumda "dâru's-selâm", "Orada başımıza bir sıkıntı, felaket gelecek mi?" sorusunun cevabı olmaktadır.

3) İnsan fitratının gaybe olan merakını tatmin etmek. Bu yön tatmin edilmediği zaman farklı yollara sapmalar, gerçek dışı mitolojik bilgiler, zuhur edecektir. Kur'an'daki kıssalarda da göze çarpan, bir kısım açıklamanın yapılp, daha fazlasına gerek olmadığı veya açıklanmaması gerektiği konularda, sonradan ortaya çıkan isrâiliyyat vb. haberler bunun bir göstergesidir. "Dâru's-selâm" ifadesi mutlak selamet ve her türlü emniyetin olduğu yer olması vasfıyla "doğal afetler, düşman vs.

⁶⁸ Rahmân, 55/46-78; Tâhâ, 20/120.

⁶⁹ en-Neseî, Ebu'l-Berekât Abdullah b. Ahmed b. Mahmud, "*Medâriku't-Tenzîl ve Hakâiku't-Te'vîl*", (Mecmû'a mine't-Tefâsir içinde), Çağrı Yayınları, İstanbul, 1984, I, s. 35. Kurtûbî'ye göre "hulud" beka demektir. "Huld Cenneti" de aynı anlamın değişik bir kullanım şeklidir. Bazen mecazi olarak uzun zamanlar için de kullanılabilir. Arapların "Allah mülkünü ölümsüz kılsın" (yani uzun kılsın) demeleri de bu kabildendir. Yine Kurtûbî'nin naklettiğine göre Züheyr bu anlamda şöyle demiştir: "(Kazıklar misali yere çakılmış) Yüce dağlar dışında olaylardan herhangi birisinin baki ve ebedi kaldığını göremiyorum." Ancak Kurtûbî ayetteki "hulud"u, mecazi değil gerçek ebedilik olarak yorumlar. bkz. el-Kurtûbî, age., I, 241.

yok fakat yediğimiz cennet meyvesinin içinden bir yaratık çıkarda bize acı çektirirse...” şeklindeki bir yargıyı daha en başından engellemektedir.

Bunların yanında birden fazla özelliği verilerek daha nice özelliğinin bulunduğu anımsatılıyor olabilir.

Cennetle ilgili ayetlerde nimet çeşitleri bazen tek tek sayılırken bazen bunları kapsayan genel bir kavramla açıklanmaktadır. Örneğin, “Onların yüzlerine ne bir toz lekesi ne de horluk bulaşır”, “Bu şaraptan ne başları ağrıtılır, ne de akılları giderilir”, “Artık orada bize ne bir yorgunluk dokunacak ne de bize bir usanç gelecektir”, “Onlar (cennetlikler) odalarında güven içindedirler”, “Ey kullarım! Bugün size korku yoktur ve sizler üzülmeyeceksiniz”⁷⁰ ayetleri özelliklerin bizzat sayıldığı ayetlerdir. Dikkatlice incelendiğinde bu ayetlerin “dâru’s-selâm” ifadesinin birer tefsiri konumunda oldukları görülecektir.

“Cennetteki ebedi hayat bıktırıcı ve usandırıcı olabilir mi? Zira insan ne kadar rahatlık içerisinde olursa olsun, her zaman aynı şeylerle karşılaşması kendisini bıktırabilir.” Böyle bir sorunun farklı cevapları olmakla beraber, örneğin; “Cennete girenlerin gönüllerinden ve kalplerinden kin ve benzeri (A’raf, 7/43) duyguların çıkarılıp atılacağı gibi, soruda bahsedilen duygular da onların kalplerinden silinebilir. Dolayısıyla cennetteki cismani yaşayış, bizim bu yaşayışımızla farklı olacaktır. Zira insan annesinin karnında bir çocuk olarak yaşar, gıdasını alır. Fakat buna rağmen orada idrar vs. yoktur. Aynı şekilde orada çocuk nefes alırsa ölür. Dünyaya geldiğinde ise nefes almazsa ölür. Karın içindeki hayat, dışarıdaki hayattan tamamen farklıdır. Bundan dolayı gerek anne karnındaki çocukla, dışarıda yaşayan çocuğu, gerekse bu dünya ile ahireti kıyaslamak doğru değildir”⁷¹ demek mümkündür. Bunun yanında mesela İbn-i Arabî, ahiret hayatının cismaniliğini ve dünyevi hayata benzeyeceğini kabul etmekle beraber, oradaki beden yapısının ve mizacının farklı olacağını söyler. Ona göre göz, kulak, burun, ağız ve ayaklardan oluşan suret aynı olsa da, şartları farklı olan bir neş’et (diriliş) meydana gelecektir.⁷² Farklı yorumlarla farklı cevaplar vermek mümkün ise de bizce böyle bir sorunun en açık ve en kısa cevabı Kur’an-ı Kerim’in kullanmış olduğu “dâru’s-selâm (mutlak selamet ve esenlik yeri)”dir.

⁷⁰ Sırasıyla: Yunus, 10/211; Vâkıa, 56/19; Fatır, 35/34; Seb’e, 34/37; Zuhruf, 43/68.

⁷¹ Çelik, Ahmet, “*Cennet ve Cehennemın Sonsuzluğu*”, EKEV Yayınları, Erzurum, 2002, s. 7.

⁷² İbn Arabî, age., I, 301-302.

Cennete, “selam” kavramı kullanılarak “dâru’s-selâm (selamet yurdu)” denilmesinin bir başka sebebinin cennetle ilgili rivayet edilen bir çok hadisten biri olan şu hadiste bulmamız mümkündür:

“Cennet ehli! Siz ebedi yaşayacaksınız. Sizin için ölüm yoktur, sonsuza dek sağlıklı olacaksınız, hastalanmayacaksınız. Devamlı nimet içinde olacaksınız ve asla bu nimetlerden mahrum kalmayacaksınız.”⁷³ Hadisi şerifte geçen “sonsuza dek sağlıklı olmak, hastalanmamak”, bu şekilde bir isimlendirmenin açıklaması durumundadır.

“*Rableri katında onlara esenlik yurdu (دَارُ السَّلَامِ) vardır ve yapmakta oldukları (güzel) işler sebebiyle Allah onların dostudur*”⁷⁴ ve “*Allah esenlik yurduna (دَارُ السَّلَامِ) çağırıyor ve dilediğini doğru yola iletiyor*”⁷⁵ ayetlerinin dışında “*Allah, rızasını arayanları (o kitapla) selamet/kurtuluş yollarına erdirir...*”⁷⁶ ayetinde “سُبُلَ السَّلَامِ” ifadesindeki muzâfin hazfe gittiği ve aslının “sübüle dâri’s-selâm” olduğu zikredilmiştir.⁷⁷

Bu ayetlerin tefsirlerini incelediğimizde “dâru’s-selâm”dan kastın cennet olduğu hususunda müfessirlerin hemfikir olduklarını görmekteyiz.

Mü’minler nasıl bu dünyada dosdoğru yola girmek ve Peygamberlerin izini takip etmekle selamete girmişler, kötü durumlardan kurtulmuşlarsa, bunun bir karşılığı olarak aynı şekilde selamet yurduna ulaştırılacaktır. İşlediklerinden ötürü Allah onların dostu, koruyucusu, yardımcısı ve destekleyicisidir. Salih amellerinin bir karşılığı olarak onları sever, nimet ve keremi ile onları cennetle mükâfatlandırır.⁷⁸

Râgıb el-İsfahânî, gerçek esenliğin ancak cennette bulunabileceğini, çünkü sonsuz sürekliliğin, ihtiyaç bırakmayan zenginliğin, zillate yer vermeyen şeref ve üstünlüğün, ârızasız bir sıhhatin sadece orada mevcut olduğunu söyler.⁷⁹

Dâru’s-selâm teriminden, sadece cennet temsilinde işaret edilen öte dünyadaki nihai esenlik ortamını değil, fakat aynı zamanda gerçek mü’minin bu dünyadaki ruh durumunu, yani onun Allah’la, tabi çevresiyle ve kendisiyle barış ve bağdaşım içindeki

⁷³ Tirmizî, Tefsîr, 39.

⁷⁴ En’âm, 6/127.

⁷⁵ Yunus, 10/25.

⁷⁶ Maide, 5/16.

⁷⁷ er-Râzi, age., IV, 337.

⁷⁸ İbn Kesîr, age., II, 237.

⁷⁹ el-İsfahânî, age., s. 269.

huzurlu, güvenli ruh durumunu⁸⁰ ve Müslümanların doğru inançları, temiz yaşayışları sayesinde gerçekleştirecekleri düzenli, huzurlu, güvenli ve mutlu bir ülke veya dünya hayatı⁸¹ şeklinde anlamak da mümkündür.

Semantik açıdan baktığımızda “selam” kavramı ayetlerde “dâru’s-selâm” tamlaması içerisinde işlenmiştir. Böylece diğer anlamlarından sıyrılarak bu haliyle cennetin isimlerinden biri olmuştur. Örneğin burada selam kavramını “barış/sulh” anlamında alırsak, zıddının “daru'l-harp (savaş yurdu)” olması gerekir. Oysa yeni anlamıyla cehennem zıddı olarak kullanılmaktadır.

Tamlamanın Türkçe’ye tercümesi daha çok, doğrudan “cennet” veya asli şekli olan “dâru’s-selâm” olarak değil de, “selamet/kurtuluş/esenlik yurdu” olarak yapılmaktadır.

A.4. Selamın Allah’ın İsmi Olarak Kullanımı

Kur’an insanı hedef alan bir kitaptır. Kendisini de insanlara yol gösterici⁸² olarak tanımlamaktadır. Buna rağmen Allah lafzı Kur’an’da 2500’den daha fazla kullanılmıştır. (Bu sayıda Rabb, Rahman, Rahim gibi sıfat olup isim yerine kullanılan kelimeler dahil değildir.) Allah her şeyin boyutunu mümkün kılan boyuttur, her şeye anlam ve hayat kazandıran odur. Her şeyi kuşatır ve yalnız O sonsuzdur. Diğer bütün şeyler, varlıklarının yapısında sonluluk ve yaratılmışlık damgasını taşır.⁸³ Bu başlık altında “selam” kavramının Allah’ın ismi olarak kullanılmasını işleyeceğiz. Konuya geçmeden, öncelikle bu kavramın da içinde bulunduğu “Esmâu’l-Hüsnâ” konusuna kısaca değinelim.

A.4.a. Esmâu’l-Hüsnâ

Allah’ın isimleri, İslam literatüründe “Esmâu’l-Hüsnâ” terimiyle kullanılır. İsmi çoğulu olan “esma” kelimesi ile, “en güzel” anlamındaki “hüsnâ” kelimesinin oluşturduğu bir sıfat tamlaması olan “Esmâu’l-Hüsnâ”, yüce Allah’ın bütün isimleri için kullanılan bir terimdir.

---

⁸⁰ Esed, age., I, 398.

⁸¹ Karaman, age., II, 369.

⁸² Bakara, 2/185.

⁸³ Fazlur Rahman, “*Ana Konularıyla Kur’an*”, (çev. Alparslan Açıkgenç), Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 1999, s. 29,33.

“Allah kendisinden başka ilah olmayandır. En güzel isimler O’na mahsustur”⁸⁴, “En güzel isimler O’nundur. Gökte ve yerde olanlar O’nun şanını yüceltmektedirler. O, galiptir, hikmet sahibidir”⁸⁵ mealindeki ayetlerde de ifade edildiği gibi en güzel isimler Allah’a mahsustur. Çünkü bütün kemal ve yetkinliklerin sahibi odur. O’nun isimleri en yüce ve mutlak üstünlük ifade eden kutsal kavramlardır.

Allah-u Teala’nın, Kur’an’da ve sahih hadislerde geçen pek çok ismi vardır. Kul bu isimleri öğrenerek Allah’ı tanır. Onu sever ve gerçek kul olur. Kur’an’da “En güzel isimler Allah’ındır. O halde O’na en güzel isimlerle dua edin”⁸⁶ buyrulur, esmâul-hüsna ile dua ve niyazda bulunulması emredilmiştir. “Esmâul-hüsna”nın birden fazla olması, işaret ettiği zatın birden çok olmasını gerektirmez. Bütün isimler o tek zata delalet eder: “De ki; İster Allah deyin ister Rahman deyin, hangisini deseniz olur.”⁸⁷

Hz. Peygamber bir hadislerinde, yüce Allah’ın 99 isminin bulunduğunu, bu isimlere inanan ve inancı doğrultusunda davranan kimsenin cennete gireceğini haber vermiştir.⁸⁸ Ancak ilahi isimler doksan dokuz isimden ibaret değildir. Allah’ın ayet ve hadislerde geçen başka isimleri de vardır. Hadiste doksan dokuz sayısının zikredilmesi, sınırlama anlamında değil, bu isimlerin Allah’ın en meşhur isimleri olması sebebiyledir. Tirmîzî ve İbn-i Mâce’nin rivayet ettikleri hadiste bu isimler tek tek sayılmıştır.⁸⁹

Allah’ın isimleri konusundaki temel dayanak vahiy olduğu için, bu isimler insanlar tarafından değiştirilemez. Ayet ve hadisler Allah’ı nasıl isimlendirmiş ise öyle isimlendirmek gerekir.

A.4.b. Selamın Allah’ın İsmi Olarak Kullanımı

Kur’an-ı Kerim’de “es-Selâm” kelimesinin Allah’ın doksan dokuz isminden biri olarak kullanıldığını görmekteyiz. “es-Selâm” ismi şerîfi mastardır. “Esenlik kaynağı, esenlik vermek, selamete çıkarmak, noksanlıklardan, beladan, ayıptan beri olmak”⁹⁰ manasındadır. Esas itibariyle mastarlardan isim olmaz. Fakat mübalağa manası gözetilerek mastarlardan isim yapıldığı olmuştur. Şu halde mana “her türlü

⁸⁴ Tâhâ, 20/8.

⁸⁵ Haşr, 59/24.

⁸⁶ A’râf, 7/180.

⁸⁷ İsrâ, 17/110.

⁸⁸ Buhâri, Da’vaat, 68, Tevhîd, 12; Müslim, Zikr, 2.

⁸⁹ Tirmîzî, Da’vaat, 82; İbn Mâce, Dua, 10.

⁹⁰ İbn Manzûr, age., VI, 342; ez-Zebîdî, age., XVI, 348.

noksanlıklardan son derece uzak ve münezzeh bulunmak, yani bu tür ifadelerin onun hakkında muhal olması,” demek olur.

Haşr suresinde: “O, kendisinden başka ilah olmayan Allah’tır. Meliktir (egemenliğin mutlak sahibi), Kuddûs’tur (her türlü eksiklikten uzak), Selâm’dır (esenlik veren), Mü’min’dir (güven sağlayan ve kendisine güvenilen), Müheymin’dir (görüp gözeten ve yöneten), Azîz’dır (üstün), Cebbâr’dır (iradesine sınır yoktur), Mütekebbir’dır (büyüklükte eşi olmayandır). Allah onların yakıştırdıkları ortaklardan tamamıyla münezzehdir”⁹¹ buyrulmaktadır.

Ayette Cenab-ı Hak, “Allah” ismini en başa koyarak kendisinin bazı isim ve sıfatlarını özellikle anmakta, ardından en güzel isimlerin kendisine ait olduğunu hatırlatmaktadır. Kulluk bilincine erişmiş olanların taşınması gereken Allah korkusuna değinen 21. ayetin açıklaması mahiyetindeki bu ayetler, önce Allah-u Teala’nın birliğine, sonra ilminin sınırsızlığına, hemen bunların ardından da rahmet ve şefkatinin enginliğine yer vermesi, ulu rabbimizi diğer isim ve sıfatlarını da unutmadan, ama her şeyden önce sevgi, şefkat ve bağışlayıcılık nitelikleriyle düşünmemiz ve bizim de bütün yaratılmışlara karşı bu tavrı öcelememiz gerektiğini göstermesi açısından dikkat çekicidir.

Ayette geçen “es-Selâm” ifadesi “esenlik veren, selamete kavuşturan, içerisinde her çeşit hayır manalarını toplamış, fesat unsurlarını terk etmiş” anlamında Allah’ın ismi olarak kullanılmıştır. Doğrudan olmasa da “Ashâb-ı yeminden selam sana”⁹² ayetinin tefsirinde selamın, selamet, tahiyet veya Allah’ın ismi olduğu söylenmiştir.⁹³ Fakat doğrudan bu şekildeki bir kullanım, Kur’an’da sadece yukarıdaki ayette geçmektedir. Ayete paralel olarak bir hadisi şerifte, “Muhakkak ki Allah ‘Selâm’dır” buyrulmuştur.⁹⁴ Tîbî bu ismin tefsirinde şöyle der:

“Selam mastardır. Manası bütün afet ve noksanlardan selamette olan manasındadır. Yani O’nun zâtı, sonradan olanlardan ve her türlü ayıptan selamettedir. Sıfatları da noksanlıklardan beridir.”⁹⁵

---

⁹¹ Haşr, 59/23.

⁹² Vakıa, 56/91.

⁹³ el-Aynî, age., XV, 351.

⁹⁴ Buhârî, İsti’zan, 3.

⁹⁵ el-Aynî, age., XV, 350.

A.4.c. Allah'ın “Selam” Olarak İsimlendirilmesinin Sebebi

Allah'ın bu şekilde isimlendirilme sebepleri üzerinde duracak olursak şunları söyleyebiliriz:

1) Allah, yaratılmışların karşı karşıya kalabilecekleri tehlikelerden, ayıplardan uzaktır.⁹⁶ Zatında Vâcibu'l-Vucûd'dur. Dolayısıyla yok olma (fena) ve değişme (tağayyur)'den münezzehtir. Ayrıca zatında ve sıfatında başka birine muhtaç olmaktan uzaktır.⁹⁷ Bu ifadeye göre “es-Selâm” ismi şerifi, el-Kuddûs ismine yakın bir mana bildirmekte ise de, “selam” daha ziyade istikbale aittir. Yani Allah Teala'nın gerek zatı, gerek sıfatı ezelde nasıl idiyse ebedde de bu şekilde bir değişikliğe uğramayacaktır.

2) Bu şekilde vasıflanmasının sebebi yaratıklarının onun zulmünden emin olması olabilir. Çünkü onun dışındaki hiçbir kimsenin (bir kiralın veya efendinin) zulmünden emin olunamaz. Zulüm yapmak, zarar vermek, ya acizlikten ya cahillikten ya da ihtiyaçtan kaynaklanır. Oysa bunlar Allah için muhal olan şeylerdir.⁹⁸

3) Gerek dünyada gerekse ahirette tehlike içerisine düşen, zor durumda kalan kullarını, dilerse selamete ulaştıracağı için bu isim verilmiştir, denebilir.⁹⁹

Zebîdî'nin, Tâcu'l-Arûs adlı lügat kitabında, Allah'ın “Selam” ile isimlendirilmesi konusundaki görüşü ve müfessirlere yönelttiği dilsel eleştirisi şöyle:

“Allah-u Teala ‘es-Selam’ ile isimlendirilir. Çünkü o bütün yaratıkları kapsar ve hepsini bozulma ve değişmeden selamette kılar. Bunların hepsi hikmetli nizamının bir göstergesidir. Böylece insanlar Allah-u Teala tarafından gelebilecek bir zulüm, haksızlık ve kötülükten emin olmuş olmaktadır. Allah bütün fiillerinde selamdır. Bu fiillerde bozulma ve değişme gözlenmez. Müfessirlerden, ‘Allah, ayıplardan ve afetlerden selamette olduğu için bu isim verilmiştir’ diyenler yanılmışlardır. Çünkü selam kendisinden emin olunandır. Salim, yani selamette olan kişi ise başkasından emin olandır. Selamette olmak, afetler ve belalarla karşılaşması mümkün olan kimseler için kullanılır. Nasıl ki, “bu duvar hastalıktan beridir” denilmiyor ve hastalık duvar için

⁹⁶ el-İsfehâni, age., s. 270.

⁹⁷ el-Harpûtî, Abdullatif, “*Tenkîhu'l Kelam fî Akâidi Ehli İslâm*”, (çev. İbrahim Özdemir, Fikret Karaman, TDV Elazığ Şubesi Yayınları, Elazığ, 2000, s. 158.

⁹⁸ er-Râzî, age., VI, 238.

⁹⁹ Tatlısu, Ali Osman, “*Esmâü'l-Hüsnâ Şerhi*”, Sönmez Neşriyat, İstanbul, 1967, s. 34.

hiçbir zaman söz konusu olmuyorsa, her türlü noksanlıktan, afet ve ayıplardan münezzehtir olan Allah için “selamet” ifadesi kullanılmaz.”¹⁰⁰

A.5. Selam Kavramının “Barış/Sulh” Anlamında Kullanılması

Selamla aynı kökten gelen “silm” ve “İslam” kavramlarını ilgili ayetlerle beraber açıkladık ve bunların barış/sulh anlamını ihtiva ettiklerini belirttikten sonra, “silm” kelimesi çerçevesinde İslam’ın barışa verdiği önemi zikrettik.

Şimdi ise (se-le-me) kökünde var olan “barış/sulh” anlamının “selam” kavramında kendisini hissettirdiği ayetleri inceleyelim. Zira başlangıcı ve kelime anlamı barış olan, mukaddes bir inanca bağlı bir kitle, bir halk topluluğu olarak, bu kavramın ve onun pratikleşmesi üzerinde yoğunlaşmak zorundayız.

Nisa suresinin 94. ayetinde:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا ضَرَبْتُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَتَبَيَّنُوا وَلَا تَقُولُوا لِمَنْ أَلْقَى إِلَيْكُمُ السَّلَامَ لَسْتَ مُؤْمِنًا تَبْتَغُونَ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا فَعِنْدَ اللَّهِ مَغَانِمٌ كَثِيرَةٌ كَذَلِكَ كُنْتُمْ مِّن قَبْلُ فَمَنَّ اللَّهُ عَلَيْكُمْ فَتَبَيَّنُوا إِنَّ اللَّهَ كَانَ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرًا

“Ey iman edenler! Allah yolunda sefere çıktığınız zaman gerekli araştırmayı yapın. Size selam veren kimseye, dünya hayatının geçici menfaatlerine göz dikerek ‘sen mü’min değilsin’ demeyin. Allah katında pek çok ganimetler vardır. Daha önceden sizde öyle idiniz de Allah size lütufta bulundu (Müslüman oldunuz). Onun için iyice araştırın. Çünkü Allah bütün yaptıklarınızdan hakkıyla haberdardır” buyurulmaktadır.

Ayeti kerimede geçen “selam” kelimesi “es-silm” ve “es-selem” kıraatleriyle de okunmuştur.¹⁰¹

Ayetin sebebi nüzülü ile ilgili olarak birkaç rivayet zikredilir. Bunlardan birine göre ayeti kerime Fedek halkından Mirdas b. Nehik hakkında inmiştir. Mirdas, kavminden hiç kimse Müslüman olmadığı halde kendisi Müslüman olan bir zattı. Hz. Peygamber (s.a.v.), bu kavme Galib ibn-i Füdâle komutasında bir seriyye (akıncı birliği) göndermişti. Seriyye onlara varınca bütün kavim kaçmış ama o, Müslüman oluşuna güvenerek yerinde kalmıştı. Seriyye Fedek’e varınca hep birlikte tekbir getirmeye başladılar. O sırada koyunlarıyla birlikte dağın eteğinde bulunan Mirdas da tekbir getirip hemen yanlarına indi ve “la ilahe illallah, Muhammedu’r-Rasûlullah, es-selâmu aleyküm” dedi. Fakat Üsâme b. Zeyd (r.a.), onu hemen oracıkta öldürdü ve koyunlarını

¹⁰⁰ ez-Zebîdî, age., XVI, 348.

¹⁰¹ el-Kurtûbî, age., III, 338.

sürüp götürdü. Bunu Peygamber'e haber verdikleri zaman çok kızdı ve "Onu siz 'la ilahe illallah' dediği halde sırf yanındaki malları almak için öldürdünüz" buyurdu. Bunun üzerine Üsâme, "Ey Allah'ın resûlu! O bu kelime-i tevhidi kalbi ile değil, sadece dili ile söyledi" deyince, Peygamber (s.a.v.), "Sen onun kalbini yarıp da yalancı mı yoksa doğru mu olduğuna baktın mı?" dedi.¹⁰²

İbn-i Abbas'tan gelen başka bir rivayete göre ise; "Bir adam sürüsünü otlatıyordu. Müslümanlar ona rastladığında adam: "Allah'ın selamı üzerinize olsun dedi." Müslümanlarda onu öldürerek sürüsünü aldılar. Bunun üzerine ayeti kerime nazil oldu."¹⁰³ Ayetin bu ve benzeri olaylar üzerine indiği zikredilmektedir.

Rivayetlerden anlaşıldığı üzere seriyyedekilerin selam vereni öldürmesi üzerine Müslümanların bu hareketini kınayan, fiilin tekerrürünü yasaklayan ayeti kerime nazil olmuştur. Ganimet veya dünyalık için cinayet işlemek yasaklanmıştır. Müslüman'ın savaşa çıkarken, savaş arzusu ve ihtirasından ziyade, İslam'ın hidayetini beşeriyete takdim etmesi ve Allah yolunda fedakârlıkta bulunması vizyonu temel hedef olarak seçilmiştir.

Ayetin indiği ortama göz atacak olursak; Müslümanlar Mekke'den Medine'ye hicret ettikten sonra çeşitli ilişkilere girmek durumunda oldukları gayri müslimleri şu şekilde sınıflandırmamız mümkündür: a) Mekke'de ve Medine'de yaşayan müşrikler. b) Medine ve civarında yaşayan Ehl-i Kitap (daha çok Yahudiler). c) Hem Mekke'de hem de Medine'de yaşayan, müşrik veya Ehl-i Kitap oldukları halde bu durumlarını gizleyen ve Müslüman görünen münafıklar.

Gayri müslimlerin, Müslümanlarla gruplar arası siyasi ilişkileri şu kategorilerde cereyan ediyordu: a) Hasımlar ve düşmanlar. b) Antlaşmalılar ve bunlarla antlaşma yapmış olan diğerleri. c) Tarafsızlar.

Kur'an'ın geldiği tarihte ve çevrede olduğu gibi genel olarak her asırda ve her yerde Müslümanlarla ötekiler arasındaki ilişkiler bu şekilde olacağı için İslam, başka inançları ve hayat tarzlarını benimseyen fertlere ve gruplara hayat hakkı tanıdığı, onları hem kendi içlerinde hem de dünya üzerinde korumayı Müslümanlara ödev kıldığı için

---

¹⁰² et-Taberî, Ebu Ca'fer Muhammed b. Cerîr, "*Câmiu'l-Beyân an Te'vîli Âyi'l-Kur'ân*", Mısır, 1954, IX, 75.

¹⁰³ et-Taberî, age., IX, 75.

ilişkileri, taraflara zarar vermemesi amacıyla bazı kurallara bağlamıştır.¹⁰⁴ Yani mü'minleri savaşa teşvik ederken, İslam'da savaşın gayesinin ne olduğu da sistemleştirilmektedir.

Üzerinde durduğumuz Nisa suresinin 94. ayetinden bir önceki ayetler, yukarıdaki kuralları açıklamaktadır. Buna göre;

1) Ayetlerde belirtildiği üzere Müslümanlar, aralarında savaş hali bulunan kimselerle cihad edecekler ve bu durumda hiçbirini dost ve yardımcı edinmeyeceklerdir. “Kendileri nasıl inkar etmişlerse, sizin de öyle inkar etmenizi, böylece onlara eşit ve benzer hale gelmenizi isterler. Allah yolunda hicret edinceye kadar onlardan dostlar edinmeyin. Eğer yüz çevirirlerse onları yakalayın, bulduğunuz yerde öldürün; hiçbirini dost ve yardımcı edinmeyin.”¹⁰⁵

2) Müslümanlar aralarında bir antlaşma bulunan kavimle/grupla savaşamayacağı gibi, böyle bir kavme sığınan grupla da savaşı terk edecektir. Çünkü savaşı terk edip, anlaşmalı bir kavme sığınanlar, sığındığı kavmin hükmüne tabi olur. “Ancak kendileriyle aranızda antlaşma bulunan bir toplumla ilişki içinde olanlar yahut sizinle de kendi kavimleri ile de savaşmayı içine sindiremeyip size sığınanlar müstesna.”¹⁰⁶

3) Savaşa girişmekten kaçınan ne lehte ne de aleyhte harbe müdahale etmeyen, tarafsız kalmak arzusunda olanlar ve barış isteyenlerle savaşılmayacak. “Artık onlar sizi bırakıp bir tarafa çekilirler de sizinle savaşmazlar ve size barış teklif ederlerse Allah size onların aleyhine bir yola girme hakkı vermemiştir.”¹⁰⁷

“*Size selam verene, dünya hayatının geçici menfaatlerine aldanarak ‘sen mü'min değilsin’ demeyin*” ayetini yukarıda zikrettiğimiz rivayetler (sebebi nüzul), ayetlerin indiği ortam ve bir önceki ayetlerle olan münasebeti bağlamında düşündüğümüzde ayette geçen selam kavramının iki anlamda kullanıldığını görmekteyiz:

Birinci anlama göre selamdan kastedilen Müslümanların birbirlerine verdikleri selamlaşmadır. Bu şekilde selam veren biri, Müslüman olduğunu ifade etmektedir. Buna göre mana: “Sizi İslam selamıyla selamlayan bir kimseyi ‘Bizden korunmak için böyle

---

¹⁰⁴ Karaman, age., II, 84.

¹⁰⁵ Nisâ, 4/89.

¹⁰⁶ Nisâ, 4/90; Elmalılı, age., II, 1413.

¹⁰⁷ Nisâ, 4/90.

yapıyor' deyip öldürmeyin veya zarar vermeyin. Söylediğini doğru kabul edip ona dokunmayın.”¹⁰⁸

İkinci anlamına göre ayette selam, barış/sulh anlamındadır. “Sizden ayrı olan ve sizinle savaş halinde olmayan kimse yada kimselere, selam verdikleri zaman ‘Sen mü’min değilsin’ demeyin. Çünkü o kimse bu şekilde barış istediğini kast etmektedir.”¹⁰⁹ “Sen mü’min değilsin” demek, haliyle “düşmansın” demektir. Oysa ayet, savaşa girmeyenleri düşman olarak görmeyi ve farazi inançsızlıklarını onları aşağılamanın bahanesi olarak kullanmayı yasaklamaktadır.

“Karşılaştığınız durumu açıkça kavramaya çalışın (tebeyyenû)” buyruğu her durumda karşıdaki kişilerin aktif şekilde düşmanlık yapıp yapmadıklarından emin olma sorumluluğu yükler.

Semantik incelemesini yaptığımız, ayetteki “selam” kavramı diğer kıraatler olan “es-silm” veya “es-selem” olarak okunduğunda doğrudan barış/sulh anlamı anlaşılır. İsfehâni bu ayetin, Müslüman olduğunu söyleyip sulh istediği halde öldürülen bir kimse için nazil olduğunu; “selâm-silm-selem” şeklindeki her üç okuyuşunda “sulh/barış” anlamını ifade ettiğini belirtir.¹¹⁰

Ayetteki “sen mü’min değilsin” ibaresindeki “mü’min” kelimesi İsa İbn-i Verdân kıraatinde ikinci mim’in fethasıyla “mü’men” şeklinde okunmuştur.¹¹¹ Bu okuyuşa göre ayet, “sana eman verilmez” demek olur. Böyle bir kıraatten hareketle “selam” için en uygun karşılık, yine “barış” olur.

Anlattıklarımız çerçevesinde ayetin tefsirini, Elmalılı’dan kaydedeceğimiz şu paragrafla yapabiliriz:

“Ey ehli iman! Allah yolunda adım attığınız, savaş için hareket ettiğiniz vakit, araştırmacı olunuz. Alelacele şüphe ve tevehhüm üzerine, zayıf te’villerle değil, kesin olan bilgi ve belgelerle hareket ediniz. Ayağınızı sağlam yere basınız. Size selam veren, yani kendini Müslüman gösteren veya barış, teslimiyet isteyen kimseye sen mü’min değilsin (bizden değilsin) demeyiniz. Çünkü mütebeyyin olan zahir olandır. Batın hakkında verilecek hükmün açık olabilmesi için sonuçta zahir olan bir delile ihtiyaç vardır.

¹⁰⁸ er-Râzi, age., IV, 189.

¹⁰⁹ el-Hazîn, Ali İbn Muhammed İbn İbrahim, “*Lübâbü’t-te’vîl fi Me’âni’t-Tenzîl*”, (Mecmû’a mine’t-Tefâsir içinde), Çağrı Yayınları, İstanbul, 1984, II, 142.

¹¹⁰ el-İsfehâni, age., s. 269.

¹¹¹ Elmalılı, age., II, 1426.

Selam, dıştan tespit edilebilen bir emri zahir, kalp ise gizli ve batın olduğundan, görüneni bırakıp “aslında bunun maksadı şu veya bu” şeklinde görünmeyenle hüküm vermek yanlış hareket etmektir. Bunun için bir kimsenin zahirde verdiği selamı, barışçıl teklifleri hiçe sayıp ta bunun tersine doğrudan kalbiyle hükmetmeye kalkışmayınız. Sana eman verilmez demeyiniz.”¹¹²

Bir kimsenin Müslümanlara selam vermesi, savaştan vazgeçip onlara teslim olması, barış teklif etmesi hallerinde öldürülmesi caiz görülmemiştir. Kur’an-ı Kerim, şüphe üzerine kafir olduklarına hükmederek düşman safında bulunan insanı öldürme hatasına düşmektense, o insanın samimi Müslüman olup olmadığı konusunda yanılmayı, yanlışlıkla Müslüman veya dost sayıp buna göre davranmayı tercih etmiştir.

Mü’minler, bir kimseye kafir veya düşman muamelesi yapabilmek için onun böyle olduğundan emin olmak durumundadırlar. Bu yaklaşım toplum içinde istikrarın, huzur ve asayişin, kamu düzeninin sağlanması bakımından önemli olduğu gibi korku veya menfaat sebebiyle bunu yapan kimselerin Müslümanlarla ilişkileri çerçevesinde zamanla Müslüman olmalarının kapısı aralanmış olmaktadır.

Tahiyye bahsinde geçen, lafzen “Bir selam ile selamlandığınızda ondan daha iyisi ile selamlayın veya aynen karşılık verin” ayetinin tefsirleri arasında “selam” manasında kullanılan tahiyyeden “barış”ın kastedildiği yer almaktadır.

A.6. Kur’an’da Selam Kavramının “Dua” İçin Kullanılması

Dua kelimesi Arapça’da “de-a-ve” kökünden gelmekte olup, lügatte birini çağırmak, seslenmek, istemek, yardım talep etmek, birini bir şeye sevk etmek, da’vet etmek, birini ziyafete çağırmak, birini bir isimle isimlendirmek manalarına gelir.¹¹³ Küçükten büyüğe, aşağıdan yukarıya vaki olan talep ve niyaz anlamında isim olarak da kullanılır. Ayrıca Allah’a sunulacak talepleri sözlü yada yazılı olarak dile getiren metinlere de bu isim verilir.¹¹⁴

Duanın lügat manasını bu şekilde ifade ettikten sonra İslam literatüründe nasıl kullanıldığına bakalım. Dua terim anlamı itibariyle, kulun bütün benliği ile yüce yaratana yönelerek ondan istek ve dilekte bulunması ve bu amaçla icra ettiği ibadet şekli demektir. Allah’ın yüceliği karşısında kulun aczini itiraf etmesini, sevgi ve ta’zim

¹¹² Elmalılı, age., II, 1426.

¹¹³ el-İsfehâni, age., s. 190.

¹¹⁴ Cilacı, Osman, “Dua Mad.”, “İslam Ansiklopedisi”, T.D.V.Y., İstanbul, 1994, IX, 529.

duyguları içinde onun lütuf ve yardımını dilemesini ifade eder. Arapça’da kullanıldığı edatlara göre bir kimse için hayır duada veya bedduada bulunmak manalarını taşır.¹¹⁵

A.6.a. Dua İle İlgili Genel Bilgi

Duanın ana hedefi insanın Allah’a halini arz etmesi ve ona niyazda bulunması olduğuna göre dua, kul ile Allah arasında bir diyalog anlamı taşır. Bu diyalogun gerçekleşmesi için önce Allah insanı kendi varlığından haberdar etmiş, insan da varlığını benimsediği bu yüce varlık karşısında duyduğu saygı ve ümit hisleri sebebiyle kendisinden daha üstün olanla irtibat ihtiyacını duymuştur.

Dua böyle bir irtibat neticesinde insanın bir taraftan kendi ihtiyaç ve eksiklerinin telafisini, diğer taraftan daha mükemmele ulaşmasını hedefleyen bir diyalog vasıtasıdır. Bir başka söyleyişle dua, sınırlı, sonlu ve aciz olan varlığın sınırsız ve sonsuz kudret sahibi ile kurduğu bir köprüdür. Bu sebeple insan, tarihin hiçbir döneminde duadan uzak kalmamıştır.¹¹⁶

Dua kelimesi Kur’an-ı Kerim’de yirmi yerde geçmesiyle beraber, “da’va” ve “da’vet” gibi aynı anlamda kullanılan çeşitli türevleriyle beraber, iki yüze yakın yerde geçmektedir.¹¹⁷ Bu ayetlerde, dua ve türevleri, birini çağırmak (Enfal, 8/24; Yunus 10/25), dua etmek, yalvarıp yakarmak, istek ve ihtiyaçlarını arz etmek, O’nun lütfunu dilemek (Bakara, 2/186; A’raf, 7/55), bir şeye sevk eylemek, teşvik etmek (A’raf, 7/198; Fussilet, 41/33), ibadet etmek (Mü’min, 40/60; A’raf, 7/194) anlamlarında kullanılmıştır.¹¹⁸

İnsanın Allah’a kulluk faaliyetlerinin esas unsuru olan dua, İslam literatüründe gerçek anlamda bu unsurun değişik kavramlarla anlatılan çeşitli görünüşlerini de ifade eden geniş bir muhteva kazanmıştır. Dua fiiline, beraber kullanıldığı mef’ulleriyle bakıldığında bu kavramın dini muhtevası açıkça görülür. Buna göre dua, kulun Allah’tan bir şey dilemesi, Allah’ı istemesi, Allah’ı yardıma çağırması, anması demek olur. Başka bir ifade ile kul içinde bulunduğu şartların tesiriyle bir şey için veya doğrudan Allah için Allah’a yönelmektedir. Bu durumda dua kavramı, İslami dönemde yeniden teşkil edilen semantik alan içinde dini duygu ve yönelişin, birbirine komşu

---

¹¹⁵ Cilacı, a.y., IX, 529.

¹¹⁶ Cilacı, a.y., IX, 529.

¹¹⁷ Soysaldı, Mehmet, “*Kur’ân’da Dua*”, Şule Yayınları, İstanbul, 1999, s. 57.

¹¹⁸ “Dua”nın Kur’an-ı Kerim’deki anlamları ve diğer konuları hakkında bilgi için bkz., Soysaldı, age.

olan, zikir, tesbih, hamd, sena, şükür, tövbe, istiğfar, istiaze vb. görünüşlerinin genel çerçevesini oluşturmaktadır. İnsan, içinde bulunduğu zor ve sıkıntılı durumlardan kurtulmak, kötü durumlara maruz kalmamak için, Allah'ı hatırlar, aczini, güçsüzlüğünü ve kusurlarını samimiyetli itiraf ederek, O'ndan yardım ister. Kötü durumdan kurtulma isteği, onu, işlediği günah ve kusurlar sebebiyle pişmanlık duymaya ve kalbini temizlemeye, Allah'ı övüp yüceltmeye, af dilemeye sevk eder.¹¹⁹

Muhammet İkbâl'e göre dua ve ibadet, kainatın dehşet verici sessizliği içinde insanoğlunun kendisine bir cevap bulmak için hissettiği derin hasret ve iştiağın ifadesidir. Tabiatı ilmi olarak araştırmak bizi "mutlak hakikat"le temas haline getirir. Bu da bir bakıma dua ve ibadettir; ancak dua ve ibadet, bu zihni faaliyet için zorunlu bir tamamlayıcı olarak kabul edilmelidir.¹²⁰

Dua ile ilgili genel bilgi ve değerlendirmeleri verdikten sonra asıl konumuzu teşkil eden Kur'an-ı Kerim'de selam'ın dua için kullanılmasına geçelim.

A.6.b. Kur'an'da "Selam"ın Dua İçin Kullanılması

"Selam" kavramı içerdiği asıl manalar itibariyle değil, kullanıldığı makam itibariyle dua anlamına gelmektedir. Bundan dolayı başlığı "dua anlamında" değil de "dua için" şeklinde koymayı uygun bulduk. Kadı İyâz, selam'ın "muhafaza" anlamına geldiğini, "es-selâmu aleyke"nin, "Allah'ın muhafaza ve koruması senin üzerine olsun" demek olduğunu, "Allah seninle olsun, Allah'la beraber olasın" makamında bir dua olduğunu belirtir.¹²¹

Cüveyni, "selam"ın, "salât (dua)" manasına geldiğini ifade eder.¹²² Bunu herhalde, "Ey iman edenler! Sizde onun üzerine salat ve selam getirin" ayetinde salât ile selam lafızlarının beraber kullanılmasından hareketle, selamın salâta yakın bir anlamda yani "dua" anlamında kullanıldığını kastetmektedir. Yoksa selamın doğrudan, genel anlamda duaya, özel anlamda namaza hamledilen salat kelimesiyle açıklanması doğru görünmemektedir.

¹¹⁹ Parlador, Selahattin, "Dua Mad.", *İslam Ansiklopedisi*, T.D.V.Y., İstanbul, 1994, IX, 531.

¹²⁰ İkbâl, Muhammed, *"İslam'da Dini Tefekkürün Yeniden Teşekkülü"*, (trc. Sofî Huri), Kırkambar Kitaplığı, İstanbul, 2002, s. 130-136.

¹²¹ Kadı İyâz, age., s. 50.

¹²² İbn Kesîr, age., III, 677.

“es-Selamu aleyküm” ibaresindeki dua, kişinin –kendi kendisine selam vermediği düşünülduğünde- başkaları için yaptığı dua kısmına girer. Bununla beraber sağladığı faydalar açısından çift taraflıdır.

Mü’minlerin birbirlerini sevmeleri, birbirlerinin iyiliğini ve saadetini istemeleri, bunun içinde birbirlerine hayır duada bulunmaları Cenab-ı Mevla’yı son derece memnun etmektedir. Başkalarını düşünecek kadar geniş bir gönüle sahip olan kimsenin, din kardeşinin hayrını isteyerek onun başındaki bir sıkıntının giderilmesi için dua etmesinin hadislerde teşvik edildiğini görmekteyiz.¹²³ Selamlaşma esnasında bir tarafın: “Allah’ın selamı üzerine olsun”, diğer tarafın “senin de üzerine selamı, bereketi, rahmeti olsun” şeklindeki ifadelerinde dua olayını her iki tarafın karşılıklı olarak yaptığını görmekteyiz.

Konuyla ilgili olarak, “*Ey iman edenler! Sizde onun üzerine salât ve selam getirin*”¹²⁴ ayetinde Hz. Peygamber’e salât ve selam getirmek emredilmiştir.

Ayetteki salâtın “Allah’tan rahmet, meleklerden istiğfar ve dua, mü’minlerden ise Allah’ın bu rahmeti peygamberine vermesi için dua” şeklindeki, tefsirlerde farklı tanımlarının yanında genel kabul gören tanımını daha önce vermiştik. Selamdan da “Allah huzur esenlik versin, her türlü kötü durumdan ve ayıptan muhafaza etsin” anlamında “dua” veya teslim olma manasının kastedildiği ifade edilmiştir.¹²⁵ İkinci manaya göre “Onu hiç incitmeyerek, tüm kalbinizle inkıyad edin veya selamlayarak teslim olun” demek olur.¹²⁶

Birinci manadan hareketle, “Allah’ın Hz. Peygamber’e zaten rahmet ve mağfiret ettiği ve onu her türlü ayıptan kurtardığı ve cennetin en yüksek makamlarını verdiği düşünülduğünde, bu şekilde dua etmemizin sebep ve hikmeti nedir?”, tarzındaki bir soru için şunlar söylenebilir. Allah-u Teala koyduğu kanun gereği, bir Peygamber dahi olsa, hiç kimseye kazandığından fazlasını veya azını vermez. Herkes kazandığının karşılığını alacaktır. Bu sebeple mü’minlere belirtildiği şekilde dua etmeleri emredilerek, çift taraflı olarak hem Hz. Peygamber’in kerem ve şerefine artması hem de Peygamber

¹²³ Hadisi şerifte şöyle buyrulmaktadır: “Bir Müslüman, yanında bulunmayan bir din kardeşi için dua ederse, mutlaka bir melek ona: ‘Aynı şeyler sana da verilsin’ diye dua eder.” İmam Nevevî, *“Riyâzu’s-Sâlihîn”*, (trc. M.Yaşar Kandemir, İsmail Lütfi Çakan, Raşit Küçük), Erkam Yayınları, İstanbul, 2001, VI, 384.

¹²⁴ Ahzâb, 33/56.

¹²⁵ Kadı İyâz, age., s. 50.

¹²⁶ Elmalılı, age., VI, 3923.

sevgisinin bir tezahürü olarak duayı yapan kimsenin Allah'ın rahmetine mazhar olması ve manevi yönden gelişmesi sağlanmıştır.

Dua edileceği sırada salât-u selam ile başlanması gerektiğini tavsiye eden hadisler¹²⁷ incelendiğinde selamın duayla olan münasebeti daha iyi anlaşılacaktır.

İslam âlimleri genellikle duadaki dilek ve istek unsurunu ikinci derecede önemli görerek diğer dini faaliyetler gibi duada da Allah'a saygıyı, Allah'ın üstün gücü, sonsuz zenginliği karşısında kulun kendi hiçliğini, yoksulluğunu ve Allah'ın inayetine ihtiyaç hissetmesini ön plana çıkarmışlardır.¹²⁸ Bu açıdan değerlendirildiğinde kişinin gerek salât ve selam yoluyla Hz. Peygamber'e dua etmesi gerekse bir mü'min kardeşine selam verme yoluyla bu duayı gerçekleştirmesi aynı zamanda olaya farklı boyutlar kazandırmaktadır.

İbn-i Kesir'de geçen bir rivayette Ömer b. Abdulaziz¹²⁹ -bir valiye olsa gerek- şöyle bir mektup yazar: “İnsanlardan bazıları dünya işiyle âhiret işini birbirine karıştırdı. Kimi kıssacılar (çeşitli hikayeler anlatma yoluyla insanları eğlendirenler) Peygamber (s.a.v.)'in halifelerini ve emirlerini ona eş tutarak, onlara salât-selam getirme adedini ihdas ettiler. Bu mektubum sana ulaşınca onlara, Peygamber (s.a.v.) üzerine salâvat getirmelerini, diğer Müslümanlara ise dua etmelerini, bunun dışındaki şeyleri terk etmelerini kendilerine emret.”¹³⁰

Rivayetten anladığımız üzere Hz. Peygamber dışındakilere salât ve selam lafızlarının kullanılması dönemin halifesi tarafından yasaklanmıştır. Bu kavramlara alternatif olarak diğer insanlar için “dua” terimi kullanılmıştır.

Netice olarak “ve sellimû teslîmâ” ayeti Hz. Peygamber ile ilgili olarak şu anlamı ifade eder: “Ona dua edin. Tüm kalbiniz ve ruhunuzla onunla işbirliği içinde olun. Bu sayede onun örnek/önder kişiliğine teslim olun. Tebliğ ettiklerine karşı çıkmaktan sakının ve bu ilkelere samimiyetle uyun.”

Salât ve selam kavramlarının her ikisi de dua amaçlı olmalarına rağmen doğrudan “dua edin” denilmemiş, bu lafızlar özel olarak seçilmiştir. Böylece hem anlam

---

¹²⁷ Nesai, Sehv, 48.

¹²⁸ Parladır, a.g.mad., IX, 531.

¹²⁹ Emevi halifelerinin beşincisidir. Abdulaziz b. Mervan'ın oğludur. Doğum tarihi hakkında h. 59 ile h. 63 yılları arasında değişen farklı rivayetler vardır. Hicri 101 yılında recep ayının sonlarına doğru vefat etmiştir. Geniş bilgi için bkz., Ağırakça, Ahmet, “**Ömer b. Abdulaziz**”, İstanbul, 1984, s. 72.

¹³⁰ İbn Kesîr, age., III, 677.

çerçevesi genişletilmiş hem de Hz. Peygamber'in konumu belirlenerek, farklılığına, seçkinliğine ve değerine işarette bulunulmuştur.

İkinci olarak ele alacağımız ayet Meryem suresinin kırk yedinci ayeti. Olay Hz. İbrahim ile babası arasında cereyan ediyor. Konu bütünlüğünün sağlanması ve ayetteki selam kavramının daha iyi anlaşılabilmesi için ayetin mealini biraz geriden almak suretiyle sunma ihtiyacı hissediyoruz:

قَالَ سَلَامٌ عَلَيْكَ سَأَسْتَغْفِرُ لَكَ رَبِّي إِنَّهُ كَانَ بِي حَفِيًّا

“Kitapta İbrahim’i de an. Gerçekten o, son derece dürüst bir kimse, bir peygamber idi. Hani babasına şöyle demişti: ‘Babacığım! İştmeyen, görmeyen ve bir faydası olmayan şeylere niçin tapıyorsun? Babacığım! Doğrusu sana gelmeyen bir ilim bana geldi. Bana uy ki seni doğru yola ileteyim. Babacığım! Şeytana tapma! Çünkü şeytan Rahman’a isyankar olmuştur. Babacığım! Doğrusu ben, sana çok esirgeyici rahman tarafından bir azabın dokunmasından, böylece şeytana bir dost olmandan korkuyorum.’ Babası: ‘Ey İbrahim! Sen benim ilahlarımdan yüz mü çeviriyorsun? Eğer vazgeçmezsen, mutlaka seni taşta tutarım. Uzun bir süre benden uzaklaş!’ dedi. İbrahim şöyle dedi. ‘Selam üzerine olsun. Senin için rabbimden af dileyeceğim. Şüphesiz O, beni nimetleriyle kuşatmıştır.’”¹³¹

Şeytana uyması halinde azapta da onunla beraber olacağı konusunda oğlunun yaptığı uyarıyı tepkiyle karşılayan babanın cevabı son derece kaba, katı ve sert olmuş, ona belki de düşünmesi için bir süre tanıyarak, ısrarı halinde feci bir şekilde öldürmekle tehdit etmiştir. Bu tutum onun batıl dinine ne kadar katı bir bağınazlıkla bağlı olduğunu göstermektedir. Buna karşılık Hz. İbrahim, terbiyesinden hiçbir şey kaybetmeden, ince ve saygılı ifadelerle ona “selâmun aleyke” demekte, bu tutumuyla belki babasının katı kalbinin yumuşamasını ümit etmekte ve kendisine, Allah-u Teala’nın lütfuna güvenerek, onun iyiliği ve doğru yolu bulması için dua edeceğini vaat etmektedir.

Nihayet Hz. İbrahim, babasını ve kavmini taptıkları putlarla baş başa bırakarak yurdundan ayrılmaya ve Allah’a ibadete yönelmeye karar verdiğini bildirmekte, Allah’ın lütfuna güvenerek bundan da kazançlı çıkacağını ifade etmektedir.¹³²

¹³¹ Meryem, 19/41-48.

¹³² Karaman, age., III, 515.

Hız. İbrahim'in babası için dua edeceği yönündeki vaadi, babasının inkarcı olarak öleceğini ve Allah düşmanı olduğunu öğrenmeden önceydi. Bu durumu öğrenince babasının affi için dua etmekten vazgeçti.

Dini inançlar ve kavramlar, olumsuzluklarla karşılaşan bireylere manevi ve duygusal bir destek sağlar. Özellikle karşılaşılan problemlerin Allah'ın yardımıyla çözülebileceği inancının ve kutsal varlığın desteğine duyulan güvenin, bireyin öz güveni için, olumlu etkiler yapan, önemli bir destekleyici unsur olduğunu söylemek mümkündür.¹³³ Aynı şekilde psikolojik açıdan yapılan tahlillerde duanın ilahi yardımın celbi için başvuru olan genel bir ruhi mekanizma olduğu sonucuna varılmıştır.¹³⁴

Hız. İbrahim'in durumunu bu açılardan irdelediğimizde, münakaşa etmediğini, işkence yapmadığını, babasının yaptığı tehdit ve azaba karşılık vermediğini görmekte, aksine "Selam üzerine olsun" diyerek duaya yöneldiğini fark etmekteyiz. Böylece o şunu demektedir: "Allah'a seni bağışlaması için dua edeceğim. Sapıklığa dalıp şeytanı dost edinmeden dolayı azaplandırmamasını, sana acımasını ve hidayet vermesini dileyeceğim. Şayet benim senin yanında bulunmam ve seni imana çağırmam rahatsız ediyorsa, senden de kavminden de uzaklaşacağım. Yalnız Rabbime ibadet edeceğim ve yalnız ondan dileyeceğim. Dua sebebiyle Rabbimin beni geri çevirmeyeceğini umarım."¹³⁵

Başka bir ayeti kerimede yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

وَإِذَا جَاءَكَ الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِآيَاتِنَا فَقُلْ سَلَامٌ عَلَيْكُمْ كَتَبَ رَبُّكُمْ عَلَى نَفْسِهِ الرَّحْمَةَ أَنَّهُ مَن عَمِلَ مِنكُمْ سُوءًا بِجَهَالَةٍ ثُمَّ تَابَ مِن بَعْدِهِ وَأَصْلَحَ فَأَنَّهُ غَفُورٌ رَّحِيمٌ

"Ayetlerimize inananlar sana geldiği zaman onlara deki: "Selam üzerinize olsun. Rabbim merhamet etmeyi kendine yazdı. Gerçek şu ki; sizden kim bilmeyerek bir kötülük yaparda arkasından tövbe edip kendisini düzeltirse bilsin ki Allah çok bağışlayan, çok esirgeyendir."¹³⁶

Ayeti kerimede Hız. Peygamberden, yanına gelen Müslümanlara "selâmun aleyküm" deyip, Allah'ın, daha önce bilerek veya bilmeyerek bazı kötülükler işledikleri

¹³³ Küçükcan, Talip; Köse, Ali, "Doğal Afetler ve Din: Marmara Depremi Üzerine Sosyolojik Bir İnceleme", İSAM Yayınları, İstanbul, 2000, s. 76-77.

¹³⁴ Carrel, Alexis, "İnsan Denen Meçhul", (çev. Refik, Özdek), Timaş Yayınları, İstanbul, 1998, s. 6.

¹³⁵ Kutup, age., IX, 517.

¹³⁶ En'am, 6/54.

halde, sonradan tövbe edip yaşayışlarını düzeltenlere merhamet edeceğini bildirmesi istenmiştir. Hz. Peygamber (s.a.v.), selam ifadesiyle onlara bir nevi dua etmektedir.

Zeccâc, ayette geçen “selâmun aleyküm” ifadesinin “gerek dininiz ve gerekse nefsiniz konusunda her türlü tehlikeden uzak olun” manasında dua veya “selametın çoğulu”¹³⁷ olduğuna söyler. Benzer şekilde “Günahlarınıza Allah’ın bir emanı olsun. Allah günahlarınızı bağışlasın”¹³⁸ diye anlamak da mümkündür.

Allah’ın Hz. Peygamber’e, mü’minler yanına geldiği zaman bu şekilde dua anlamını içeren bir selamlama ile başlamasını emretmesinin sebebi onlara bir ikram, kalplerini yumuşatma ve Allah’ın rahmetinin müjdesini vermek içindir.¹³⁹ Çünkü iletişim kurma bağlamında bireyin duygu ve düşüncelerini ifade eden en etkili ve kapsamlı anlatım sembolik anlatımdır. Kişi doğrudan görüp algılayamadığı kutsalla ancak dua ve ibadetler yoluyla sembolik bir ilişki kurarak yakınlaşabilir. Kutsalla kurulan bu türden bir ilişki aynı zamanda bireysel ve toplumsal dayanışmayı sağlaması nedeniyle birey/bireyler için tedavi edici bir öneme sahiptir.¹⁴⁰

Allah (c.c.) başka bir ayetlerinde şöyle buyurmaktadır:

قُلِ الْحَمْدُ لِلَّهِ وَسَلَامٌ عَلَىٰ عِبَادِهِ الَّذِينَ اصْطَفَىٰ أَلَلَّهُ خَيْرٌ أَمَّا يُشْرِكُونَ

“Hamd olsun Allah’a, selâm olsun seçkin kıldığı kullarına, Allah mı daha hayırlı yoksa O’na koştukları ortaklar mı?”¹⁴¹ demeyi Peygamberine emrederek, nübüvvet ve diğer nimetlerinden dolayı Allah’a hamd etmesini ve davetini tebliğ ederken O’nun seçtiği diğer Peygamberlere selam getirmek suretiyle dua etmesini emretmektedir.

Ayette geçen “seçkin kullar” ifadesini özel anlamda “peygamberler” olarak anlamının yanında, genel anlamda yorumlayıp “bütün inananlar zümresi” diye anlamak mümkün görünmektedir.¹⁴²

Son olarak, “Selam Nuh’un üzerine olsun”¹⁴³ ayetine baktığımızda “selâmun” mübteda, “alâ Nûhin” ise haberdir. Müfessirler nekrenin mübteda olarak gelmesinin

¹³⁷ er-Râzi, age., V, 6.

¹³⁸ ez-Zuhaylî, Vehbe, “*et-Tefsîru’l-Münîr fi’l-Akîdeti ve’s-Şerîati ve’l-Menheci*”, Dâru’l-Fıkr, Dimeşk, 2003, IV, 229.

¹³⁹ ez-Zuhaylî, age., IV, 299.

¹⁴⁰ Berger, Peter, L., “*Dini Kavramlar*”, (çev. A.Çiftçi), Anadolu Dağıtım-Yayıncılık, İzmir, 1999, s. 83,84.

¹⁴¹ Neml, 27/59.

¹⁴² Şevkani, Muhammed b. Ali b. Muhammed, “*İrşâdu’l-Fuhûl*”, Beyrut, 1992, IV, 141.

¹⁴³ Saffât, 37/79.

sebebi sadedinde ayetteki “selâmun” ifadesinin “ed-Dua” anlamında ma’rife olduğunu zikretmişlerdir.¹⁴⁴ Yani “bu güzel kelimeyi ona övgü olsun diye verdik. Böylece daha sonra gelen nesiller bu kelimeyle ona selam verip dua etmiş olurlar.”¹⁴⁵ Bu surede ayrıca İbrahim (a.s.), Musa (a.s.), İlyas (a.s.) ve daha sonra bütün peygamberlere selam edilerek bir nevi dua edilmiştir.

Yukarıda ele alıp tahlilini yaptığımız ayetlerde selam kavramı diğer bazı manalarına te’vili mümkün olmakla beraber “dua” için kullanılmıştır. Örneğin Hz. İbrahim ile babası arasında geçen olayda selam kavramının tahiyeye anlamında kullanıldığını iddia edemeyiz. Çünkü tahiyeye bir karşılaşma veya ayrılma esnasında söz konusu olur. Oysa ayette “selâmun aleyke” konuşma esnasında geçiyor. Aynı ayette selamı, “benden sana bir zarar gelmez, selamettesin, güvendesin” gibi algıladığımızda, tehlikeye açık ve kendini korumak durumunda bulunanın Hz. İbrahim değil de babası olduğu vehmi ortaya çıkar.

B. Değerlendirme

“Selam” kavramı, Kur’an-ı Kerim’de, elif-lam’lı olarak (ma’rife) yedi defa, elif-lam’sız (nekre) ise otuz beş defa geçmektedir. Bunun yanında “tef’il” vezniyle üç kez kullanılmaktadır. Bu ayetlerde kavram; tahiyeye, selamet (kurtuluş, huzur, esenlik), Allah’ın ismi ve barış anlamlarında, “daru’s-selam” terkihiyle cennet anlamında ve bunun yanında dua için kullanılmaktadır.

Ayetlerde selam kavramı yedi yerde “selâmun aleyküm” cümlecği içinde kullanılmakta bunlardan tahiyeye ve dua anlamı anlaşılmaktadır. İki ayette “dâru’s-selam” bir ayette “sübüle’s-selam” tamlaması cennet anlamında kullanılmaktadır. Bir ayette Allah’ın ismi olarak kullanılan “selam” kavramı diğer ayetlerde tahiyeye ve selamet anlamlarında kullanılmaktadır. Bazen ayetlerde bu anlamların hemen hepsini düşünmek mümkün görünür.

Selam kavramının kullanıldığı ayetlerde ilk göze çarpan olay bunlardan yarıya yakınının cennetle ilgili ayetlerde kullanılmış olmalarıdır. Bu durum selametın gerçek anlamda cennette vuku bulacağıının göstergesidir.

Tahiyeye kelimesiyle selam kavramının içerdiği anlamlardan “selamlaşma”yı kastediyoruz. “Selam” kavramının kullanıldığı ayetlerin yarıya yakını bu anlamda

¹⁴⁴ ez-Zuhaylî, age., XII, 110.

¹⁴⁵ el-Kurtûbî, age., VIII, 10.

kullanılmıştır. Bu itibarla “selamlaşma” ile ilgili daha geniş açıklamayı ikinci ve üçüncü bölümlerde sunacağız.

Tahiyye, “hayat” kelimesiyle aynı kökten olup, lügatte “milk ve beka” manasında “sağlık, uzun ömür dilemek” demektir. İslam’la beraber tahiyye “hayat dilemek” değil de genel olarak selam alıp vermenin adı olmuştur.

Her kültürde tahiyye adeti ve bu adetin gerektirdiği usul ve adaba binaen kullanılan bazı sözler, deyimler veya işaretler mevcuttur. Arapların birbirlerine tahiyyesi “hayyakellah”, “Allah ömürler versin, Allah seni mülk sahibi kılsın veya mülkünde baki kılsın” demek idi. Bu ifadeler her ne kadar ilk bakışta duyguları okşayıcı tarzda olsa da gerçekte hayırlı bir dua değildir. Zira ömür, mal, mülk, her zaman saadeti, mutluluğu beraberinde getirmez. Bazen hayat bunlara sahip olduğu halde felaket ve sıkıntı içinde geçebilir. Binaenaleyh bu suretteki bir tahiyye haddi zatında eksik bir tahiyyedir. “Allah ömürler versin” denildiğinde muhatap bundan hoşlanabilirse de bunu söyleyenin kastı açık değildir. Bundan dolayı İslam dini dilsel açıdan eksik olan bu tahiyye yerine, Allah’ı hatırlatan, dünya ve ahirette kurtuluşu ve cenneti temenni eden, selamet, dua ve iltifat anlamlarına gelen “selamun aleyküm” ifadesini yerleştirmiştir.

Selam bir tahiyye ve iltifat olduğu halde her tahiyye ve iltifat selam değildir. Kur’an-ı Kerim’de iki ayette selam lafzı zikredilmeksizin sadece “tahiyye” kullanılırken, beş ayette beraberce kullanılmışlardır. Bununla beraber diğer bir çok ayette selam kavramının tahiyye (selam alıp verme) anlamında kullanıldığına şahit olmaktadır.

İslam dininin, İslam toplumlarına has olarak yerleştirdiği tahiyyesi “es-selâmun aleyküm” dür. Böyle bir selamı alan kimse “aleyküm selam” deyip, dilerse “ve rahmetullâh ve berakâtüh” ifadelerini ekleyerek, dilerse aynısıyla karşılık verir.

Kur’an-ı Kerim’de selam kavramının cennet ile ilgili ayetlerde çokça kullanılması dikkat çekicidir. Zira cennet esenlik yurdudur. Orada hiçbir bela, sıkıntı, musibet, üzücü şeyler bulunmamaktadır. Ayrıca yüce Allah kullarını orada selamlayacak¹⁴⁶, cennetliklerin kendi aralarındaki konuşmaları “selam” sözüyle başlayacak ve bu sözle bitecektir.¹⁴⁷

Elmalılı’ya göre:

---

¹⁴⁶ Yâsîn, 36/58.

¹⁴⁷ Vâkıa, 56/26.

“Cennette hiçbir noksan ve ihtiyaç bulunmadığı ve ibadet için teklif dahi olunmadığı halde ehli cennet, en büyük lezzetin Allah’ı iclal ve tekrim olduğunu görerek Allah’a duadan ayrılmayacak ve bütün duaları her maksattan âri olarak münhasıran Allah’ı tesbih ve tahmidden ibaret olacak ve her duada Allah’tan “selam” tahiyyesini alarak başkaca bir hazzı saadete ereceklerdir.”¹⁴⁸

---

¹⁴⁸ Elmalılı, age., IV, 2681.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

VAHİY SONRASI DÖNEMDE SELAM KAVRAMI

A. İslam Sonrası Selam'ın Aldığı Şekil

İslam dini aşiret ruhunun, rekabet ve küçümseme duygusuyla geçici hazlara düşkünlüğünün kaba ve hoyrat geleneklerin karşısına insanın nefsini dizginlemesi, tabiatını öfke ve şiddetten koruması anlamına gelen hilm ve şefkati koydu. Bu suretle insana, o güne kadar kendi dışındaki varlıklara çevirdiği mücadele enerjisini kendi nefsinin kötü temayüllerine karşı yöneltmesini öğretti. Arap kabilelerinin hayat tarzları, öfkeleri ve uygulamaları üzerine bir toplum yapısı kurmak mümkün değildi. Onların koyu ve anlamsız putperestlikleri, yüksek bir ahlakın kurulmasına başlı başına bir engel teşkil ediyordu. Bu sebeple Hz. Peygamber, bir olan Allah'a itaat temeline dayalı, bir ahlaki ve dini birlik sağlama görevini üstlenmiş, böylece kabile ve soy-sop anlayışı yerine, Allah'a saygı, ferdi ve sosyal planda yücelmenin ve değer kazanmanın ölçüsü haline gelmiş, bu ölçüye uygun olarak, İslam'ın öğretileri, Allah'ın bütün yaratıklarına karşı merhametli olmayı, beşeri ilişkilerde dürüstlük ve güvenilirliği, karşılıksız sevgi ve fedakârlığı, samimiyet ve iyi niyeti, kötü eğilimlerin bastırılmasını ve daha birçok faziletleri ihtiva etmiş bulunmaktadır.¹

Bu itibarla, İslam dini tahiyyeyi dar anlamından kurtararak yerine “selam” kavramını yerleştirmiş, selamlaşmayı Müslümanlar arasında bir ülfet, kaynaşma, sevgi aracı, barış içinde olma işareti haline getirmiş, dünya ve ahirette güvende olmayı, huzuru ifade eden “selâmun aleyküm” dua ve iltifatını yerleştirmiştir.² Buna göre kavram kin, nefret, düşmanlık gibi her türlü negatif düşünceden soyutlanmıştır. Sınıf farkları ortadan kaldırılmış, herkese selam verilmesi (Nisa, 4/86; Furkan, 25/75) ve yaygınlaştırılması emredilmiştir.

İslam'ın şekillendirmiş ve zenginleştirmiş olduğu “selam” kavramı cahiliyede asli anlamlarında kullanılmaktaydı. Aşağıdaki olay bunu örneklemekte ve selam kavramının, vahiy sonrası semantik değişimini açıkça ortaya koymaktadır:

Vahiy gelip İslam nizamının yerleşmeye başladığı sıralarda çölden gelen bir bedeviye “es-selamu aleyke” denilmiştir. Bedevi karşılık olarak “el-cessasu aleyke”

¹ Çağrıcı, Mustafa, “**Ahlak** Mad.”, “*İslam Ansiklopedisi*”, TDVY, İstanbul, 1994, II. 1.

² Elmalılı, age., II, s. 1408.

demmiştir. “Bu ne biçim cevap?” diye kendisine sorulunca “Her ikisi de (selam ve cessas³) meyveleri acı birer ağaçtırlar. Sen bana birini söyleyince ben de sana ötekini söyledim.”⁴ şeklinde cevap vermiştir. Bu olay bedevinin böyle bir kullanımdan habersiz olduğunu dolayısıyla ‘selam’ı kelime manasıyla anladığını göstermektedir. Buradan kavramdaki semantik değişime ek olarak, Kur’an’ın toplumda meydana getirdiği ıslah ve değişimi net bir şekilde mülhaza edebilmekteyiz.

İslam, tahiyeye kelimesini tamamen ortadan kaldırmamıştır. Nisa 86, Ahzab 44 gibi ayetlerde kullanılmak suretiyle ‘selam’ kavramının anlam örgüsü içerisinde bir alt birim olarak, asli anlamını muhafaza ederek kullanıla gelmiştir. Namazlarda, teşehhüdde okunan tahiyat duası da kelimenin canlı kalmasında büyük bir misyon yüklenmiştir. “Hayyakellah” şeklindeki selam verme ifadesi ise kullanımdan kalkmıştır.

A. 1. İslam Öncesi ve Sonrasındaki “Selam” İfadelerinin Karşılaştırılması

Bu konuda cahiliyye döneminde kullanılan “hayyakellah” ifadesi ile İslam’da kullanılan “selâmun aleyküm” ifadelerinin karşılaştırmasını yapacağız.

a) Selam daha kapsamlı ve geniştir. Çünkü bir kimse yaşıyorsa zaten diri sayılır. Böyle bir kimseye “hayat” dilemek anlamsız olur. Fakat hayattaysa mutlaka selamettedir; hastalıklardan, sıkıntılardan uzaktadır demek yanlış olur.⁵ Zira insanoğlu yeryüzünde bela, kötülük, sıkıntılar ihtimallerine açık bir şekilde hayatını idame etmektedir. Böyle bir durumda selamet dilemek gayet mantıklıdır.

b) Selam Kur’an-ı Kerim’de Allah’ın ismi olarak da kullanılmaktadır.⁶ Böyle bir karşılaşmada yapılacak selamda ayrıca Allah’a bir atıf vardır. Surelere Allah’ın adıyla başlamak için getirilen bismelenin o surenin tamamını içine alması gibi, bir karşılaşma esnasında öncelikle yapılan selam, Allah’ın adıyla, daha sonraki söz ve hareketlerin, selamet içerisinde gerçekleşmesini temenni etme anlamında bir “kapsayıcı” olmaktadır.⁷

c) “Selam üzerine olsun” denilirken Allahu Teala’dan muhataba kurtuluş, esenlik, rahatlık vermesi için bir talep/dua söz konusudur. Bunların mutlak vaki olacakları yer ise cennettir (Enam, 6/127; Yunus, 10/25). Bu şekilde karşı tarafa cennete

³ “Yaban fesleğeni”, bkz., İbn Manzûr, age., II, 177.

⁴ el-Firuzâbâdî, age., II, 1477.

⁵ er-Râzi, age., IV, 161.

⁶ Haşr, 59/29.

⁷ er-Râzi, age., IV, 161.

girmesi için bir dua yapılmış olur. “Allah hayat versin” ifadesinde ise dünya ön plana çıkarılmış ve geçiciliği göz ardı edilmiştir.

d) Selam ifadesinde bir mensubiyetlik söz konusudur. Hangi ırktan, milletten olursa olsun bunu söyleyen kimsenin Müslüman olduğu anlaşılır. Diğer türlü kullanımda buna rastlamak güçtür.

e) İslam’da ölümler için de aynı ifade kullanılarak selam verilir. Oysa “Allah hayat versin” ifadesinin ölümler için kullanılması anlamsız olur.

B. Selam Kavramının Selamlaşmalarda Kullanılması

وَإِذَا حَيَّيْتُمْ بِحَيَّةٍ فَحَيُّوا بِأَحْسَنَ مِنْهَا أَوْ رُدُّوهَا إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ حَسِيبًا

“Size bir tahiyye/selam verildiği zaman, ondan daha güzeliyle veya aynı selamla karşılık verin. Şüphesiz Allah her şeyin hesabını gereği gibi yapandır” ayetiyle selamlaşmanın emredilmesi, bu selamlaşmanın hangi lafızlarla yapılması gerektiğinin yine ayeti kerimeler tarafından “selamun aleyküm” olarak belirlenmesi, cennettekilerin birbirine tahiyyelerinin “selam” lafzıyla olduğunun vurgulanması, bu kavramın, ilk dönemlerden günümüze kadar bütün Müslümanlar arasındaki selamlaşmalarda kullanılması sonucunu doğurmuştur.

Tanışma eylemi toplumsal hayatın vazgeçilmez şartlarından biridir.⁸ Selam kavramı, selamlaşma ifadesi içerisinde, mü’minlerin toplum ilişkilerine bakışında, destekleme, himaye etme, gözetme, saygı duyma ve değer verme olgularına işaret etmektedir. Burada ne hilekarlık ne aldatma ne de işin zorluğundan kaçmaya çalışma vardır. Toplumun fertleri arasında vicdanın kontrolü, güven duygusu, güzel ilişkiler; toplumların ilerlemesine, mutluluk ve kalkınma çizgisinin garantisine; huzur, refah ve olgunluk içinde yaşanmasına sebep olur.⁹ Bu itibarla Kur’an-ı Kerim, bu anlamları bütün olarak ifade eden “selam” kavramını, selamlaşma lafzı olarak “selamun aleyküm” içerisinde dercetmiş, Hz. Peygamber’in sünnetinde de yaygınlaştırılması teşvik edilmiştir.

İslam dini insanların yeryüzünde huzurlu bir yaşam sürmelerini sağlamaya yönelik gerekli ve yararlı olan her şeyi teşvik etmiştir. Bunların zıddı olan ve insanların birbirlerinden nefret etmesine uzaklaşmasına sebep olan şeyleri de yasaklamıştır.

⁸ Mevdûdî, Ebu’l-Âla, “*Tefhîmu’l-Kur’an*”, (çev. Heyet), Beyan Yayınları, İstanbul, 1987, V, 423.

⁹ Zuhaylî, Vehbe, “*Fert ve Topluma Kur’an’ın Mesajı*”, (trc. Halil İbrahim Kutlay), Risale Yayınları, İstanbul, 1995, s. 132.

Kardeşlik, dostluk, sevgi ve saygı mutlak anlamda hayırdır. İnsanlara yemek yedirmek, selam vermek vb. davranışlar hayır olmakla birlikte özellikle mutlak hayra vesile olan davranışlardır. Bu nedenle bu özellikler teşvik edilmiştir. Hz. Peygamber İslam'ın hangi özelliği daha hayırlıdır, sorusuna “yemek yedirmek ve tanıdık tanımadık herkese selam vermek”¹⁰ şeklinde cevap vermiştir.

İslamiyet bir yandan zihniyetimizin bir parçası olarak gündelik yaşam pratiklerimize sinerken¹¹ bir yandan da her zaman kimlik, köken ve toplumsal düzenin ele alındığı en kapsamlı temel bağlamı yansıtmaktadır.¹²

Birbirini tanımayan insanlar, dinin koyduğu bir kavramı kullanarak selamlaştıklarında aralarında ilk anlaşma ve kaynaşma sağlanmış olur. Çünkü her ikisi de en büyük müşterekte, din kardeşi olma ortak paydasında buluşmuşlardır demektir.

Selam kavramı, vahiy sonrası dönemde, özelde aynı vatan toprağı üzerinde yaşayan Müslümanlar, genelde dünya Müslümanları arasında bir bağın kurulmasına yardımcı olacak bir formül, bir parola ve bir kimlik olma özelliğine bürünmüştür. Çünkü toplumu meydana getiren bağlar, gönüller arasındaki uzlaşma, Kur'an'a göre Allah'tandır ve gerçek bağ budur. Allah vergisi olan bu bağın yerini diğer bağlar tutamaz. Diğer bir tabirle Allah, “insanlar arasındaki münasebetlerin, kalplerin derinliklerine inerek, kuruyan kaynakları yumuşatan ve onları yek diğeri ile perçinleyen sıcak sevgiyle bütünleşme esası üzerine oturmasını ister.”¹³ Böylece İslam, insanların arasında, selam özelinden hareketle, dostluk kurarak, barış halinde bulunmaları düsturunu getirmiş olmakla insana verdiği değeri ortaya koyar. İslam, ferdi hak ve hürriyetleri güven altına alan bir birlik ve bütünlük dini olarak, aynı zamanda kolektif refahı sağlar.¹⁴

Selam, toplumsal ilişkileri desteklemesi ve geliştirmesi bakımından Peygamber Efendimizin hadislerinde de vurgulanmıştır. Abdullah İbn Ömer'den gelen bir rivayette Hz. Peygamber (s.a.v.): “Selamı yayınız, fakir ve yoksulları doyurunuz, böylelikle Aziz

---

¹⁰ Buhârî, İsti'zan, 9.

¹¹ Şerif, Mardin, age., s. 105.

¹² Delaney, Carol, “*Türk Köy Toplumunda Cinsiyet ve Kozmoloji*”, (çev. Selde Somuncuoğlu, Bora Aksu), İletişim Yayınları, İstanbul, 2001, s. 327.

¹³ Kutup, Muhammed, “*İslam'da Fert ve Cemiyet*”, (çev. Mehmet Süslü), Beyan Yayınları, İstanbul, 1985, s. 32.

¹⁴ Hamidullah, Muhammed, “*İslam'da Devlet İdaresi*”, Beyan Yayınları, Ankara, 1979, s. 1980.

ve Celil olan Allah'ın size emrettiği şekilde kardeşler olunuz"¹⁵ buyurmaktadır. Selam kavramının geçtiği bu tür hadisler incelendiğinde, selamın sürekli, insanların ihtiyaçlarını gidermek, kardeşlik, fakirleri doyurmak, yemek yedirmek vb. toplumsal yönleri ağır basan unsurlarla beraber zikredildiği görülecektir. Örneğin bir hadislerinde Resûlullah aralarında selamın da bulunduğu şu yedi şeyi emretmektedir: Hasta ziyaretini, cenazeye iştirak etmeyi, aksırana hayır dilemeyi, zayıflara yardım etmeyi, mazluma yardımcı olmayı, selamı yaygın hale getirmeyi ve yemin edenin yemini yerine getirmesini.¹⁶

Sahabenin selam kavramından ne anladığı, ona nasıl bir misyon yüklediği ve pratik hayatlarında nasıl kullanıldıklarına ilişkin, aşağıdaki olayı sunmak istiyoruz.

Tâbilerden Tufeylî, Abdullah İbn Ömer ile olan münasebetini şöyle aktarmaktadır:

“Biz çarşıya çıktığımızda Abdullah, eski eşya satan, değerli mal satan, yoksul veya herhangi bir kimseye uğrasa mutlaka selam verirdi. Bir gün yine Abdullah İbn Ömer'in yanına gelmişim. Çarşıya gitmek için kendisine arkadaş olmamı istedi. Ona:

_ Çarşıda ne yapacaksın? Alış verişe vakıf değilsin, malların fiyatlarını sormuyorsun, bir şey satın almak istemiyorsun, çarşıdaki sohbet yerlerinde de oturmuyorsun. (Çarşıya gideceğine) şurada otur da birlikte konuşalım, dedim. Bunun üzerine Abdullah:

_ Ey Ebu Batn! (Tufeyl'in lakabı) Biz sadece selam vermek üzere çarşıya çıkıyoruz; karşılaştığımız kimselere selam veriyoruz, cevabını verdi.”¹⁷

Bu rivayet İslami bir hayatın fert ve cemiyet planında nasıl şekillenip yaşanıldığı konusunda sonraki nesillere bilgi vermektedir. Abdullah İbn Ömer, çarşıya pazara çıktığı zaman, orada bulunan esnaf ve tüccarı birbirinden ayırmaz, eski eşya satsın, yeni mallar satsın, fakir ve zengin olsun bütün Müslümanlara selam verirdi. Abdullah İbn Ömer'in alışveriş işiyle uğraşmaması, fiyatları sormaması, pazarlık yapmaması, pazar yerlerinde oturmaması, onun çarşı pazara çıkmasına engel teşkil etmemiştir. Bu durum insanlarla sürekli ünsiyet etmenin, hoşça geçinmenin ve onları bir şekilde denetlemenin bir yoludur. Çünkü Tufeyl'in “çarşıda ne yapacaksın?” sorusuna, Abdullah'ın, “biz

¹⁵ İbn Mâce, Et'ime, 1.

¹⁶ Buhârî, Mezâlim, 5.

¹⁷ Malik, Selam, 6.

selam vermek için çıkıyoruz” tarzında cevap vermesi, bu davranışın bir vazife olduğu inancını taşıdığını ortaya koyar. O halde şunu söyleyebiliriz:

Kur’an’ın hedefi olan ahlak ve eşitlik esaslarına dayalı bir toplum düzeni, ticaretle uğraşan, zamanın Mekke toplumunda hâkim olan toplumsal ve ekonomik eşitsizlik şiddetle kınanarak ilan edilmiştir.¹⁸ Çünkü evrensel manada toplumları çökerten hususlara bakıldığı zaman, Kur’an’ın da yasakladığı manevi ve sosyal rahatsızlıkların en önde olduğu görülecektir.¹⁹ Selam kavramının yukarıdaki gibi selamlaşmalarda kullanılması suretiyle ahlak, eşitlik, güven esaslarına atıfta bulunulmakta ve meddi-manevi kötülüklerden, problemlerden uzak olunması ümit edilmektedir.

Bu kavram toplum içerisinde bireylerin kontrol mekanizması görevini de yürütmektedirler. Bu sayede muhataba batınen -içerdiği anlamlar ışığında- dua edilmekte, Allah’ın ismi hatırlatılmakta ve cennete girmesi istenmekte; zahiren hal hatırı sorulup, herhangi bir sıkıntısının olup olmadığı öğrenilerek gerekirse yardımcı olunmaktadır.

Selamın yukarıdaki işlevlerinden olsa gerek toplumumuzda bazen psikolojik baskı unsuru olarak kullanılmaktadır. “Selamı kesmek” deyimini “bir kimseyle ilişkileri/bağları koparmak, onunla veya sıkıntılarıyla ilgilenmemek, onu yalnızlığa itmek suretiyle baskı uygulamak” anlamında kullanılır.

Bir üst mevkiye/makama çıkıp sosyal şartları bir önceki konumuna göre iyileşen, kısaca statü atlayan bir kimse önceki statüsüne eşit veya daha altta olan insanlarla ilişkisini, kibir, gurur, kendini beğenme gibi nefsanî arzular sebebiyle kestiğinde toplum, “artık selam vermez oldu” cümlecğini yürürlüğe sokarak bu durumunu eleştiriye tabi tutmakta ve bir nevi o kişiyi kınamaktadır.

Kur’an vahyi, kabile hayatından başka sosyal yapı tanımayan insanları, ırk, renk, dil vs. farkının asla değer ölçüsü olarak kabul edilmediği ümmet şuuruna, yani “takva”nın dolayısıyla “iman ve ahlak duyarlılığının” esas alındığı bir mü’minler topluluğu anlayış ve uygulamasına getirebilmiştir. İslam’ın evrensellik şuurunun solgun etkileri dahi, ırkçılığın dil ve renk ayırımı ile ilgili peşin hükümlerin İslam dünyasında,

---

¹⁸ Rahman, Fazlur, “*Ana Konularıyla Kur’an*”, Ankara Okulu Yayınları, (çev. Alparslan Açıkgenç), Ankara, 1999, s. 78.

¹⁹ Okumuş, Ejder, “*Kur’an’da Toplumsal Çöküş*”, İnsan Yayınları, İstanbul, 1995, s. 112-192.

mesela batıda olduğu anlamda, kök salmasına ve bir hayat şekli oluşturmasına izin vermemiştir.²⁰

Ümmet şuurunun pratiği olmak üzere; ırkı, rengi, dili, kültürü ve medeniyeti ne olursa olsun bütün Müslüman ülkelerinde, Müslümanlar arasındaki selamlaşmanın aynı lafızla yapılması örnek olarak sunulabilir. Bu ilerde Müslüman olacak toplumlar içinde şüphe götürmez bir gerçek olacaktır. Çünkü Müslüman olan bir toplum, hangi dil ve kültür kuşatması altında olursa olsun, İslam'ın evrensel temalarıyla bütünleşme ihtiyacı hissedecektir. Bu yolla her türlü ayrımcılık kontrol altına alınmakta ve ortak bir kimlik oluşturulmaktadır. Aynı durum örneğin bir Hıristiyan dünyası için söz konusu değildir/olamaz.

C. Selam Kavramının Emniyet/Güven Kavramlarıyla İlişkili Olarak Kullanılması

Selam kavramında, toplum için gerekli olan emniyet, güven, huzur, ifadelerine atıflar vardır. Emanet kelimesi, “güvenmek, korku ve endişeden emin olmak”, manasındaki “emn” kökünden gelmekte olup, hıyanet kelimesinin zıt anlamlısı olarak isim şeklinde kullanıldığı gibi “güvenilir olmak” anlamında mastar şeklinde de kullanılmaktadır.²¹ Emanet, insanın güvenilir olması, kendisine herhangi bir şeyin korkusuzca teslim edilip, geri alınabilmesi demektir.²² Güven ise bir şeye bir kişiye veya kendine karşı duyulan bel bağlama hissi, itimat etmek ve inanmak anlamına gelir.²³

إِذْ دَخَلُوا عَلَيْهِ فَقَالُوا سَلَامًا قَالَ سَلَامٌ قَوْمٌ مُنْكَرُونَ

“*Hani onlar İbrahim'in yanına varmışlar ve “Selam olsun sana!” demişlerdi. O da “Size de selam olsun” demiş, “Bunlar tanınmamış (yabancı) kimseler” (diye düşünmüştü).*”²⁴ ayetinde melekler Hz. İbrahim'in yanına geldiğinde tanımadığı kimseler oldukları için ilk etapta onlardan korkmuştur. Melekler geldikleri gibi “selam” vermiş,

²⁰ Aydın, Mehmet S., “*İslam'ın Evrenselliği*”, Ufuk Kitapları, İstanbul, 2000, s. 18.

²¹ el-İsfehâni, age., s. 33.

²² Soysaldı, Mehmet, “*Kur'an'da Emanet Kavramı ve Bu Bağlamda Hz. Peygamber'in Örnek Oluşu*”, (“Hz. Peygamber ve Toplumsal Güven” içinde), T.D.V. Elazığ Şubesi Yayınları, Ankara, 2002, s. 141.

²³ Sert, Hüseyin Emin, “*Müslüman Olma Bilinci ve Güven Duygusu*”, (“Hz. Peygamber ve Toplumsal Güven” içinde), T.D.V. Elazığ Şubesi Yayınları, Ankara, 2002, s. 192.

²⁴ Zâriyât, 51/25.

böylece Hz. İbrahim'in güven ve emniyet içinde olduğunu, korkmaması gerektiğini, kendilerinden ona bir zarar gelmeyeceğini anlatmak istemişlerdir.

Kavramın daha sonraki dönemlerde toplum tarafından “güvenle/güvenli olmakla” bağlantısının kurulduğunu anlamak için insanlar arasında kullanıla gelen yerleşik ifadeler, deyimlere göz atmak yeterli olacaktır. “Selam verdik borçlu çıktık” deyimini bu anlamda güvenin sarsıntıya uğratılmasının bir tezâhürü olarak toplum içinde kullanılmaktadır. Yine bir kimse tarafından aldatılan veya güveni sarsılan insanların ağzından bazen şu cümleler duyulur: “Selam alıp verdiğimiz bir adamdı”, “Hem selam veriyor, hem de arkamızdan konuşuyor.”

Bu şekliyle kavram güvensizliğe, çaresizliğe, düzensizliğe ve ümitsizliğe karşı koyması anlamında bireye içsel doyum sağlayarak bir denge oluşturur ve bireyde çok yönlü açılımlar yapıp onu yalnızlıktan kurtararak, toplumsallaşmasına yardımcı olur.²⁵

D. Selam Kavramının İzin İsteme Aracı Olarak Kullanılması

فَإِذَا دَخَلْتُمْ بُيُوتًا فَسَلِّمُوا عَلَىٰ أَنفُسِكُمْ تَحِيَّةً مِّنْ عِنْدِ اللَّهِ مُبَارَكَةً طَيِّبَةً

“Evlere girdiğiniz zaman, Allah tarafından mübarek ve güzel bir yaşama dileği olarak kendinize (birbirinize) selam verin.”²⁶ ayeti kerimesinde evlere girildiğinde yapılması gereken kurallar açıklanmıştır.

Burada selam vermek suretiyle bir nevi sesini duyurma ve girme talebini belirtme vardır. Ayetin devamında, izin verilmediği takdirde geri dönülmesi gerektiği, bunun insanlar için en uygun davranış olduğu vurgulanmaktadır.

Aynı surenin başka bir ayetinde benzer şekilde,

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَدْخُلُوا بُيُوتًا غَيْرَ بُيُوتِكُمْ حَتَّىٰ تَسْتَأْذِنُوا وَتُسَلِّمُوا عَلَىٰ أَهْلِهَا ذَلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ

“Ey iman edenler! Kendi evlerinizden başka evlere, geldiğinizi hissettirip (izin alıp) ev sahiplerine selam vermeden girmeyin. Bu davranış sizin için daha hayırlıdır. Düşünüp anlayasınız diye size böyle öğüt veriliyor.”²⁷ buyrulmaktadır.

²⁵ Koç, Mustafa, “Dua ve İbadetin Ergenlerin Ruh Sağlıklarına Etkileri Üzerine Teorik Bir Yaklaşım”, D.İ.D., Ankara, 2005, sayı 4, s. 88-89; Baudrillard, Jean, “Kötülüğün Şeffaflığı”, (çev. E. Abora, İ. Ergüden), Ayrıntı Yayınları, Ankara, 1995, s. 24-100.

²⁶ Nur, 24/61.

²⁷ Nur, 24/27.

Ayetteki “teste’nisû” kelimesi izin istemek şeklinde yorumlanmış hatta İbn Abbas, A’maş gibileri “teste’zinû” şeklindeki kıraatle okumuşlardır.²⁸ İsti’nas, inas’ı istemek demektir. İnas, vahşetin zıddıdır. Yani insancıl olmayı istemek, insana uygun davranmak demektir. Ayette önce izin isteme sonra selam verme zikredilmiştir. Bu sıranın bir bağlayıcılığı yoktur. Önce selam verilip sonra izin istenebilir. İzin istemenin şekli konusunda Hz. Peygamber’e sorulduğunda “Kişi tekbir, tesbih, öksürmek, yüksek sesle konuşmak gibi yollarla kendini belli ettirir. Sonra ev halkından izin ister”²⁹ demiştir. Bir sonraki ayette de ifade edildiği üzere orada kimseyi bulamazsa, izin verilinceye kadar girmez. Eğer “geri dönün” denilirse hemen dönülür, çünkü bu insanlar için daha temiz ve uygun davranıştır.

Bu ayetler bize başkalarına ait evlere girme ve misafir olma gibi gündelik hayatın içinden olan konularda nasıl davranılacağına edebini öğretmekte, bu hususta selamın önemine dikkat çekilmektedir.

Cahiliye Arapları birinin evine vardıkları zaman mahremiyete saygı göstermez, dünya ve ahiret saadetini temenni etmek olan selamı da bilmezlerdi. “Sabahınız hayat olsun, aydın olsun, akşamınız hayat olsun” gibi sözler söylerlerdi. Bunlar Türkçe’de kullanılan “günaydın, tünaydın, iyi akşamlar” vb. sözler gibi her kültürün kendine has kullandığı selamlaşma ifadeleri gibiydi. İslam bunlara karışmamakla beraber bir üst kültür ve medeniyet oluşturarak kendine ait ve bütün Müslümanlar arasında ortak olan bir ifade geliştirmiştir.

Yukarıdaki ayetlerden hareketle daha sonraki dönemlerde de “selam” kavramı özel alanın gizliliği ve saygınlığı kapsamında, gerek kendi evlerine gerekse yabancı evlere girilirken izin isteme aracı olarak telaffuz edile gelmiştir.

E. Selam Kavramının “Tevazu, Hilm, Alçak gönüllük” İfadesi Olarak Kullanılması

وَعِبَادُ الرَّحْمَنِ الَّذِينَ يَمْشُونَ عَلَى الْأَرْضِ هَوْنًا وَإِذَا خَاطَبَهُمُ الْجَاهِلُونَ قَالُوا سَلَامًا

“Rahman’ın has kulları yeryüzünde vakarla yürürler ve cahiller onlara laf attığı zaman “selam” deyip geçerler”³⁰ ayetinde “hevn” kelimesi tefsirlerde genellikle “sekinet, vakar, rifk, tevâzu” ve bu anlamların hepsini içeren “hilm” kavramıyla

²⁸ el-Aynî, age., XV, 347.

²⁹ el-Aynî, a.y.

³⁰ Furkan, 25/63.

açıklanmış, bunun Kur'an'ın sık sık atıfta bulunduğu, cahiliye arabının temel karakteri olan “kibirli, gururlu, zorba” anlamındaki “müstekbir” kelimesinin zıddı olduğu belirtilmiştir.³¹

Ayette mü'minlerin kendilerine sözlü sataşmalarda bulunanlara “selam” diyerek yani esenlik dileğiyle karşılık verdikleri bildirilmekte; bu suretle bir bakıma putperest Arapların ortak zihniyetini ifade eden cahiliye ile, mü'minlerin ortak zihniyetini ifade eden İslam'ın karşıt kavramlar olduğu ima edilmektedir. Buna göre sözlü sataşmalarla sergilenen alaycı ve küçümseyici tavırlar, cahiliye zihniyetinin kendini beğenmişlik, küstahlık, hoyratlık, saldırganlık gibi tutumlardan oluşan barbarlık ahlakını; Müslümanların bu sataşmalara “selam”la karşılık vermeleri de onların barışçıl ilkelere dayalı uygarlık ahlakını göstermektedir.³²

Mü'min, cahil kimseler kendisine takıldığı zaman, onlara bunun misliyle karşılık vermez. Nitekim Allah Resulü'ne karşı bilgisizlerin şiddeti onun yalnızca hilmini artırır. Mücâhid “selam derler” ayetinde onların, “doğru olun”, dediklerinin kastedildiğini söyler. Hasan el-Basrî bu ayet ile ilgili olarak “onlar hilm sahibi kimseler olup olgun insanlardı. Cahiller kendilerine takıldıklarında hilmleriyle mükabele ederler. Gündüzlerini Allah'ın kullarıyla beraber geçirirler” der.³³ Elmalılı'ya göre bu ayet ve “Onlar boş söz işittikleri zaman ondan yüz çevirirler ve ‘bizim yaptığımız bize, sizin yaptıklarınız da size olsun; selam size, bizim cahillerle işimiz olmaz’³⁴ ayetlerinde selam, karşılaşma anındaki selam değil veda selamıdır. Yani “kavga etmeyelim, Allah'a ısmarladık” makamındadır.³⁵

وَإِذَا سَمِعُوا اللَّغْوَ أَعْرَضُوا عَنْهُ وَقَالُوا لَنَا أَعْمَالُنَا وَلَكُمْ أَعْمَالُكُمْ سَلَامٌ عَلَيْكُمْ لَا نَبْتَغِي الْجَاهِلِينَ

“Boş sözü işittikleri vakit ondan yüz çevirirler ve, “Bizim işlerimiz bize, sizin işleriniz de size. Selam olsun size (bizden size bir zarar gelmeyecek). Biz cahilleri istemeyiz” derler.”³⁶ Ayeti kerimede müminlerin boş söz işittiklerinde hemen cevap vermeye kalkışmadıkları, onların sataşmalarına “selam”la karşılık verip kendi hallerine bıraktıkları vurgulanmıştır.

³¹ ez-Zemahşerî, Ebu'l Kâsım Carullah Mahmud b. Ömer, “*el-Keşşâf an Hakaiki't-Tenzîl*”, Daru'r-Reyyan li't-Turas, Kahire, trs., III, 103.

³² Cahiliyye ve İslam kavramları için bkz. İzutsu, age., s. 251-278.

³³ İbn Kesîr, age., III, 430.

³⁴ Kasas, 28/55.

³⁵ Elmalılı, age., V, 3747.

³⁶ Kasas, 28/55.

Tevâzu kendinden aşağı olanlara küçük muamelesi yapmamak, onları hakir görmemek ve akranları arasında kendisine büyük süsü vermemek, kibir ise, kendi nefisini büyük görmek ve kadrini, mertebesini başkalarının üstünde tutmaktır.³⁷

Nitekim selamın verilme adabı cihetindeki şu hadisi şerif, bu söylenenlerin pratik hayattaki sunumunu açıkça ortaya koymaktadır: “Binitli olan yürüyene, yürüyen oturana, sayıca az olan çok olana selam verir.”³⁸

Tîbî, bunların hikmetini açıklarken, binitlinin yürüyene, yürüyenin oturana önce selam vermeleri, muhataplardan korkuyu gidermek, az olanların çok olanlara selam vermeleri tevâzu göstermek, küçüğün büyüğe selam vermesi de saygı ve hürmetini ortaya koymak maksadına yöneliktir, der.³⁹ Buna göre “selam”ın, tevâzu göstermek, muhatabı korkudan emin kılmak ve hakkı öncelikli olanın haklarını korumak gibi ahlaki görevleri bulunmaktadır.

---

³⁷ Akseki, Ahmet Hamdi, “*Ahlak İlmi ve İslam Ahlakı*”, (sad. Ali Arslan Aydın), Nur Yayınları, Ankara, trs., s. 209.

³⁸ Buhârî, İsti’zan, 5,6; Müslim, Selam, 1.

³⁹ Nevevî, Riyâzu’s-Sâlihîn, IV, 432.

SONUÇ

Hakiki medeniyetin ruhu İslamdır. En sağlam ahlakî ve ictimâî kaideler ancak İslamın koyduğu kanunlardır. Hakiki medeniyetler, ancak Müslümanlıkla yahut o yüce dinin ilahî naslarıyla ayakta kalır. Hangi yolla olursa olsun İslamın sağlam esaslarını yıkmak mümkün değildir. Zira onu yıkmakla, insan faziletine dayanan medeniyeti, ruhun manevî gelişmesini yıkmak, mevcut ilmi-ameli bunca dinî nasları ve düstürları yok etmek, insanları ilk vahşet ve cehalet döndürmek arasında hiçbir fark yoktur.

Selam kavramı; “selamet, esenlik, kurtuluş, maddî ve manevî her türlü zararlardan, kötülüklerden uzak kalma; dünyevî musibetlerden ve ahiret azabından kurtulma” anlamlarını topluca ifade eden bir terim olup, birbirleriyle karşılaşan Müslümanların sevgi, dostluk, iyi niyet ve dileklerini ifade etmek üzere söyledikleri veya yazdıkları “selâmun aleyküm” veya “es-selâmu aleyküm” şeklindeki dua cümlesi için kullanılır ki her ikisi de “selam size” anlamına gelir.

Selam bir tahiyye ve iltifattır.

Selam, Müslümanlar arasındaki selamlaşmanın temel biçimi haline gelmiş olup, değer yargılarındaki sağlamlık, her türlü kötülükten emin olma ve dolayısı ile bütün ahlakî/manevî çatışma ve huzursuzluklardan kurtulma kavramlarını kapsayan ruhî bir muhtevaya sahiptir.

Arap adetlerinde bir kimse başka bir kimseyle karşılaştığı zaman selam ifadesi olarak “hayyakallah” derdi. Bu haber cümlesi olmakla birlikte içerisinde “Allah sana uzun ömür versin, çok yaşa, Allah uzun ömürler versin, nice yıllara...” şeklindeki bir mesajla, dua anlamını barındırıyordu.

Bu itibarla, İslam dini tahiyyeyi sığ anlamından kurtararak yerine “selam” kavramını yerleştirmiş, selamlaşmayı Müslümanlar arasında bir ülfet, kaynaşma, sevgi aracı, barış içinde olma işareti haline getirmiş, dünya ve ahirette güvende olmayı, huzuru ifade eden “selâmun aleyküm” dua ve iltifatını yerleştirmiştir. Buna göre kavram kin, nefret, düşmanlık gibi her türlü negatif düşünceden soyutlanmıştır. Sınıf farkları ortadan kaldırılmış, herkese selam verilmesi (Nisa, 4/86; Furkan, 25/75) ve yaygınlaştırılması emredilmiştir.

İslamın, “selam”ı cahiliyeden bağımsız olarak şekillendirmiş ve zenginleştirmiş olduğunun en güzel örneği aşağıdaki olaydır:

Vahiy gelip İslam nizamının yerleşmeye başladığı sıralarda çölden gelen bir bedeviye “es-selamu aleyke” denilmiştir. Bedevi karşılık olarak “el-cessasu aleyke” demiştir. “Bu ne biçim cevap?” diye kendisine sorulunca “Her ikisi de (selam ve cessas(yaban fesleğeni) meyveleri acı birer ağaçtırlar. Sen bana birini söyleyince ben de sana ötekini söyledim.” şeklinde cevap vermiştir. Bu olay bedevinin böyle bir kullanımdan habersiz olduğunu dolayısıyla ‘selam’ı kelime manasıyla anladığını göstermektedir. Buradan kavramdaki semantik değişime ek olarak, Kur’an’ın toplumda meydana getirdiği ıslah ve değişimi net bir şekilde mülâhaza edebilmekteyiz.

Selam kavramı Kur’an-ı Kerim’de, elif-lam’lı olarak (ma’rife) yedi defa, elif-lam’sız (nekre) ise otuz beş defa geçmektedir. Bunun yanında “tef’il” vezniyle üç kez kullanılmaktadır. Bu ayetlerde kavram; tahiyeye, selamet (kurtuluş, huzur, esenlik), Allah’ın ismi ve barış anlamlarında, “darû’s-selam” terkihiyle cennet anlamında ve bunun yanında dua için kullanılmaktadır.

Ayetlerde selam kavramı yedi yerde “selâmun aleyküm” cümlecği içinde kullanılmakta bunlardan tahiyeye ve dua anlamı anlaşılmaktadır. İki ayette “dârû’s-selam” bir ayette “sübüle’s-selam” tamlaması cennet anlamında kullanılmaktadır. Bir ayette Allah’ın ismi olarak kullanılan “selam” kavramı diğer ayetlerde tahiyeye ve selamet anlamlarında kullanılmaktadır. Bazen ayetlerde bu anlamların hemen hepsini düşünmek mümkün görünür.

Selam kavramının kullanıldığı ayetlerde ilk göze çarpan olay bunlardan yarıya yakınının cennetle ilgili ayetlerde kullanılmış olmalarıdır. Bu durum selametın gerçek anlamda cennette vuku bulacağıının göstergesidir.

Selamın dini boyutundan soyutlanması durumunda, “selâmun aleyküm, aleyküm selâm” ifadelerinin bir anlamı kalmayacağından, bunların yerine rahatça farklı veya yabancı kelimeler ihdas edilerek, salt ahlakî bir değer gibi algılanıp kullanılması sonucunda, bu kavram zamanla asli hüviyetini ve işlevini yitirecektir. Aynı asansöre binen (belki de komşu olduklarının hala farkında olmayan), iki insanın birbirlerinin yüzüne dahi bakmadan selamlaşmaları bunun bir örneğidir. Burada mesaj şudur: “Senin kim olduğun, ne için burada bulunduğun, her hangi bir sorununun olup olmadığı, karnının aç mı veya tok mu olduğu beni ilgilendirmemektedir. Okuduğum ahlak kitapları, selam vermemin bireysel bir görev olduğunu ifade ettiği için bunu yapmaktayım.” Oysa dindar harici telkinlerle değil, bizzat içsel saiklerle, ibadet havası

içerisinde, kitaplar yazdığı için değil, Allah istediği için bir hayat tarzı olarak bunu kabul edecektir/etmelidir.

Kur'an'ın "selam verin" ifadeleriyle beraber bu emrin nasıl olacağı yine ayeti kerimelerde açıklanmış ve "selâmun aleyküm" şeklinde olması gerektiği bildirilmiştir. Kur'an'ın bizzat kullanmasıyla bu ifade, bütün Müslüman toplumlarda yerleşmiş ve farklı lafızlara kayma olasılığı ortadan kaldırılmıştır. Böylece geçmişten itibaren insanların günlük yaşamlarında, çok sık başvurdukları bir eylem, İslam denetimi altına girmiş ve sistematize edilmiştir.

Müslüman olan bir toplum, hangi dil ve kültür kuşatması altında olursa olsun İslamın evrensel temalarıyla bütünleşme ihtiyacı hissetmiştir. Örneğin selamlaşma ifadesinin eski Araplarda başka İslamda başka kullanılması, bu etkilenmemin Arap kültüründen değil, İslam dini, kültürü ve nizamından olduğunu ortaya koymaktadır. Bu durum İslam dininin Araplara özgü her hangi bir sınırlamadan çıkartıp evrenselliğe ve bütün insanlığa inen tek ve son ilahi din hükmüne ulaştırmaktadır. Mevcut İslam ülkelerde selamlaşma bu nizam çerçevesinde işlemektedir.

İslamda barış asıl, savaş arızı ve geçicidir. Savaş bir hukukun savunulması ve korunması için meşru kılınmıştır. Bu sebeple Müslümanlar savaşçılara karşı adalet çizgisinden çıkmamakla mükelleftirler.

İslam nazarında cins ve ırk farkı gözetilmeden bütün Müslümanlar kardeşirler. Her Müslüman diğer Müslümanlara karşı olan muamele ve münasebetlerinde selamlaşma gibi kardeşliğin gerektirdiği vazifeleri yerine getirmesi vaciptir.

BİBLİYOGRAFYA

- AĞIRAKÇA, Ahmet, **Ömer b. Abdulaziz**, İstanbul, 1984.
- AKSEKİ, Ahmet Hamdi, **Ahlak İlmi ve İslam Ahlakı**, (sad. Ali Arslan Aydın), Nur Yayınları, Ankara, trs.
- el-ÂLÛSÎ, Ebu'l-Fadl Şihâbu'd-Dîn es-Seyyid Mahmud, **Rûhu'l-Meânî fî Tefsîri'l-Kur'âni'l-Azîm ve's-Seb'il-Mesânî**, Dâru İhyâi't-Turasi'l-Arabiyye, Beyrut, 1985.
- ARAŞKÎ, Abdu'l-Hâdi, **İslam Gerçeği ve İnsan**, (trc. Mustafa Bilgen), Kültür Basın-Yayın Birliği, İstanbul, 2001.
- AYDIN, Ali Arslan, **İslam'da İman ve Esasları**, İstanbul, 1969.
- AYDIN, Mehmet S., **İslam'ın Evrenselliği**, Ufuk Kitapları, İstanbul, 2000.
- el-AYNÎ, Bedrettin Ebî Muhammed Mahmud b. Ahmed, **Umdetu'l-Kâri Şerhu Sahîhi'l-Buhari**, Daru'l-Fikr, Beyrut, 1998.
- BAUDRİLLARD, Jean, **Kötülüğün Şeffaflığı**, (çev. E. Achora, İ. Ergüden), Ayrıntı Yayınları, Ankara, 1995.
- el-BEYCÛRÎ, İbrahim b. Muhammed, **Şerh-u Cevheretü't-Tevhîd**, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1983.
- _Hâşiyetü's-Şeyh İbrahim el-Beycûrî**, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 2004.
- el-BEYDÂVÎ, Kadı Nasruddin, Ebi Saîd Abdullah, **Envaru't-Tenzil ve Esrâru't-Te'vîl**, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1996.
- BUHARÎ, Ebu Abdillâh Muhammed b. İsmail, **el-Câmiu's-Sahih**, Daru İbn-i Kesîr, Beyrut, 1990.
- CANAN, İbrahim, **Kütüb-i Sitte Tercüme ve Şerhi**, Akçağ Yayınları, Ankara, 1995.
- CARREL, Alexis, **İnsan Denen Meçhul**, (çev. Refik, Özdek), Timaş Yayınları, İstanbul, 1998.
- el-CESSAS, Ebû Bekir Ahmed b. Ali, **Ahkâmu'l-Kur'ân**, Beyrut, 1985.
- el-CEVZİYYE, Şemseddin Ebi Abdillâh Muhammed b. Ebî Bekr İbn Kayyım, **Cennetteki Hayat**, (trc. İ.Hakkı Sezer), Uysal Yayınları, Konya, trs.
- CİLALİ, Osman, "Dua" Mad., **İslam Ansiklopedisi**, T.D.V.Y., İstanbul, 1994.

- el-CÜRCÂNÎ, Şerif Ali b. Muhammed, **Kitabut-Târifât**, byy., trs.
- ÇAĞRICI, Mustafa, “Selâm” Mad., **İFAV Ansiklopedisi**, İstanbul, trs.
- _ “Ahlak” Mad., **İslam Ansiklopedisi**, T.D.V.Y., İstanbul, 1994.
- ÇANTAY, Hasan Basri, **Kur’ân-ı Hakîm ve Me’âl-i Kerîm**, Mürşide Çantay Neşriyat, İstanbul, trs.
- ÇELİK, Ahmet, **Cennet ve Cehennemın Sonsuzluğu**, EKEV Yayınları, Erzurum, 2002.
- ed-DAMIĞÂNÎ, ebu Abdillâh el-Hüseyn, **el-Vucûh ve’n-Nezâir li Elfâzi Kitâbi’l-Azîz**, (nşr. Muhammet Hasan ez-Zefîti), Kahire, 1992.
- DELANEY, Carol, **Türk Köy Toplumunda Cinsiyet ve Kozmoloji**, (çev. Selde Somuncuoğlu, Bora Aksu), İletişim Yayınları, İstanbul, 2001.
- EBU DÂVÛD, Süleyman b. el-Eş’âs es-Sicistanî, **Sünenü Ebi Dâvût**, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1992.
- ELMALILI, Muhammet Hamdi Yazır, **Hak Dîni Ku’ân Dili**, Eser Neşriyat., 1979.
- ESED, Muhammed, **Kur’ân Mesajı**, (çev. Cahit Koytak, Ahmet Ertürk), İşaret Yayınları, İstanbul, 1999.
- FAZLUR Rahman, **Ana Konularıyla Kur’an**, (çev. Alparslan Açıkgenç), Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 1999.
- el-FÎRUZABÂDÎ, Mecdu’d-Dîn Muhammed b. Yâkub, **el-Kâmûsu’l-Muhît**, Dâru İhyâi’t-Turasi’l-Arabiyye, Beyrut, 1997.
- GÖRGÜN, Tahsin, **İlahi Sözün Gücü**, Gelenek Yayınları, İstanbul, 2003.
- el-HALEBÎ, Şeyhu’l-İmam İbrâhim b. Muhammed, **Mecme’u’l-Enhûr fi Şerhi Mülteka’l-Ebhûr**, Dâru İhyâi’t-Turasi’l-Arabiyye, Beyrut, 2001.
- HAMİDULLAH, Muhammed, **İslam Peygamberi**, (çev. Salih Tuğ), İrfan Yayınevi, İstanbul, 1980.
- _ **İslam’da Devlet İdaresi**, Beyan Yayınları, Ankara, 1979.
- el-HARPÛTÎ, Abdullatif, **Tenkîhu’l Kelam fi Akâidi Ehli İslâm**, (çev. İbrahim Özdemir, Fikret Karaman), TDV Elazığ Şubesi Yayınları, Elazığ, 2000.

- el-HAZÎN, Ali İbn Muhammed İbn İbrahim, **Lübâbü't-te'vîl fî Me'âni't-Tenzîl**, (Mecmû'a mine't-Tefâsir içinde), Çağrı Yayınları, İstanbul, 1984.
- İBN-İ ÂŞUR, Muhammed et-Tâhir, **et-Tahrîr ve't-Tenvîr**, Tunus, 1984.
- İBN-İ ÂBÎDÎN, Muhammed Emin b. Ömer, **Reddü'l Muhtâr ala'd-Dürri'l-Muhtâr alâ Metni Tenvîri'l-Ebsâr**, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1995.
- İBN-İ ARABÎ, Ebu Bekir Muhammed İbn-i Abdillâh, **Ahkâmu'l-Kur'ân**, Kahire, 1974.
- İBN-İ ATİYYE, Ebu Muhammed Abdulhak b. Gâlib, **el-Muharreru'l-Vecîz fî Tefsîri'l-Kur'âni'l-Azîz**, (nşr. Abdusselam Abdüşşâfi Muhammed), Beyrut, 1993.
- İBN-İ EBİ DÜNYA, **Sıfâtu'l-Cenne**, Risale, Beyrut, 1997.
- İBN-İ ESÎR, İzzeddîn Ebi'l-Hasan Ali eş-Şeybânî, **el-Kamil fî't-Tarih**, Der Saâdet, Beyrut, 1979.
- İBN-İ HÜMMÂM, Kemaluddin Muhammed b. Abdurrahman es-Sivâsî, **Şerhu Fethu'l-Kadîr**, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1995.
- İBN-İ MÂCE, Ebu Abdillâh Muhammed b. Yezid el-Kazvinî, **Sünenu İbn-i Mâce**, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1981.
- İBN-İ MANZÛR, Ebu'l-Fadl Cemâluddin Muhammed b. Mükerrerem, **Lisânu'l-Arabi'l-Muhît**, Dâru İhyâi't-Turasi'l-Arabiyye, Beyrut, 1997.
- İBRAHİM, Mustafa İbn-i, **Tuhfetü'l-Avâmil**, y.e.y., İstanbul, h. 1311.
- İKBAL, Muhammed, **İslam'da Dini Tefekkürün Yeniden Teşekkülü**, (trc. Sofi Huri), Kırkambar Kitaplığı, İstanbul, 2002.
- el-İSFAHÂNÎ, Ebu'l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed er-Râgıb, **Müfredât Elfâzi'l-Kur'an**, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 2004.
- İSLAMOĞLU, Mustafa, **Yürek Fethi**, Denge Yayınları, İstanbul, 2005.
- İZUTSU, Toshihiko, **Kur'an'da Allah ve İnsan**, (çev. Süleyman Ateş), Yeni Ufuklar Neşriyat, İstanbul, trs.
- JEFFERY, Arthur, **Foreign Vocabulary of the Qur'an**, y.e.y., trs.

- KADI İYAZ, Ebu'l-Fadl İyâz b. Mûsa, **Kitâbu's-Şifâ bi Ta'rîfi Hukuki'l-Mustafa**, Kütübi's-Sekâfiyye, Beyrut, 1996.
- KARAMAN, Hayrettin; Çağrı, Mustafa; Dönmez, İbrahim K.; Gümüş, Sadrettin, **Kur'an Yolu (Türkçe Meal ve Tefsir)**, DİB Yayınları, Ankara, 2003.
- KOÇ, Mustafa, "Dua ve İbadetin Ergenlerin Ruh Sağlıklarına Etkileri Üzerine Teorik Bir Yaklaşım", **D.İ.D.**, Ankara, 2005.
- el-KURTÛBÎ, Ebu Abdullah Muhammed b. Ahmed, **el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'an**, Dâru İhyâi't-Turasi'l-Arabiyye, Beyrut, 1995.
- KUTUP, Muhammed, **İslam'da Fert ve Cemiyet**, (çev. Mehmet Süslü), Beyan Yayınları, İstanbul, 1985.
- KUTUP, Seyyid, **Fî Zilâli'l-Kur'an**, (trc. M.Emin Saraç, İ.Hakkı Şengüler, Bekir Karlığa), Hikmet Yayınları, İstanbul, trs.
- KÜÇÜKCAN, Talip; Köse, Ali, **Doğal Afetler ve Din: Marmara Depremi Üzerine Sosyolojik Bir İnceleme**, İSAM Yayınları, İstanbul, 1999.
- MEVDÛDÎ, Ebu'l-Âla, **Tefhîmu'l-Kur'an**, (çev. Heyet), Beyan Yayınları, İstanbul, 1987.
- MÜSLİM, Ebu'l-Hüseyin b. Haccac el-Kuşeyrî, **Sahihî Müslim**, Çağrı Yayınları, İstanbul, trs.
- en-NÂBİĞÂ, **Divan**, beyt 3, (neş. Karam el Bustani), Beyrut, 1953.
- en-NESÂÎ, Ebu Abdurrahman Ahmed b. Ali b. Şuayb, **Sünenu'n-Nesai**, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1981.
- en-NESEFÎ, Ebu'l-Berekât Abdullah b. Ahmed b. Mahmud, **Medâriku't-Tenzîl ve Hakâiku't-Te'vîl**, (Mecmû'a mine't-Tefâsir içinde), Çağrı Yayınları, İstanbul, 1984.
- en-NEVEVÎ, **Riyâzu's-Sâlihîn**, (trc. M.Yaşar Kandemir, İsmail Lütfi Çakan, Raşit Küçük), Erkam Yayınları, İstanbul, 2001.
- _Sahîhu-u Müslim bi Şerhi'n-Nevevî**, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1995.
- OKUMUŞ, Ejder, **Kur'an'da Toplumsal Çöküş**, İnsan Yayınları, İstanbul, 1995.
- PARLADIR, Selahattin, **Dua Mad.**, **İslam Ansiklopedisi**, T.D.V.Y., İstanbul, 1994.

- RAHMAN, Fazlur, **Ana Konularıyla Kur'an**, Ankara Okulu Yayınları, (çev. Alparslan Açıkgenç), Ankara, 1999.
- er-RÂZÎ, Fahrüddin Muhammed b. Ömer, **et-Tefsîru'l-Kebîr (Mefâtihu'l-Ġayb)**, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1990.
- RIZA, Muhammed Reşit, **Tefsîru'l-Kur'âni'l-Hakîm (Tefsîru'l-Menâr)**, Daru'l-Menâr, Kahire, 1953.
- es-SÂBÛNÎ, Muhammed Ali, **Tefsîru Âyâti'l-Ahkâm mine'l-Kur'ân**, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1999.
- SALİH, Suphi, **Ölümden Sonra Diriliş**, (trc. Şerafettin Gölcük), İstanbul, 1976.
- es-SÂVÎ, Şeyh Ahmed, **Hâşiyetü'l-Allâmetü's-Sâvî alâ Tefsîri'l-Celâleyn**, İslami Kitaplar Neşriyat, Midyat, trs.
- es-SERAHSÎ, Şemseddin, **Kitâbu'l-Mebsût**, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1993.
- SERT, Hüseyin Emin, **Müslüman Olma Bilinci ve Güven Duygusu**, (Hz. Peygamber ve Toplumsal Güven içinde), T.D.V. Elazığ Şubesi Yayınları, Ankara, 2002.
- SOYSALDI, Mehmet, **Kur'ân-ı Anlama Metodolojisi**, Fecr Yayınları, Ankara, 2001.
- _ **Kur'an'da Emanet Kavramı ve Bu Bağlamda Hz. Peygamber'in Örnek Oluşu**, (Hz. Peygamber ve Toplumsal Güven içinde), T.D.V. Elazığ Şubesi Yayınları, Ankara, 2002.
- _ **Kur'ân'da Dua**, Şule Yayınları, İstanbul, 1999.
- es-SUYÛTÎ, Hâfız Celâleddîn Abdurrahman b. Ebî Bekr, **el-İtkân fî Ulûmi'l-Kur'ân**, Dâru İbn-i Kesîr, Dımeşk-Beyrut, 2002.
- eş-ŞEVKÂNÎ, Muhammed b. Ali b. Muhammed, **İrşâdu'l-Fuhûl**, Beyrut, 1992.
- ŞİMŞEK, M. Sait, **Günümüz Tefsir Problemleri**, Kitap Dünyası, Konya, trs.
- et-TABERÎ, Ebu Ca'fer Muhammed b. Cerîr, **Câmiu'l-Beyân an Te'vîli Âyi'l-Kur'ân**, Mısır, 1954.
- TAŞPINAR, Halil, **İman ve İslam Terimlerine Kur'an ve Tefsir Bağlamında Bir Bakış**, D.İ.D., Sayı: 4, 2004.
- TATLISU, Ali Osman, **Esmâü'l-Hüsnâ Şerhi**, Sönmez Neşriyat, İstanbul, 1967.

- et-TEHÂNEVÎ, Muhammed Ali b. Ali b. Muhammed, **Keşşâf-u Istılâhâtî'l-Fünûn**, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1998.
- TİRMÎZÎ, Ebu İsa Muhammed b. İsa, **Sünenü't-Tirmîzî**, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1981.
- TOPALOĞLU, Bekir, **Cennet Mad.**, **İslam Ansiklopedisi**, TDVY, İstanbul, 1993.
- ez-ZEBÎDÎ, Muhibbu'd-Dîn Ebî Feyz Seyit Muhammed Murtaza, **Tâcu'l-Arûs min Cevâhiri'l Kâmûs**, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1994.
- ez-ZEMAŞERÎ, Ebu'l Kâsım Carullah Mahmud b. Ömer, **Esâsu'l-Belâğa**, Daru'l-Ma'rife, Beyrut, 1994.
- _el-Keşşâf an Hakaiki't-Tenzîl, Daru'r-Reyyan li't-Turas, Kahire, trs.
- _Ruûsu'l-Mesail, İlmi Kitaplar Neşriyat, Midyat, trs.
- ez-ZUHAYLÎ, Vehbe, **et-Tefsîru'l-Münîr fi'l-Akîdeti ve's-Şerîati ve'l-Menheci**, Dâru'l-Fikr, Dimeşk, 2003.
- _Fert ve Topluma Kur'an'ın Mesajı, (trc. Halil İbrahim Kutlay), Risale Yayınları, İstanbul, 1995.